

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA HISTORIE

Odsun Němců z Bílovecka po druhé světové válce

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autor práce: Tereza Březná
Vedoucí práce: prof. PhDr. Pavel Kladiwa, Ph.D.

2019

UNIVERSITY OF OSTRAVA
FACULTY OF ARTS
DEPARTMENT OF HISTORY

The Resettlement of Germans from the Bílovec region after the Second World War

DIPLOMA THESIS

Author: Tereza Březná
Supervisor: prof. PhDr. Pavel Kladiwa, Ph.D.

2019

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Já, níže podepsaná studentka, tímto čestně prohlašuji, že text mnou odevzdané závěrečné práce v písemné podobě i na CD nosiči je totožný s textem závěrečné práce vloženým v databázi DIPL2.

Ostrava dne

.....
podpis studentky

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Tereza BŘEZNÁ**
Osobní číslo: **A16029**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Hospodářské a sociální dějiny novověku**
Název tématu: **Odsun Němců z Bílovecka po druhé světové válce**
Zadávací katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je zmapovat, jakým způsobem probíhala příprava a samotný odsun Němců na Bílovecku po skončení druhé světové války.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ARBURG, Adrian von - STANĚK, Tomáš: Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění "evakuace" německého obyvatelstva (květen až září 1945), Soudobé dějiny 2005, s. 465-533, 2006, s. 13-49, s. 321-376. KUČERA, Jaroslav: Odsun nebo vyhnání? Praha 1991. STANĚK, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945-1947, Praha 1991. ARBURG, Adrian von - Dvořák, Tomáš - Kovařík, David: Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945. Brno 2010. STANĚK, Tomáš: Tábory v českých zemích 1945-1948. Šenov u Ostravy 1996. STANĚK, Tomáš: Německá menšina v Českých zemích 1948-1989. Praha 1993. ARBURG, Adrian von - STANĚK, Tomáš (eds.): Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Díl I,II. Středokluky 2010, 2011.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Pavel Kladiwa, Ph.D.**
Katedra historie

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2016**

Termín odevzdání diplomové práce: **15. dubna 2018**

doc. PhDr. Pavel Kladiwa, Ph.D.
vedoucí diplomové práce

doc. PhDr. Petr Popelka, Ph.D.
vedoucí katedry

V Ostravě dne 30. listopadu 2016

ABSTRAKT

Tato práce se zabývá vysídlením německého obyvatelstva z okresu Bílovec po druhé světové válce. Zároveň stručně objasňuje základní fakta týkající se česko-německých vztahů v Československu, prosazení principu kolektivní viny a myšlenky odsunu německého obyvatelstva. Práce dále obecně přibližuje vysídlení Němců z Československa. Hlavní část práce se pak ve stručnosti soustředí na česko-německé vztahy v okrese Bílovec a podrobně na samotné vysídlení německého obyvatelstva z tohoto okresu. Součástí práce je také pohled na odsun z hlediska místních kronik a vzpomínek pamětníků.

Výzkumná část, kromě použité literatury, vychází zejména ze studia místních kronik a archivních materiálů z provenience dokumentů jednotlivých místních národních výborů, Okresního národního výboru v Bílovci a středisek pro Němce v Bílovci a Klimkovicích.

Klíčová slova:

Okres Bílovec, česko-německé vztahy, vysídlení Němců, střediska pro Němce

ABSTRACT

This thesis focuses on the transfer of Germans from Bílovec region after Second World War. It explains basic facts about relationships between Czechs and Germans in Czechoslovakia, the enforcement of the principle of collective guilt and of the idea of the transfer of German population. Then this thesis describes the resettlement of Germans from Czechoslovakia. The main part of it is briefly focused on relationships between Czechs and Germans in Bílovec region and intimately focused on the resettlement of German population from this area. The perspective of local chronicles and eyewitnesses on the transfer of Germans is included as well.

The research is based, except the secondary sources, on the local chronicles and on the archival sources (local committees, the District committee in Bílovec, internment camps for Germans in Bílovec and Klimkovicice).

Keywords:

Bílovec region, relationships between Czechs and Germans, resettlement of Germans, camps for Germans

Tímto děkuji prof. PhDr. Pavlu Kladiwovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a pomoc při koncipování této diplomové práce. Rovněž bych ráda poděkovala pracovníkům ve Státním okresním archivu v Novém Jičíně za jejich pomoc a ochotu při vyhledávání materiálů.

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Ostravě dne

.....

(podpis)

OBSAH

ÚVOD	11
1 ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY – NA CESTĚ K ODSUNU	14
1.1 20. léta	18
1.2 30. léta	21
1.2.1 Krizový rok 1938	23
1.2.2 Období druhé republiky	27
1.3 Říšská župa Sudety	28
1.4 Protektorát Čechy a Morava.....	31
2 ŘEŠENÍ NĚMECKÉ OTÁZKY A PROSAZENÍ KONCEPTU ODSUNU	34
2.1 Období let 1938–1941	34
2.2 Období let 1942–1943	37
2.3 Období let 1944–1945	39
3 ODSUN NĚMCŮ Z ČESKOSLOVENSKA	45
4 CHARAKTERISTIKA BÍLOVECKA	60
4.1 Bílovecko v historických souvislostech	60
5 ODSUN NĚMCŮ Z BÍLOVECKA	69
5.1 Odsun Němců z okresu Bílovec	79
5.2 Střediska pro Němce	100
5.2.1 Středisko pro Němce Bílovec	104
5.2.2 Středisko pro Němce v Klimkovicích a ve Svinově	107
5.3 Smíšená manželství	109
5.4 Duchovní	111
5.5 Antifašisté	114
5.6 Průmysloví odborníci, specialisté a kvalifikovaní pracovníci	117
5.7 Konfiskace německého majetku	121
5.7.1 Zabavený majetek z velkostatku v Bílovci	131
5.8 Odsun Němců na stránkách místních kronik a ve vzpomínkách pamětníků	132
ZÁVĚR	139
RESUMÉ	144
SUMMARY	145
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	147

Archivní prameny	147
Kroniky	147
Tištěné prameny.....	148
Literatura.....	148
Internetové zdroje	152
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	153
SEZNAM TABULEK.....	154
SEZNAM PŘÍLOH.....	155
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	156

ÚVOD

Vysídlení německého obyvatelstva z Československé republiky po druhé světové válce je stále aktuální a mezi historiky diskutované téma, někdy dokonce ještě pořád do jisté míry kontroverzní a tabuizované. Patrně největší podíl na výzkumu odsunu Němců z Československa má z českých historiků Tomáš Staněk, který ovšem, vzhledem k celostátnímu záběru, vychází z velké části z archivních materiálů vzniklých z provenience orgánů vyšší instance a nevyužívá v plné míře prameny nižších správních orgánů. Proto je důležité, jak ostatně i sám Staněk ve svých pracích uvádí, aby byl další výzkum zaměřen na jednotlivé správní okresy a aby vycházel právě z dokumentů pocházejících z úřadů nižšího stupně. Cílem této diplomové práce je zmapovat přípravy, organizaci a průběh vysídlení německého obyvatelstva z okresu Bílovec. V práci vycházím z územně správního členění z roku 1945, kdy se politický okres Bílovec skládal ze soudního okresu Bílovec a soudního okresu Klimkovice a čítal celkem 36 obcí.

Prvním a stále poměrně diskutovaným se stal problém, jaký termín pro vysídlení Němců používat. Ve své práci používám pojmy odsun, vysídlení a transfer, které chápu ve smyslu nedobrovolného, vynuceného odchodu z republiky (samozřejmě až na výjimky u osob, které se skutečně samy rozhodly Československo opustit, aniž by je k tomu donutily okolnosti, jestli se vůbec o něčem takovém dá v dané době hovořit) a vyhýbám se poměrně eufemistickému dobovému výrazu evakuace a rovněž termínu vyhnání, který ve velké míře užívají především němečtí historici. Pro místa, kde byli Němci soustředováni, používám pojmy středisko a tábor.

První kapitola práce je věnována vývoji česko-německých vztahů od poloviny 19. století do konce druhé světové války s důrazem na období let 1918–1945. Jelikož je tato problematika velmi rozsáhlá, uvádím jen ta nejdůležitější fakta, která pokládám za relevantní. Tato kapitola je důležitá z hlediska rostoucího napětí mezi Čechy a Němci a prosazení myšlenky kolektivní viny mezi široké vrstvy obyvatelstva, k čemuž přispěly zejména válečné události. Rovněž uvedené skutečnosti česko-německých vztahů chápu jako argumenty československých představitelů pro dosažení a ospravedlnění principu odsunu.

Ve druhé kapitole se zabývám genezí myšlenky odsunu mezi léty 1938–1945. Zpočátku se o vysídlení drtivé většiny německého obyvatelstva z Československa

nehovořilo, první plány kombinovaly územní změny s určitými přesuny obyvatelstva. Popisují zde proměny postoje Edvarda Beneše, několika československých politických stran a odbojových organizací a jejich následnou snahu získat pro odsun souhlas světových velmocí.

Jelikož se v práci věnuji odsunu Němců z bíloveckého okresu, přišlo mi vhodné stručně popsat, jakým způsobem obecně probíhala příprava a průběh samotného vysídlení z Československa, jaké byly podmínky v táborech pro Němce apod., proto tomuto tématu věnuji třetí kapitolu. Tuto kapitolu jsem do práce zařadila především proto, aby byla možná komparace vysídlení z okresu Bílovec s obecnými tezemi odsunu Němců z Československa.

Ve čtvrté kapitole stručně charakterizují bílovecký okres v jeho historických souvislostech. Nastiňují jeho historický vývoj v období let 1918–1945 se zaměřením na česko-německé vztahy. Tato problematika ovšem ještě nebyla plnohodnotně zpracována a už nebylo možné v rámci této práce provést dílčí výzkum, proto se jedná jen o velmi stručný nástin, který je nutný podrobit ještě dalšímu studiu.

Pátá a poslední kapitola tvoří samotné jádro práce a je věnována odsunu Němců z okresu Bílovec. Kromě samotného vysídlení jsou zde zpracovány dostupné informace o střediscích určených k soustředění německých obyvatel z okresu, které byly umístěny v Bílovci, Klimkovicích, Studénce a Svinově. Dále se zde věnuji jednotlivým skupinám německého obyvatelstva, které získaly některé úlevy a měly zvláštní zacházení; konkrétně se jedná o antifašisty, duchovní, osoby žijící ve smíšených manželstvích a průmyslové odborníky a specialisty. Stručně se zde zabývám také otázkou konfiskace německého majetku. Poslední podkapitolu tvoří obraz odsunu sestavený ze vzpomínek pamětníků a kronikářských zápisů.

Na tomto místě ještě ve stručnosti okomentuji použitou literaturu a prameny. První tři kapitoly jsou svým charakterem kompilací. Publikací na téma česko-německých vztahů existuje celá řada, já jsem využívala převážně práci T. Staňka a A. von Arburga *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951*¹, dvě knihy V. Kurala² a kolektivní

¹ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. 1. díl Češi a Němci do roku 1945. Středokluky 2010.

² KURAL, V.: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918–1938)*. Praha 1993; TÝŽ: *Místo společenství konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938–1945)*. Praha 1994.

monografii *Rozumět dějinám*³, ve které jsou přehledně chronologicky zpracovány dějiny česko-německých vztahů. V druhé kapitole jsem, kromě již zmíněných prací, využívala především publikaci D. Brandese *Cesta k vyhnání*⁴, v níž se známý německý odborník velmi podrobně zabývá právě prosazením myšlenky odsunu a jeho mezinárodním uznáním. K odsunu Němců z Československa považuji za stěžejní práce T. Staňka⁵, který se nevěnuje pouze samotnému odsunu, ale také přehledně zpracoval materiály k střediskům pro Němce, vládní nařízení, která se týkala německého obyvatelstva nebo postoje a postupy vůči německému obyvatelstvu vůbec. Ve čtvrté kapitole, věnované charakteristice okresu Bílovec a jeho historickému vývoji, mi jako zdroje sloužily hlavně kroniky⁶ z místních obcí, a to zejména z obce Bílovec. Kroniky jsem rovněž využívala jako zdroj vzpomínek pamětníků. Tady je třeba vzít v úvahu, že informace, které jsou v kronikách uvedeny, nemusí být vždy úplně přesné. Samotný odsun Němců z bíloveckého okresu jsem zpracovávala na základě archivních materiálů, zejména z fondu *Okresní národní výbor Bílovec* a z fondu *Městský národní výbor Bílovec*, které obsahovaly jak seznamy odsunutých Němců, vládní nařízení a směrnice související s poválečnou situací německého obyvatelstva, tak i různé druhy žádostí, ať už šlo o vyjmutí z odsunu nebo uznání úlev pro německé obyvatelstvo. K výzkumu o střediscích pro Němce mi sloužily prameny z fondů *Pracovní tábor Bílovec* a *Pracovní tábor Klimkovice*, které zahrnovaly popisy středisek, informace o zásobování, řády a směrnice, které se měly v táborech uplatňovat, a také samozřejmě zprávy o internovaných. Na závěr bych ještě chtěla dodat, že v práci uvádím vzpomínky několika pamětníků, které poskytují subjektivní pohled a osobní prožitky na poválečnou situaci a vysídlení německého obyvatelstva, ale, podobně jako kroniky, je nelze v úplnosti chápat jako nezpochybnitelný fakt.

³ Kol. autorů: *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha 2002.

⁴ BRANDES, D.: *Cesta k vyhnání. 1938–1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska*. Praha 2002.

⁵ STANĚK, T.: *Vyhnání a vysídlení Němců z Československa 1945–1948*. In: ŘEZANKOVÁ, I. – KURAL, V. (eds.): *Cesta do katastrofy*. Praha 1993; TÝŽ: *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha 1991; TÝŽ: *Perzekuce 1945*. Praha 1991; TÝŽ: *Tábory v českých zemích 1945–1948*. Šenov u Ostravy 1996; TÝŽ: *Vysídlení Němců z Československa. Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918–1948)*. Ostrava 1992.

⁶ *Druhá kniha paměti obce Kyjovic*. Kyjovice 1946; HURNÍK, M. – METTER, A.: *Kronika obce Stará Ves*. I. díl. Stará Ves 1948; *Kronika obce Bílov*. I. díl. Bílov 1945. KUČHTA, Z.: *Kronika města Bílovce*. XI. díl. Bílovec 1999; LEHNERTOVÁ, V. – DAVID, O.: *Kronika obce Pustějov*. Pustějov 1970; MOUCHA V.: *Kronika Bílovce 1974–1978*. VI. díl. Bílovec 1979; PŘÍKRYL, E.: *Kronika města Bílovce*. I. díl. Bílovec 1958; TÝŽ: *Kronika města Bílovce*. III. díl. Bílovec 1970.

1 ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY – NA CESTĚ K ODSUNU

Česko-německé vztahy jsou obsáhlým a komplikovaným tématem, které vyvolává diskuzi a je stále aktuální. Popisovat vývoj česko-německých vztahů sice není předmětem této práce, nicméně jakési jeho stručné nastínění podle mého názoru s poválečným odsunem Němců souvisí a považuji ho za přínosné.

Mnoho autorů se dohaduje, kdy došlo k rozchodu českého a německého etnika. Jeho příčiny je třeba hledat v 19. století, kdy došlo k dynamické, a dalo by se říci, že i dramatické, přeměně soužití obou etnik, která ve svém rozsahu byla dosud nevídaná. Problematika národní emancipace a národnostních sporů je velmi komplikovaná a rozsáhlá, ale zjednodušeně by se dalo říci, že se jednalo o otázku, zda se důležité věci národnostního charakteru (šlo hlavně o správní a školský systém) budou projednávat na úrovni monarchie (resp. Předlitavska od roku 1867), kde by českojazyčné obyvatelstvo bylo v menšině, nebo na úrovni českých zemí, kde by bylo většinou. Do vypuknutí první světové války v podstatě nedošlo k žádnému trvalejšímu řešení, které by nastolilo rovnováhu v soužití českojazyčného a německojazyčného obyvatelstva a všechny národnostní otázky měly být vyřešeny až po konci války.⁷

Od 18. století pod vlivem osvícenského absolutismu převládla němčina jako oficiální jazyk (čeština od 17. století ztrácela na své úrovni a zakotvila na pozici „pouhého selského“ jazyka), neboť habsburská dynastie měla své sídlo i zájmy především v německém prostředí, německojazyčné obyvatelstvo tvořilo jeho nejpočetnější a nejpokročilejší část a jedině německý jazyk byl dostatečně rozvinutý a kultivovaný, aby se stal nositelem společenské prestiže. Ale na vzestupu němčiny neměla podíl jen role osvícenského absolutismu, ovlivňoval ho také celkový stav tehdejší společnosti (ústup latiny jako univerzálního jazyka, nové sociální proudy, které přicházely do monarchie převážně přes Německo ad.). V této době však rozmach německého jazyka neměl takový nacionální charakter jako v budoucnu, neprokazovala se jím národní příslušnost, ale spíše příslušnost k vyšším společenským třídám a určitému stupni vzdělání.⁸

Jak už bylo řečeno výše, národní emancipace probíhala v průběhu celého 19. století, co ale rozumíme pod pojmem moderní národ? Definic existuje jistě bezpočet, já se ztotožňuji

⁷ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. 1. díl, Češi a Němci do roku 1945. Středokluky 2010, s. 71, 74–77.

⁸ KŘEN, J.: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. Praha 1990, s. 41–46.

s vymezením M. Hrocha, který moderní národ chápe jako početnou skupinu lidí – občanů, kteří jsou si rovnoprávní, uvědomují si svou příslušnost k národu, mají společnou historii a jsou spojeni dalšími vazbami (jazykovými, kulturními, politickými, geografickými, hospodářskými ad.).⁹ Takový moderní národ si však v dané době uvědomuje jen velmi úzká skupina lidí – inteligence, která se jej následně snaží, zhruba od 2. poloviny 19. století, rozšířit mezi další vrstvy obyvatel. K národnímu uvědomění pomáhaly národní slavnosti, činnost spolků a novin nebo výstavba různých památníků. V této době se česko-německé spory projevovaly zejména ve školské, jazykové, kulturní a politické oblasti, a to obzvláště na územích, kde se užívalo více jazyků (v Čechách a západním Slezsku vznikla v zásadě ucelená německá jazyková území okolo hranic, zatímco na Moravě byla německojazyčná menšina rozeseta po celé zemi a podobně tomu bylo také ve východním Slezsku, kde se přidalo také polskojazyčné obyvatelstvo; k velkému napětí docházelo právě tam, kde německojazyčné ekonomické elity ovládaly obecní samosprávu a snažily se dostat do rukou veřejný prostor a asimilovat slovanské obyvatelstvo).¹⁰

Národnostní vztahy hrály svou roli od počátku revolučního roku 1848, ovšem tady ještě pod heslem určité česko-německé jednoty, která navazovala na pomalu ustupující zemský patriotismus. Poté se ale národnostní politika rozdělila na českou a německou, což bylo zapříčiněno také změnou národnostních poměrů ve prospěch české strany. Tato změna německou politickou reprezentaci do jisté míry zaskočila a začala se stavět k české věci skepticky a s obavou z českého vzestupu postupně došla k myšlence rozchodu s českými politiky. V podstatě šlo o střet dvou národních hnutí a dvou různých představ o národním sebeurčení – česká vize spočívala v autonomii v rámci rakousko-uherské monarchie a německá ve spojení do jednoho národního státu. Tyto rozdílné a protichůdné představy podněcovaly česko-německé napětí v národně politických kruzích.¹¹ Na podzim roku 1848 se ještě objevila myšlenka národnostního rozdělení českých zemí, pravděpodobně vůbec poprvé, nicméně z řady různých důvodů se neprosadila podobně jako české federalizační koncepty.¹²

V době bachovského absolutismu došlo ke stagnaci a zakrnění národnostní problematiky. Státní moc odmítala národní hnutí větších národů a k těm menším zaujala

⁹ HROCH, M.: *Na prahu národní existence*. Touha a skutečnost. Praha 1999, s. 8.

¹⁰ KLADIWA, P.: *České země v dualistickém Rakousko-Uhersku*. In: GÁSPÁR, Z. (ed.): *Rakousko-uherská monarchie: habsburská říše 1867–1918 slovem a obrazem*. Praha 2011, s. 244–248, 251, 269.

¹¹ KŘEN, J.: *Konfliktní společenství*, s. 113–119.

¹² NĚMEČEK, J. a kol.: *Cesta k dekretům o odsunu Němců*. Datová příručka. Praha 2002, s. 9.

kladný postoj, který ale spočíval v pouhé toleranci a vylučoval další národně politickou emancipaci. Obecně se dá říci, že Bachův absolutismus *“národy jako svébytné subjekty popíral. (...) Rychlá degenerace režimu se záhy projevila i na národnostním poli. S prvotní skoupě dávkovanou přízní vůči malým národům byl brzy konec. (...) Poté, co se absolutistický režim stabilizoval, nestálo už nic v cestě ke konečnému politickému cíli – zpátečnické klerikální a autokratické monarchii s anacionálně centralistickým režimem. (...) Národnostní mír tohoto údobí měl převážně negativní ráz a z největší části byl následkem potlačení všech společenských a občanských aktivit, národní nevyjímaje.”*¹³

Únorová ústava z roku 1861 neznamena pro národnostní otázku žádný pokrok. Otázka národní rovnoprávnosti zde vůbec nebyla řešena a národy jako právní subjekty vůbec neexistovaly. Národnostní problematika byla pojímána v podstatě jen z jazykového hlediska. V této době se česká politická reprezentace, oproti té německé, popř. maďarské, začala teprve vytvářet (v podobě spolků a samosprávných orgánů) a logicky také opožďovat. Od 70. let se pak začalo rozvíjet české národní školství, které později přispělo k národnímu uvědomění Čechů. To však bylo jediné pozitivní opatření národnostní politiky, jinak vláda českou otázku v podstatě ignorovala¹⁴. Pokud jde o českou politiku, ta zaujala spíše pasivní roli. Širší vrstvy obyvatelstva se podílely na politickém a veřejném životě jen minimálně a národnostní problémy stály mimo ně. Veškerá národně politická aktivita spočívala v rukou jen úzké skupiny lidí. I přes určité napětí byla česká a německá společnost stále spjata řadou vazeb (např. doznívajícím zemským vlastenectvím, loajalitou k habsburské dynastii i určitou kulturní pospolitostí).¹⁵

Významným mezníkem, který vedl k národnímu zrovnoprávnění, bylo vydání Stremayerových jazykových nařízení v roce 1880, jež připustila češtinu jako tzv. vnější úřední jazyk a do jisté míry odstraňovala jazykovou diskriminaci českého obyvatelstva. Také české školství zaznamenalo značný rozmach, ačkoli stále nedosahovalo úrovně toho německého. Obecně se dá říci, že 80. léta byla dobou dílčích pokroků (většinou jen na elementární úrovni), které postupně přetvářely českojazyčné obyvatelstvo v moderní český národ. To vyvolávalo napětí v německé veřejnosti, neboť se v té době všichni domnívali,

¹³ KŘEN, J.: *Konfliktní společenství*, s. 138–142.

¹⁴ Tady třeba poznamenat, že v roce 1871 Hohenwarthova vláda souhlasila s tzv. fundamentálními články, které zajišťovaly státoprávní postavení Čech v rámci rakouské monarchie, nicméně proti nim se kromě zástupců rakouských a uherských zemí vyslovili také představitelé českých Němců a zhatili tak možnost rakousko-českého vyrovnání. Podobně, pro odpor českých Němců, byla také odvolána Badeniho jazyková nařízení z roku 1897, která ustanovila češtinu jako vnitřní úřední jazyk. (NĚMEČEK, J. a kol.: *Cesta*, s. 10)

¹⁵ KŘEN, J.: *Konfliktní společenství*, s. 147–149, 151–152, 196–197, 201–203.

jak česká tak německá reprezentace, že český vzestup nutně musel znamenat německý úpadek, ve skutečnosti však šlo spíše o zmenšování rozdílů a vyrovnávání obou společností, ovšem ne na úkor té druhé. V 80. letech se rovněž zrodila drobná nacionalistická válka charakteristická malými šarvátkami o cedule s místními názvy, o českou nebo německou živnost nebo přetahováním žáků do české/německé školy. Nicméně v každodenním životě obyčejných obyvatel byly národnostní vztahy víceméně poklidné.¹⁶

Od 90. let se Češi začínali vyrovnávat rakouským Němcům ve všech důležitých oblastech. Celková soustava českého školství napomohla k rozvoji uměleckého a vědeckého života, česká kultura začínala dosahovat moderní evropské úrovně. Podobně se také zvyšovala prestiž českého jazyka, který pronikal do nejvyšší vzdělané společnosti. To, co dříve začalo jako drobné národnostní boje, přerostlo ve významný politický konflikt. Situace se vyhrcovala a v dosud spíše slovních sporech se začala objevovat agresivita. Rozchod obou národností se prohloubil a zasáhl také do nepolitického každodenního života obyvatel, z nichž se mnozí začali řídit heslem „svůj k svému“, při kterém bojkotovali obchody, podniky a služby druhé národnosti.¹⁷

Umírněnější politikové na obou stranách se snažili dojít k určitému česko-německému kompromisu, což na počátku roku 1890 vyústilo v sérii jednání, jejichž výsledkem byly tzv. punktace, které ale byly mladočeskou stranou odmítnuty, a tak k žádné formě vyrovnání nedošlo. Naproti tomu byl na Moravě v roce 1905 uzavřen kompromis, tzv. Moravský pakt nebo také Moravské vyrovnání.¹⁸ Celkem byly schváleny čtyři zákony, které se týkaly právě volebního řádu, nového zemského uspořádání, používání zemských jazyků a školské otázky.¹⁹

Ani na počátku nového století národnostní napětí z každodenního života nezmizelo a nedošlo ani k žádné zásadní národnostní změně. Pro Čechy se stal nejdůležitější požadavek na zavedení češtiny jako vnitřního úředního jazyka. Po několika neúspěšných pokusech se ji čeští úředníci samovolně rozhodli používat pro vnitřní úřadování, načež německé úřednictvo odmítlo dodržovat výše zmíněná Stremayerova jazyková nařízení (což

¹⁶ KŘEN, J.: *Konfliktní společenství*, s. 215–216, 220, 226–227, 259–260.

¹⁷ Tamtéž, s. 239–240.

¹⁸ PERNES, J.: *Česko-německé soužití ve společném státě v 19. a 20. století*. In: FAJMON, H. – HLOUŠKOVÁ, K. (eds.): *Konec soužití Čechů a Němců v Československu*. Sborník k 60. výročí ukončení II. světové války. Brno 2005, s. 28.

¹⁹ KLADIWA, P.: *České země*, s. 263.

v podstatě znamenalo, že odmítali přijímat česky psaná podání). Tato „úřednická válka“ odstartovala další kolo národnostních sporů.²⁰

Po vypuknutí války vláda sáhla po preventivních opatřeních proti válečným a národním odpůrcům a postupně také proti české politické elitě, tj. národní buržoazii, inteligenci a jejich organizacím. České obyvatelstvo ale nebylo rozhodnuto, zda se připojit k odporu nebo zůstat pasivní a vyčkávat, jak vše dopadne. Od roku 1915 pak začíná tažení proti českému národnímu životu, došlo k jazykovým omezením, byly rozpouštěny národní organizace a spolky, zakazovány české znaky a slovanská trikolora a omezováno bylo také školství. V následujícím roce tento tlak ještě více zesílil.²¹

1.1 20. léta

Po rozpadu monarchie a vzniku Československé republiky došlo k převratným změnám. Vznik republiky brali Češi jako vítězství a věřili v nadějnou budoucnost, oproti tomu Němci jej chápali jako prohru a cítili se oslabeni a nejistí z budoucnosti. V nově vznikající republice, a nejen zde, navíc došlo k propojení národního a sociálního faktoru a k všeobecné radikalizaci široké veřejnosti v důsledku války.²² Na mírové konferenci, která byla slavnostně zahájena 18. ledna 1919 ve Versailles, byli kromě dvou československých delegátů také zástupci německých provincií (viz níže) R. Lodgman von Auen, J. Seliger, H. Oldofredi, A. Klement a R. Freisler, kteří se dovolávali práv českých Němců na sebeurčení. Proti německým požadavkům vystoupil E. Beneš se seznamem protiargumentů pro zachování celistvosti celého území nové republiky. Výbor pro československé záležitosti, ve kterém zasedali zástupci Spojených států amerických, Velké Británie, Francie a Itálie, nakonec rozhodl pro začlenění oblastí obývaných Němci do Československa, a to zejména z ekonomických (vzájemná provázanost obchodu a průmyslu v pohraničí s vnitrozemím), politických (sudetští Němci nepatřili k žádné jiné zemi) a geografických (přirozené hranice země) důvodů.²³

V září 1919 pak Československo podepsalo v Saint-Germain smlouvu o menšinách, na jejímž základě byla zaručena základní práva menšin, která byla zakotvena také v ústavě

²⁰ KŘEN, J.: *Konfliktní společnost*, s. 315, 326–327.

²¹ Tamtéž, s. 384–386, 409–412.

²² KURAL, V.: *Konflikt místo společnosti? Češi a Němci v československém státě (1918–1938)*. Praha 1993, s. 8–9, 12.

²³ RICHTER, K.: *Mírová konference*. In: Týž a kol.: *Bez démonů minulosti. Česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha 2003, s. 52–56.

(ovšem v praxi často docházelo k „chybám“ a k preferenci „státního národa“, což pak mohlo vést k nechuti začlenit se a aktivně zapojit do nového státu).²⁴ Československá republika měla zajistit osobní svobodu a ochranu všem svým obyvatelům nehledě na jejich rasu, jazyk, původ, státní občanství nebo náboženské vyznání. Všichni občané ČSR si tedy měli být před zákonem rovni. Menšiny měly právo na vlastní školství, sociální ústavy nebo charitativní organizace. Na vše měla dohlížet Společnost národů.²⁵ V ústavě z roku 1920 pak byl uznán jen jeden státní národ, národ československý, a státní jazyk československý.²⁶ To znamenalo, že dříve do určité míry zvýhodňovaná etnika (Němci, Maďaři) získala status menšiny. Ztráta dřívějších pozic vedla Němce (kteří byli nejpočetnější menšinou v Československu, ale svou identitu ve většině spojovali s německým obyvatelstvem v sousedních zemích) často k odmítavému postoji k novému státu. Velmi zásadní bylo také to, že se Němci nepodíleli na vypracování již zmiňované ústavy²⁷, to pak mělo vliv nejen na jejich postavení, ale také na orientaci německé politiky a obecně na česko-německé vztahy v dalších letech. Jedním z faktorů zániku Československa byla právě menšinová otázka, kdy stát nedokázal vytvořit účinnou politiku vůči minoritním národnostem. Němci, Maďaři a Poláci žijící podél hranic tíhli ke svým „mateřským“ národům za hranicemi, čemuž napomáhaly nacionálně zaměřené strany a různá hnutí.²⁸

Národnostní menšiny, které se nechtěly integrovat do Československé republiky, byly nespokojeny hned z několika důvodů. Jednalo se zejména o roztrpčení kvůli nemožnosti sebeurčení, strachu ze ztráty dosavadních pozic²⁹ a jistot, pocitu znevýhodňování v řadě

²⁴ RICHTER, K.: *Utváření česko-německých vztahů*. In: Týž a kol.: *Bez démonů*, s. 59.

²⁵ NĚMEČEK, J. a kol.: *Cesta*, s. 19.

²⁶ V ústavě byl československý stát popsán jako stát národní (stát československého národa), ale ve skutečnosti byl svým charakterem spíše státem národnostním. Ústava zajišťovala rovnost všech občanů republiky před zákonem a občanská práva bez ohledu na rasu, jazyk nebo náboženství. „Každý občan ČSR měl rovné právo přístupu k veřejným úřadům, službám a hodnostem, k výkonu jakékoli živnosti a povolání, právo zakládat vlastním nákladem školy s národním vyučovacím jazykem, stejně jako národní humanitní a náboženské ústavy.“ V okresech, kde bylo menšinové zastoupení větší než 20 %, měly menšiny právo komunikovat s úřady ve svém mateřském jazyce. (BENEŠ, Z.: *Národnostní politika ČSR*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha 2002, s. 64–65.)

²⁷ Tady je třeba podotknout, že němečtí politici po podpisu saintgermainské smlouvy nový stát uznali a také vytvořili několik návrhů na řešení německé otázky v rámci ČSR, které ale byly pro českou politickou reprezentaci v té době v podstatě nepřijatelné a nevěřila jim, a tak předseda vlády V. Tusar odmítl německý podíl na práci na ústavě. (KURAL, V.: *Konflikt*, s. 31.)

²⁸ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 81–83.

²⁹ Podobně jako političtí představitelé také německé ekonomické elity ustoupily do pozadí. I v hospodářské politice se projevoval český nacionalismus, např. v zavedení nostrifikace (všechny podniky, které fungovaly na území ČSR, sem musely přenést svá sídla, popř. zde zřídit dceřinou společnost, a začaly tak podléhat československým zákonům, zejména těm daňovým) a s ní spojenou repatriací akcií. Hospodářský

oblastí běžného života a samotné realizace státní menšinové politiky, což se projevilo hned v počátku nového státu při územních sporech s Maďarskem a Polskem nebo při potlačení snah o odtržení německých provincií³⁰, což vedlo k řadě konfliktů. Mnoho menšinových obyvatel se s touto situací nesmířilo a emigrovalo.³¹

Na počátku 20. let žilo v Československé republice celkem 3 123 566 Němců, kteří měli československé občanství a tvořili tak 23,3 % obyvatelstva, z toho žilo v Čechách 2 173 239 osob (33 %), na Moravě 547 604 osob (20,9 %), ve Slezsku 252 365 osob (40,5 %), na Slovensku 139 000 osob (4,7 %) a na Podkarpatské Rusi 10 460 osob (1,7 %). Kromě toho se v ČSR vyskytovalo zhruba 95 000 říšských Němců a Rakušanů.³²

V německých politických kruzích existovalo několik proudů, které zaujímaly různé postoje vůči Československu. Ani jeden z těchto proudů se zpočátku aktivně nepodílel na budování státu (i když německá sociální demokracie k tomu měla asi nejbližší a jako první strana se stavěla pozitivně k začlenění německých sídelních oblastí k Československu) a nezískal výlučnou převahu, což se ale změnilo ve 30. letech v důsledku hospodářské krize a politické situaci v Německu.³³ Od druhé poloviny 20. let se některé německé politické strany (tzv. aktivistické, např. Německá sociálně demokratická strana dělnická, Německý svaz zemědělců nebo Německá křesťanskosociální strana lidová) začaly zapojovat do vedení státu vstupem do vlády a došlo také k určitému uklidnění poměrů v národnostní oblasti. Němečtí političtí představitelé se snažili zajistit faktickou rovnoprávnost a hospodářskou, kulturní a sociální prosperitu německého národa, a to i přesto, že se objevilo několik nacionálních radikálů, demokratickou cestou a vyznačovali se loajalitou k Československu. Nicméně se vyskytovaly i tzv. negativistické strany, které si za cíl daly v konečném důsledku osamostatnění sudetských Němců. Tyto strany (Německá nacionální

nacionalismus prvních poválečných let pak ale začal postupně ustupovat a byl pozvolna nahrazován spoluprací. (KUBŮ, E.: *Hospodářské aspekty reality ČSR*. In: Rozumět dějinám, s. 82.)

³⁰ Ihned po 28. říjnu 1918 došlo ve dnech 29. října až 3. listopadu k vytvoření čtyř převážně německých sídelních oblastí. Jednalo se o provincie Deutschböhmen (oblast podél severozápadních hranic od Chebu po Orlické hory), Sudetenland (zahrnovala ostravskou pánev, část východních Čech, některé severomoravské okresy a západoslezskou oblast), Böhmerwaldgau (oblast jihozápadních Čech podél hranic s Německem) a Deutschsüdmähren (území jihovýchodních Čech a jižní Moravy u hranic s Rakouskem). V české veřejnosti to vyvolalo velké pobouření. Vláda se s představiteli provincií nejprve pokoušela dohodnout, ale jednání byla neúspěšná, proto se vláda rozhodla v provinciích vojensky zakročit. Někteří nacionální radikálové se snažili záměrně vyvolávat různé incidenty, do kterých muselo tvrdě zakročit vojsko, čehož pak tyto nacionalisté využívali a šířili tak zprávy o českém „násilí“. Do konce roku byl pak německý odpor v těchto územích zlomen. (RICHTER, K.: *Pokus o odtržení českého pohraničí*. In: Týž a kol.: *Bez démonů*, s. 43–51.)

³¹ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 83–84.

³² STANĚK, T.: *Vysídlení Němců z Československa*. Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918–1948). Ostrava 1992, s. 9.

³³ RICHTER, K.: *Utváření*, s. 62–63.

strana a Německá nacionálně socialistická dělnická strana) sice ve 20. letech neměly masovou podporu, ale spolupracovaly s oficiálně nepolitickými skupinami (např. Deutscher Turnverband nebo Bund der Deutschen in Böhmen), které prosazovaly poměrně radikální nacionální myšlenky a měly vliv na velký počet německého obyvatelstva.³⁴

Obecně se dá říct, že ve 20. letech byla státní politika vůči menšinám demokratická a poměrně tolerantní. Zapojení části německých politiků bylo důležitým faktorem pro stabilitu státu, ovšem ani zdaleka nezmizely spory a nespokojenost, která se týkala zejména školství, jazykového zákona³⁵ a pozemkové reformy. Velké napětí také působila politika posilování českého živlu v oblastech s německou většinou.³⁶ Ke konci 20. let se pak objevilo několik návrhů, které měly zlepšit česko-německé soužití – koncepty k rozšíření kulturní a školské samosprávy nebo ustanovení němčiny jako druhého státního jazyka, nicméně k uskutečnění žádného takového plánu nedošlo, neboť vypukla velká hospodářská krize a s ní přišly na řadu jiné problémy.³⁷ Co se týče československých vztahů s Rakouskem a Německem, dají se charakterizovat jako uspokojivé. Obecně se dá říci, že mezi zeměmi probíhalo postupné sblížení, i když si Československo vůči Německu zachovávalo poměrně ostražitý přístup.³⁸ Základem pro politickou, ale také hospodářskou spolupráci se stala obchodní smlouva mezi Československem a Německem z června 1920. Téhož roku pak byla podepsána dohoda o vzájemné spolupráci s Rakouskem.³⁹

1.2 30. léta

Zatímco se 20. léta vyznačovala jakousi vynucenou spoluprací a koexistencí, aby se udržela křehká stabilita země, ve 30. letech došlo ke změně a od 2. poloviny 30. let národnostní napětí v zemi rostlo. Německá politická reprezentace neměla ucelenější

³⁴ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 84–86.

³⁵ Na počátku roku 1926 byla vydána jazyková nařízení, která vyvolala velkou nevoli nejen u německých poslanců, ale také u různých německých spolků, které pak zorganizovaly řadu protestních shromáždění. Vlna nacionálního odporu vyvrcholila 4. března, kdy byly připomenuty události z roku 1919 (tehdy se ve Vídni konala první slavnostní schůze Národního shromáždění, do kterého čeští Němci nemohli volit; na tento den pak německá sociální demokracie vyhlásila generální stávkou, kterou provázely početné demonstrace ve všech větších městech s německou menšinou, na několika místech pak došlo ke střelbě do demonstrantů). Jazyková nařízení byla velmi složitá a plynula z nich mnohá nedorozumění a spory. Nelze jim upřít snahu dojít k určitému česko-německému kompromisu, nicméně docházelo spíše k upřednostňování češtiny. (KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). Praha 2000, s. 43, 382–387.)

³⁶ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 87–88, 92.

³⁷ KURAL, V.: *Cesta k česko-sudetoněmeckému rozchodu po druhé světové válce*. In: RICHTER, K. a kol.: *Bez démonů*, s. 279.

³⁸ KURAL, V.: *Konflikt*, s. 51–53.

³⁹ OLIVOVÁ, V.: *Dějiny první republiky*. Praha 2000, s. 104–105.

koncept pro zlepšení česko-německých poměrů a ani státní politika se nevyznačovala větší vstřícností. Další příčinou této změny byla bezesporu hospodářská krize, která na pohraniční obyvatelstvo dopadla zvláště těžce⁴⁰, a hospodářská politika státu.⁴¹

Podle sčítání obyvatelstva z roku 1930 žilo v Československu celkem 3 231 688 Němců (z toho 2 270 943 osob v Čechách, 799 995 osob na Moravě a ve Slezsku, 147 501 osob na Slovensku a 13 249 osob na Podkarpatské Rusi), k žádnému rapidnímu nárůstu nebo úbytku německého obyvatelstva v ČSR tedy nedošlo.⁴²

V roce 1933 vznikla Sudetoněmecká vlastenecká fronta (Sudetendeutsche Heimatfront – SHF) v čele s Konradem Henleinem, která měla za cíl hájit zájmy Němců v Československu. Zpočátku prohlašovala, že je loajální státu a chce zajistit národnostní rovnost v jeho rámci, ale už zanedlouho zaujala negativní postoj k republice.⁴³ Vyznačovala se antisemitismem a nedemokratickými totalitními principy. Obsahovala několik složek, tou první byl Svaz přátel (Kameradschaftsbund), druhou lidé, kteří patřili k zakázané Německé nacionálně socialistické straně dělnické a část členů Německé nacionální strany.⁴⁴ Roku 1935 se pak SHF přejmenovala na Sudetoněmeckou stranu (Sudetendeutsche Partei – SdP) a vstoupila do volebního boje, ve kterém získala 68% všech německých hlasů a stala se tak nejsilnější politickou stranou, což mělo značný vliv na další vývoj ve státě. Je třeba říci, že alespoň z počátku Sudetoněmecká strana byla názorově velmi rozmanitá. Její konečná fašistická a pronacistická orientace byla ovlivněna hlavně vývojem v Německu – lidé dostávali informace především z Říše (v republice rozhlas nevysílal německy), přicházely k nim zprávy o rychlém odbourání nezaměstnanosti způsobené hospodářskou krizí, o výstavbě, růstu vojenské síly i mezinárodní prestiže – a sílil tak trend orientovat se na německé vzory. Příčin, proč většina českých Němců podporovala program Sudetoněmecké strany, je více. Jednalo se o ekonomické, sociální a kulturní důvody, ale také o strach, že ztratí své pozice a budou muset čelit dominantnímu postavení Čechů. Nicméně řada lidí si uvědomovala i záporné stránky, které se v Německu odehrávaly, a snažila se spolupracovat s vládou, ale nedosáhla žádného úspěchu. V letech

⁴⁰ Horší dopad krize v pohraničí byl způsoben odlišnou strukturou průmyslu. Zde převládal průmysl textilní, sklářský, hračkářský nebo výroba porcelánu, což byla odvětví, která ztrácela odbyt nejdříve, navíc byla více závislá na vývozu. Také nezaměstnanost byla v těchto oblastech vyšší. To vše mělo pak také dopad na radikalizaci společnosti a na nahlížení na Německo jako na vzor odbourávání krize. (KUBŮ, E.: *Hospodářské aspekty*, s. 86–87.)

⁴¹ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 93, 95.

⁴² STANĚK, T.: *Vysídlení*, s. 14.

⁴³ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 95–96.

⁴⁴ KURAL, V.: *Cesta k česko-sudetoněmeckému rozchodu*, s. 279–280.

1936–1937 se objevilo několik požadavků aktivistických německých politických stran a v české politické reprezentaci byla zřejmá ochota dojít k určitému kompromisu, vláda dokonce souhlasila s německými podmínkami, ale toto prohlášení přišlo už pozdě, neboť Sudetoněmecká strana mezitím upevnila vztah s Německem a pokusila se přesunout otázku německého obyvatelstva v Československu na mezinárodní úroveň.⁴⁵

Své požadavky vyslovila také Sudetoněmecká strana⁴⁶. Jelikož ze zahraničí sílil tlak na vládu, aby německou otázku vyřešila, začal československý premiér Milan Hodža jednat s K. Henleinem a byl ochoten k jistým ústupkům. V té době ale umírněné křídlo Sudetoněmecké strany, které se spoléhalo na česko-německé vyrovnání v rámci československého státu, bylo odsunuto do pozadí a do čela se dostali radikálové, kteří zastávali říšský nacionálně socialistický program. Cíl SdP byl jasný – rozvrátit Československo zevnitř.⁴⁷

Československá politická reprezentace zaujala vůči sudetoněmeckému problému stanovisko, které vycházelo ze dvou základních principů, a to že ať už bude řešení tohoto problému jakékoli, zůstane zachována demokracie a nesmí dojít k porušení státní integrity Československa. Problém byl v tom, že návrhy SdP napadaly oba tyto principy. Navíc československé politické spektrum nebylo jednotné při řešení problému sudetských Němců.⁴⁸

1.2.1 Krizový rok 1938

Už během roku 1937 začala SdP stupňovat své požadavky vládě a zcela propojila svou politiku s politikou Říše. Na počátku roku 1938 A. Hitler vystoupil s projevem, ve kterém prohlásil, že nastal čas, aby Německo převzalo odpovědnost za Němce žijící v sousedních státech. Rakousko přišlo na řadu jako první.⁴⁹ Pro Československo se stal anšlus Rakouska v březnu 1938 zásadní – zhoršil jeho mezinárodní situaci a bezpečnost a znamenal také zvýšení aktivity Sudetoněmecké strany, která vyzývala k národnímu sjednocení všech

⁴⁵ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 96–101, 103.

⁴⁶ Za plné podpory Německa v politické kampani z přelomu let 1936 a 1937 vyslovil Henlein své požadavky: „1) teritoriální autonomii pro sudetské Němce, 2) uznání německé menšiny za druhý státní národ v republice, 3) právo, aby se sudetští Němci mohli volně hlásit k stamilionovému německému národu a pokládat se za jeho součást, 4) vypsání nových voleb, z nichž by vzešla nová vnitropolitická kombinace.“ (OLIVOVÁ, V.: *Dějiny*, s. 212.)

⁴⁷ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 102–103.

⁴⁸ BENEŠ, Z. – KURAL, V.: *Od negativismu k nacismu 1933–1939*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám*, s. 91.

⁴⁹ KURAL, V.: *Cesta k „Mnichovu“*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám*, s. 102.

Němců v Československé republice. V důsledku vnitřní krize došlo k rozpuštění německé křesťansko-sociální a živnostenské strany a také Svazu zemědělců, které se posléze včlenily do Sudetoněmecké strany, ale ne všichni funkcionáři se k SdP přidali, nicméně tímto Sudetoněmecká strana přesto výrazně posílila své pozice.⁵⁰

V březnu 1938 se K. Henlein sešel s A. Hitlerem, který Henleinovi uložil, aby Sudetoněmecká strana při jednáních s československou vládou kladla takové požadavky, které nebude možné uskutečnit. Což se také stalo.⁵¹ V dubnu pak Sudetoněmecká strana přišla s tzv. karlovarským programem, což je seznam osmi bodů⁵², které požadovala SdP na Československu. Vláda odmítla tento politický program přijmout, což vyvolalo řadu protestů na důkaz náklonnosti k SdP a nacistickému Německu (je třeba podotknout, že mnoho členů SdP se stranickou politikou nesouhlasilo, přidali se ke straně přes zájmové organizace nebo pod nátlakem). Vláda na to reagovala vydáním tzv. prvního plánu, jehož hlavní zásadou bylo posílení zastoupení německého obyvatelstva v pohraniční samosprávě a také úpravy v jazykové oblasti. Šlo o návrh národnostního statutu, který by změnil Československo z národního státu na stát národnostní. Tzv. druhý plán vycházel vstřícnějším směrem než první a měl zároveň vyhovět Velké Británii a Francii, které tlačily na československou vládu, aby urovnala situaci a poskytla Němcům v pohraničí dostatečnou autonomii. Nicméně tyto návrhy nebyly v souladu s Henleinovými záměry, ten se už ani příliš netajil s nezájmem na reálný kompromis, protože by tak mohl ohrozit Hitlerův plán na ovládnutí střední Evropy. K tomu byly vyvolávány nepokoje v pohraničních oblastech, které také měly ztížit vyjednávání SdP s vládou a které by se v případě převratu staly záminkou pro napadení Československa Německem. Československá vláda obdržela zprávy, že se německé vojsko stahuje k hranicím a 20. května 1938 nechala vyhlásit částečnou mobilizaci⁵³, což načas vedlo k uklidnění poměrů. 22. května se pak v pohraničí

⁵⁰ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 108.

⁵¹ KURAL, V.: *Cesta k česko-sudetoněmeckému rozchodu*, s. 281.

⁵² Jednalo se o tyto požadavky: 1) rovnoprávnost Čechů a Němců ve státě, 2) uznání německé národní skupiny jako právnické osoby, 3) stanovení německého sídelního území, 4) německá samospráva v těchto oblastech ve všech otázkách veřejného života, 5) zákonná ochranná opatření pro Němce, žijící mimo německé sídelní oblasti, 6) odstranění křivd, které byly spáchány na sudetských Němcích od roku 1918 a náhrada škod, které těmito křivdami vznikly, 7) uznání principu, podle kterého měli v německých sídelních oblastech pracovat němečtí státní zaměstnanci a 8) svoboda přiznávat se k německému a německému světovému názoru. (KURAL, V.: *Konflikt*, s. 172.)

⁵³ Takto květnovou situaci většinou prezentuje česká strana (nejprve se jednalo o dobové vysvětlení, které pak historici a publicisté prostě převzali). Většinová německá verze je opačná. Tvrdí, že česká mobilizace měla Německo vyprovokovat a začít tak s válečnou hrozbou jako první. Toto dobové stanovisko pak z většiny převzala také německá historiografie (ale nalezneme samozřejmě autory, kteří se kloní spíše k českému názoru nebo uvádí, že došlo k špatnému vyhodnocení informací, které československá vláda získala). V. Kural vychází ze směrnice plánu Fall Grün, kde se píše, že „*po údobí rostoucích diplomatických*

konaly volby, ve kterých Sudetoněmecká strana získala drtivou většinu a kontrolu nad veřejným životem, s tímto výsledkem pak SdP v červenci zcela přerušila jednání s československou vládou.⁵⁴

Situace v Československé republice vyvolávala obavy i v zahraničí zejména ve Velké Británii, která se obávala případné války. Proto v červenci navrhla prezidentu Edvardu Benešovi prostředníka při jednáních se Sudetoněmeckou stranou. Tohoto úkolu se zmocnil lord Walter Runciman. Mezitím byl připraven tzv. třetí plán, podle kterého by byly zřízeny tři samosprávné župy pro německé obyvatelstvo. Runciman s tímto návrhem souhlasil, ale představitelé SdP ho brzy odmítli. Po několika neúspěšných jednáních Runciman přišel s názorem, že je nutné odstoupit pohraničí Německu.⁵⁵

Po krachu třetího plánu SdP vypracovala další koncept svých požadavků, který sice nebyl tak radikální jako návrh předchozí, ale byl stejně nepřijatelný. Tato varianta pak E. Benešovi pomohla v září 1938 k vypracování tzv. čtvrtého plánu, který v podstatě souhlasil s karlovarským programem.⁵⁶

Sudetoněmecká strana byla tímto krokem silně zaskočena a pro odložení jednání využila události v Moravské Ostravě, kde došlo k zákroku policie proti německým demonstrantům. V té době se konal v Norimberku sjezd Národně socialistické německé strany dělnické, na kterém bylo Československo představováno jako uzurpátor práv Němců na sebeurčení, což vyvolalo v pohraničí další nepokoje. Mnohde vypukly protesty, vystavovaly se nacistické symboly, zvolávala se protistátní hesla a na některých místech se Němci pokusili o převzetí moci. V reakci na to československá vláda 13. září vyhlásila stanné právo. Následující den zveřejnil Henlein vlastní stanovisko k vzniklé situaci – žádný kompromis již není možný, pohraničí má být postoupeno Německu. Vláda následně rozpustila SdP a na K. Henleina a K. H. Franka, dalšího čelního představitele Sudetoněmecké strany, vydala zatykač. Oba dva i s dalšími předními sudetoněmeckými politiky odešli do Německa, nicméně jejich aktivita v Československu tímto neskončila. Vznikl Sudetoněmecký dobrovolný sbor, který měl provádět různé záškodnické akce. Na některých místech (např. Ašsko) fakticky přestala existovat státní moc, na jiných pak byl

střetů a napětí, které je spojeno s vojenskými přípravami a které se využije k tomu, aby vina za válku byla podsunuta protivníkovi.“ Soubor zpráv, který se pak dostal do Prahy a zjevně pocházel přímo z Berlína, rozhodl pro vyhlášení mobilizace. (KURAL, V.: *Konflikt*, s. 175–177.)

⁵⁴ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 110–113.

⁵⁵ Tamtéž, s. 113.

⁵⁶ KURAL, V.: *Cesta k „Mnichovu“*, s. 105–106.

relativní klid (např. Liberec, Děčín, Ústí nad Labem). Je třeba ale zdůraznit, že ne všichni českoslovenští Němci stáli za Henleinem, naopak byli i tací, kteří se postavili proti na obranu republiky proti nacismu.⁵⁷

A. Hitler věděl, že Francie a Velká Británie jsou velmi znepokojeny hrozící válkou a v krajní nutnosti budou ochotny obětovat Československo, proto také svolil k diplomatickému vyjednání s britským premiérem Nevillem Chamberlainem, který souhlasil se zábořem části československého území jen s jedinou výhradou – vše má proběhnout mírovou cestou.⁵⁸ Tímto odstartovala řada jednání mezi nacistickým vedením a zástupci Francie a Velké Británie. Dne 19. září 1938 byl československé vládě předložen anglo-francouzský požadavek, aby Německu odstoupila pohraniční území s nadpoloviční většinou německého obyvatelstva. Vláda nejprve odmítla, ale pod hrozbou toho, že by se v případném válečném konfliktu Francie a Velká Británie nepostavila na její stranu, své stanovisko změnila. Na řadu přišla další vyjednávání, ve kterých Hitler vystupňoval své požadavky, které se týkaly postoupení území s polskou a maďarskou menšinou a tzv. smíšených oblastí, kde měl proběhnout plebiscit. To už se zdálo přehnané i britským a francouzským diplomatům, a proto ani neodrazovali československou vládu, která 23. září vyhlásila všeobecnou mobilizaci (šlo jim o to, aby Hitler zmírnil své požadavky a aby došlo k určitému kompromisu).⁵⁹

E. Beneš se ještě naposledy pokusil najít východisko, když vypracoval tzv. pátý plán, který souhlasil s odstoupením československého území ležícím před hlavní hranicí vojenského opevnění. Ani s tímto plánem ale E. Beneš neuspěl.⁶⁰

Jelikož Hitler odmítal jednat přímo se zástupci Československa, vedení se opět chopil Chamberlain. Výsledkem byla konference v Mnichově, které se účastnily čtyři evropské země – Německo, Velká Británie, Francie a Itálie. Na této konferenci byla podepsána dohoda, která v podstatě nařizovala Československu odstoupení pohraničních oblastí Německu a také vybraného území Polsku a Maďarsku. Českým zástupcům byl jen sdělen výsledek jednání, jinak se ho neúčastnili. Vláda nakonec, přes velké napětí, které v zemi panovalo, mnichovský diktát přijala.⁶¹

⁵⁷ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 114–117.

⁵⁸ KURAL, V.: *Cesta k česko-sudetoněmeckému rozchodu*, s. 282.

⁵⁹ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 119–120.

⁶⁰ KURAL, V.: *Cesta k „Mnichovu“*, s. 107.

⁶¹ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 121–123.

1.2.2 Období druhé republiky

Období druhé republiky je vymezeno podepsáním mnichovské dohody, tj. 29./30. září 1938, a vpádem německých vojsk do zbylého československého území 15. března 1939. Nová republika se musela vypořádat s celou řadou problémů – těmi byly slovenské autonomistické snahy, ztráta území s průmyslovými a surovinovými oblastmi, zpřetrhání obchodních, dopravních a správních vazeb nebo velký počet uprchlíků z pohraničních oblastí.⁶² Československá politika se začala zcela přizpůsobovat diktátu Hitlera ve snaze uhájit alespoň zbytky Československé republiky. V souvislosti s tímto docházelo k popírání hodnot, na kterých byla první československá republika vystavěna – demokracie byla nahrazena autoritativním systémem, docházelo k pronásledování demokratických představitelů a rostl antisemitismus nebo cenzura.⁶³

Mnichovská dohoda se bezpochyby dotkla i širší veřejnosti, která chápala Mnichov jako národní prohru. Mnohým způsobila otřes ať už zapříčiněný přístupem spojeneckých států, nebo politikou československé vlády. Co se týče národnostní otázky, kladl se větší důraz na hájení národních (myšleno československých) zájmů. Docházelo k likvidaci cizojazyčných nápisů a názvů, počesťovaly se jména nebo se snažilo zamezit smíšeným manželstvím. I přes odstoupení území, kde žila většina německého obyvatelstva, zůstalo v republice okolo 200 000 Němců, z nichž mnozí byli nespokojeni a doufali v připojení k Německu. Často byli vystavováni nevoli českého obyvatelstva, což se projevovalo např. bojkotem zboží německých obchodníků nebo propouštěním německých zaměstnanců.⁶⁴

Německo se od počátku druhé republiky pokoušelo zasahovat do života německého obyvatelstva všemi možnými prostředky, aby rozšířilo nacistickou ideologii. Němcům v Československu byla zajišťována finanční pomoc a pracovní pozice nebo jim byl dovážen tisk z Německa. Mnozí začali vyvolávat různé incidenty a konflikty, aby ještě více narušili situaci v zemi. Samozřejmě ne všichni Němci v Československu byli stoupenci Hitlera a nacismu. Řada německých antifašistů utekla z pohraničí do vnitrozemí, ale několik tisíc se jich bylo nuceno vrátit a byli pak vystaveni perzekuci. Jedním z důvodů byla obecně protiněmecká nálada, která se obrátila i proti německým antifašistům.⁶⁵

⁶² ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 125.

⁶³ KURAL, V.: *Cesta k česko-sudetoněmeckému rozchodu*, s. 284.

⁶⁴ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 126–128, 130.

⁶⁵ Tamtéž, s. 130, 131.

Od počátku ledna 1939 se Německo fakticky připravovalo na ovládnutí zbytku československého státu, k čemuž využilo otázku postavení Slovenska. Po řadě jednání přišel Hitler s ultimátem – buď se Slovensko úplně osamostatní, nebo na jeho území vpadnou maďarská vojska. Dne 14. března 1939 slovenský sněm schválil Hitlerův návrh a vznikl samostatný slovenský stát. Zároveň si Maďarsko vymohlo Podkarpatskou Rus. Prezident Emil Hácha pak pod tlakem podepsal souhlas s vojenským obsazením zbytku českých zemí, které bylo dokončeno 15. března.⁶⁶

1.3 Říšská župa Sudety

Ihned po podepsání mnichovské dohody došlo k obsazení pohraničí německým vojskem, které zde mělo zajistit pořádek a potlačit jakýkoli odpor. Dne 20. listopadu 1938 byl podepsán česko-německý protokol⁶⁷ o státní hranici a v návaznosti na něj byl pak vydán zákon o opětovném sjednocení pohraničního území s Německem. Celkem se jednalo zhruba o 38 % celkové plochy Československa. Dne 25. března 1939 byl pak vydán zákon o vzniku Říšské župy Sudety, do Sudetské župy patřily všechny odtržené oblasti kromě jihočeského a jihomoravského území a několika menších severomoravských částí, které byly součástí sousedních žup. Sudetská župa se dělila do tří správních obvodů – vládního obvodu Cheb, vládního obvodu Ústí nad Labem a vládního obvodu Opava.⁶⁸

Po okupaci téměř všichni Němci oslavovali a propadli všeobecnému nadšení. Pro Čechy, Židy a německé odpůrce Hitlera a nacismu tu byly jen dvě možnosti – zůstat a stát se méněhodnotným obyvatelem s nadějí, že neztratí zaměstnání a nebude vystěhován, nebo odejít dále do vnitrozemí. Několik tisíc odpůrců nacismu bylo preventivně zatčeno a řada z nich byla poslána do koncentračních táborů, byly zde rovněž uplatňovány norimberské zákony a perzekuce Židů.⁶⁹

Došlo k narušení dopravního systému a hospodářských a obchodních vazeb. Do popředí se proto dostal nový cíl, a to začlenit zdejší ekonomiku do hospodářského celku

⁶⁶ KURAL, V.: *Místo společenství konflikt!* Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938–1945). Praha 1994, s. 32–36.

⁶⁷ Podle této smlouvy mohlo české obyvatelstvo požádat o zachování československého občanství nebo přidělení německé státní příslušnosti (tak se ale nestali říšskými občany, tomu bránila rasová kritéria). Dohoda ovšem také stanovila, že německá vláda může obyvatele neněmecké národnosti vysídlit. Po obsazení zbytku území pak optování ztratilo svůj význam. (ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 156–157.)

⁶⁸ RADVANOVSKÝ, Z.: *Říšská župa Sudety*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám*, s.129–131, 133, 136.

⁶⁹ Tamtéž, s. 131, 136.

Říše, což se u sudetských podnikatelů setkalo s příznivým ohlasem, neboť z Německa očekávali podporu, která by oživila hospodářství, zlepšila sociální situaci a zvýšila životní úroveň. Nicméně se němečtí podnikatelé nedočkali očekávaného výsledku, což bylo dáno hlavně tím, že sudetoněmecký průmysl byl do značné míry závislý na dovozu surovin a exportu zboží, a také přeměnou hospodářství na co nejefektivnější vedení války.⁷⁰

Po zavedení německé správy, v jejímž rámci měl rozhodující moc K. Henlein jako říšský komisař, došlo k rozpuštění všech politických stran, zrušení všech novin a časopisů a k zákazu shromažďování, což samozřejmě neplatilo pro SdP a její organizace. Postupně se Sudetoněmecká strana začlenila do Národně socialistické německé dělnické strany, která v pohraničí získávala stále větší moc také pomocí řady přidružených organizací a byla jedinou povolenou politickou stranou.⁷¹ V čele hlavních správních orgánů sice stáli sudetští Němci, nicméně fakticky byla moc v Sudetech v rukou říšských Němců. Sudetští Němci pak dostali jakési odškodnění spočívající v tom, že dostali důležitá místa v orgánech střední úrovně v protektorátu a na dalším okupovaném území. I to pak ovlivnilo stoupající napětí mezi sudetskými a říšskými Němci.⁷²

Drtivá většina německého obyvatelstva souhlasila s připojením pohraničí k nacistickému Německu, viděli v tom počátek nového a lepšího života a také více možností na své uplatnění. Jejich představy se ale neuskutečnily a mnohdy došlo i k zhoršení životních podmínek, což bylo přibližně od roku 1942 spojeno s pocity nejistoty a strachem z dalšího vývoje války. Velká část německých antifašistů odešla do vnitrozemí a ti, kteří zůstali a vyhnuli se vězení nebo koncentračním táborem, byli pod pravidelným dohledem.⁷³ Je třeba ale poznamenat, že se postoj německého obyvatelstva v průběhu války proměňoval společně se změnami, kterými nacistický režim procházel, od původního nadšení po pasivitu a částečně také odpor.⁷⁴

Jak už bylo zmíněno výše, řada lidí pohraničí opustila, ale část zde vytvořila českou menšinu, která tvořila přibližně 13 % celkového obyvatelstva. Nejucelenější část české menšiny byla na Mostecku, v Podještědí, v Pojizeří a zejména v opavském obvodu, kde ve dvou místních okresech (Bílovec, Zábřeh) tvořili Češi nadpoloviční většinu. Podobně jako

⁷⁰ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 143–145.

⁷¹ RADVANOVSKÝ, Z.: *Říšská župa*, s. 134–135.

⁷² MACEK, J.: *K problematice dějin odtrženého pohraničí (zvláště tzv. Sudet) v letech 1938–1945*. In: ŘEZANKOVÁ, I. – KURAL, V. (eds.): *Cesta do katastrofy*. Praha 1993, s. 45.

⁷³ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 146–149.

⁷⁴ MACEK, J.: *K problematice*, s. 44.

v protektorátu i zde byla snaha české obyvatelstvo germanizovat. Zanikly české politické strany a spolky, byly rušeny české měšťanské, střední a odborné školy (také část obecných), v podstatě neexistoval český kulturní život – nevydával se český tisk, divadla byla uzavírána, rovněž nebyl k dispozici český rozhlas a film. Netřeba dodávat, že většina českého obyvatelstva chápala nacistický režim jako okupační.⁷⁵ Němčina byla jediným úředním jazykem, ale zejména nižší úřady přijímaly z praktických důvodů také česky psaná podání a v některých obcích se úřadovalo i dvojjazyčně (např. v opavském vládním obvodu).⁷⁶ Postavení českého obyvatelstva však nebylo stejné. Nejhuře na tom byli totálně nasazení dělníci, kteří žili v barákových táborech v polovojenském a někde také v polovězeňském režimu. S prodlužující se válkou se pak zhoršovaly jejich poměry – čím dál chabější strava, delší pracovní doba a ostřejší kárný režim. Naproti tomu na tom bylo usedlé české obyvatelstvo lépe, byť zde nefungovala žádná menšinová práva. I když nedošlo k žádnému formálnímu plošnému vyvlastnění, velký český kapitál přešel za silného nátlaku do rukou německého státu nebo velkých říšských monopolů. Menší český majetek (na rozdíl od Židů) vyvlastněn nebyl. Čeští rolníci pak byli zbavováni půdy postupně, zejména od roku 1941.⁷⁷

Co se týče odporu a odboje na odstoupeném území, dá se říci, že nebyl tak aktivní a organizovaný a neměl tak početnou členskou základnu jako v protektorátu (k tomu nutno dodat, že i kolaborantů bylo méně), což bylo dáno poměrem českého a německého obyvatelstva a také tím, že už v počátku okupace byli známí antifašisté a odpůrci nacistického Německa perzekuováni nebo sledováni. Mezi významnější odbojové organizace patřila skupina okolo německého sociálního demokrata L. Pözlza, česko-německá skupina v čele s B. Bachurou, dále mnozí katoličtí kněží nebo řada komunistických skupin.⁷⁸ Různé formy odporu se projevovaly mezi Čechy více než mezi sudetskými Němci, možná také proto docházelo k větší spolupráci německých antifašistů a českých odbojových skupin. Němečtí antifašisté se více aktivizovali až ke konci války, ale ani tak nebyli schopni provést nějakou významnější akci.⁷⁹

S blížícím se koncem války se v řadách německého obyvatelstva začala objevovat nejistota a strach o jejich budoucnost. Němečtí představitelé měli jisté informace o plánech

⁷⁵ RADVANOVSKÝ, Z.: *Říšská župa*, s. 137–138.

⁷⁶ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 161.

⁷⁷ KURAL, V.: *Místo společenství*, s. 46–48.

⁷⁸ RADVANOVSKÝ, Z.: *Říšská župa*, s. 141–143.

⁷⁹ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 151–152.

československé exilové vlády týkající se přesunu většiny německého obyvatelstva a také tyto zprávy zveřejňovali ve snaze vyburcovat Němce k dalšímu boji, který by je mohl uchránit vysídlení. Nicméně i přesto převládala v Sudetech spíše pasivita. Koncem března pak pohraničí zasáhla řada válečných střetů, zejména v opavském vládním obvodu probíhaly boje velmi tvrdě. Ve východních Sudetech pak byla zahájena evakuace civilního obyvatelstva (především v okresech Bílovec, Opava a Krnov), ale většina německých starousedlíků odmítala odejít. I když se našlo několik nacistů, kteří bojovali až do konce, většina obcí kapitulovala bez boje.⁸⁰

1.4 Protektorát Čechy a Morava

Dne 16. března 1939 byl vydán výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava, který měl být autonomní součástí Německa. V podstatě vše podléhalo říšskému dohledu. Němečtí obyvatelé se stali říšskými občany, podléhali německým soudům a platilo pro ně ustanovení na ochranu německé krve a cti, ostatní obyvatelé pak byli příslušníky protektorátu.⁸¹

Už v prvním měsíci došlo k zatýkání Židů a českých a německých antifacistů, většina z nich byla sice zanedlouho propuštěna na svobodu, ale několik set osob bylo posláno do koncentračních táborů v Německu. Zhoršení poměrů přinesla válka, kdy došlo k zostření okupační politiky. Byl zaveden přidělový systém (Němci měli nejvyšší příděl potravin a základního spotřebního zboží) a bylo vybudováno válečné řízené hospodářství. Úspěchy Německa na frontách, a zejména porážka Francie, prohlubovaly krizi. Nikdo už nepochyboval o konečných úmyslech Hitlera s protektorátem – germanizovat ho a spojit s Říší. Germanizace probíhala na všech úrovních – v úřadech byli v čele Němci a podobně tomu bylo i v bankách a správních radách různých podniků, docházelo k vyvlastňování průmyslových podniků i zemědělských usedlostí, bylo omezováno české školství a naopak přibývalo německých škol, rozhlas i noviny byly v podstatě také německé a český jazyk byl nahrazován němčinou ať už ve státní správě, nebo v běžném životě. Obecně docházelo k potlačování české kultury. Tento postup měl za cíl jedinou věc, a to zničit svébytnost českého národa (asimilovat tu část obyvatelstva, která vyhovovala nacistickým

⁸⁰ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 167–169.

⁸¹ KURAL, V. – PAVLÍČEK, V.: *Protektorát a jeho realita*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám*, s. 113–114.

požadavkům, a zlikvidovat ty, kteří podmínky nesplňovali; také se uplatňovalo přesídlování obyvatel, čímž se změnila struktura obyvatelstva).⁸²

Jak už bylo řečeno výše, cílem nacistického Německa byla germanizace českých zemí a v jejím rámci také germanizace „českého hospodářského prostoru“. Nastal tak proces postupné kontroly nad českou ekonomikou a změn ve vlastnických vztazích ve prospěch německého obyvatelstva. Do protektorátu přijeli zástupci říšských bank, aby pomohli ovládnout i finanční sektor. Pro Německo byla velmi důležitá výroba ve zbrojním, těžkém a hutním průmyslu, proto si H. Göring vyhradil právo rozhodovat o všech klíčových hospodářských otázkách. K posílení německého živlu sloužily také výhodné úvěry pro německé podnikatele, za které pak často vykupovali „židovské a české“ živnosti.⁸³ Dále byli nasazováni nucení správci do všech podniků, které spadaly pod tzv. veřejný nebo válečný zájem. Největší majetkové zisky pak Německo nabylo vyvlastněním židovského majetku.⁸⁴

Toto všechno vedlo k organizování protiněmeckých sil. Od počátku byl odboj rozdělen na komunistický a demokratický (např. Politické ústředí, Obrana národa, Petiční výbor Věrní zůstaneme).⁸⁵ Odbojové skupiny zaznamenávaly úspěchy i porážky, ale poskytovaly důležité informace zahraničnímu odboji, tvořily protiváhu kolaborantů a snažily se aktivizovat obyvatelstvo proti nacistické okupaci, což se do jisté míry podařilo, protože narůstal počet stávek a záškodnických akcí.⁸⁶

Jelikož si říšský protektor Konstantin von Neurath s touto situací nedokázal poradit, byl do protektorátu na podzim roku 1941 vyslán Reinhard Heydrich jako zastupující říšský protektor, který měl za úkol zlikvidovat protiokupační odpor. S prvními opatřeními začal ihned. Vznikly stanné soudy, které i za malé prohřešky odsuzovaly lidi na smrt, docházelo k masovému zatýkání a také k určování „rasové kvality“ obyvatel např. při jejich pracovním nasazení v Říši. Heydrich začal také s likvidací židovského a romského etnika. Ale mnoho svých plánů již nestihl dokončit. Dne 27. května 1942 byl spáchán na R. Heydricha atentát, při kterém byl zraněn a následně svým zraněním podlehl. Jeho působení

⁸² ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 173–174, 176, 179–181, 195.

⁸³ JANČÍK, D.: *Germanizace a exploatace českého hospodářského prostoru za okupace*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám*, s. 117–118, 121.

⁸⁴ KURAL, V.: *Místo společenství*, s. 63–64.

⁸⁵ Odbojových skupin byla daleko více. Šlo např. o vydavatele časopisu *V boj!*, Přípravný národně revoluční výbor, Radu tří, zpravodajskou skupinu RU-DA, Zpravodajskou brigádu nebo Předvoj. V této souvislosti je třeba uvést také partyzánské hnutí, které působilo zejména na Moravě od roku 1944. (KURAL, V.: *Cesta k česko-sudetoněmeckému rozchodu*, s. 287–288.)

⁸⁶ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 177–178, 181.

mělo za následek strádání českého obyvatelstva (vyjma těžce pracujících, kteří dostávali přiděly navíc, vstupenky do kina či divadla apod.) a také rozbití odbojových organizací, ze kterých zůstaly jen zbytky. Atentát měl za následek tvrdé represe vůči českému obyvatelstvu. Nicméně je třeba říct, že různé sabotážní akce a mnohé oběti dopomohly k většímu uznání nejen exilové vlády⁸⁷, ale také českého národa spojenci. Nyní už československá exilová vláda mohla žádat odčinění Mnichova a uznání předmnichovských hranic a také radikální odsun německé menšiny s argumentací, že další česko-německé soužití již není možné.⁸⁸

Je třeba zdůraznit, že i v českém obyvatelstvu se našli tací, kteří zaujali k nacistům kladný postoj nebo s nimi spolupracovali. Jednalo se o lidi (např. R. Gajda nebo E. Moravec), kteří souhlasili s plným začleněním českých zemí do Říše, vedle nich to pak byla skupina lidí, která se smířila s nastalou situací a doufala v její zlepšení např. ve formě česko-německé federace. Poslední skupinu pak tvořili lidé, kteří se snažili spolupráci s nacisty pomoci českému národu. Tyto kruhy české politiky pak pomohly, ať už záměrně nebo ne, získat část českého obyvatelstva na německou stranu.⁸⁹

Na území protektorátu pokračovala germanizace, co největší vytěžování hospodářského potenciálu země a likvidace zbytků autonomie. Ve snaze zabránit porážce Německa byla zaváděna opatření totální války, která zasáhla jak hospodářství, tak i správu a veřejný život.⁹⁰

S blížícím se koncem války a porážkou Německa ubývalo nacistických kolaborantů a naopak docházelo k aktivizaci českého obyvatelstva, které se připravovalo na větší protiněmecké vystoupení, které vyvrcholilo počátkem května 1945 na různých místech protektorátu. Dne 8. května pak byla českými a německými zástupci podepsána kapitulace.⁹¹

⁸⁷ Vůdčí osobností československé politické reprezentace se stal E. Beneš. Nejprve došlo ke konci roku 1939 k ustanovení Československého národního výboru, který reprezentoval československé obyvatele v zahraničí a do konce téhož roku byl uznán vládami Francie a Velké Británie. V létě 1941 pak byla Velkou Británií, a následně i dalšími spojeneckými mocnostmi, uznána prozatímní československá vláda a stala se tak plnohodnotným partnerem při mezinárodních vyjednáváních. (KURAL, V.: *Odbojové hnutí*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám*, s. 150; PAVLÍČEK, V.: *Uznání československé vlády a vznik dekretální pravomoci*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám*, s. 153–154.)

⁸⁸ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 181–183.

⁸⁹ KURAL, V.: *Cesta k česko-sudetoněmeckému rozchodu*, s. 285–286.

⁹⁰ ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 184.

⁹¹ Tamtéž, s. 187, 189.

2 ŘEŠENÍ NĚMECKÉ OTÁZKY A PROSAZENÍ KONCEPTU ODSUNU

2.1 Období let 1938–1941

Téměř ihned po Mnichovu a během okupace se v některých politických kruzích začaly objevovat koncepty, které se zabývaly otázkou, jak se vypořádat s německým obyvatelstvem a jak by se dalo jeho postavení oslabit v budoucí republice. S německou menšinou se sice v republice dále počítalo, ale očekávalo se, že dojde k snížení jejího počtu v rámci úpravy hranic, dílčího vysídlení a vnitřního přesídlení. E. Beneš věděl, že svou roli bude hrát mezinárodní politika a plány spojeneckých mocností se střední Evropou, proto postupoval velmi obezřetně a byl otevřen různým alternativám.⁹²

Benešovy první návrhy na řešení německé otázky obsahovaly tři základní myšlenky, a to odstoupení části pohraničí (navazující na tzv. pátý plán, viz výše) a výměnu území s Německem, částečné vysídlení německého obyvatelstva (zmíněno zřejmě poprvé) a zřízení německých samosprávných oblastí v pohraničí (konkrétně se mělo jednat o tři župy). Oproti budoucím koncepcím byly tyto představy poměrně umírněné.⁹³

Postoje v britské a francouzské politické reprezentaci byly různé. Část politiků souhlasila s Benešovým požadavkem na obnovu Československa v předmnichovských hranicích a část byla proti, nicméně obě vlády se zdržely jakýchkoli oficiálních příslibů týkajících se hranic i německé menšiny.⁹⁴

Po zřízení protektorátu a zejména pak po vypuknutí války došlo k radikalizaci názorů na otázku německého obyvatelstva, která došla až k vysídlení naprosté většiny Němců z Československa. V zahraničním i domácím odboji byly vypracovány různé alternativy řešení sudetoněmecké otázky, ale žádná se nesetkala s všeobecnou podporou.⁹⁵ V průběhu roku 1940 se na půdě domácího odboje vedla na toto téma řada debat, které významně ovlivňovala situace na okupovaném území, ale také plány zahraniční reprezentace. Názory hlavních odbojových organizací nebyly jednotné, určitou dobu byla v popředí spíše umírněnější stanoviska, která kladla důraz na odlišování německých antifašistů, nicméně

⁹² ARBURG, A. VON – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 202.

⁹³ Tamtéž, s. 202.

⁹⁴ BRANDES, D.: *Cesta k vyhnání. 1938–1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska*. Praha 2002, s. 30–32.

⁹⁵ STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha 1991, s. 32.

od konce roku 1941 převládly radikálnější myšlenky. Domácí odbojové skupiny (nyní sloučené do Ústředního vedení odboje domácího) sjednotily své postoje v programu Za svobodu⁹⁶ (jaro 1941), které byly založeny na potrestání provinilých osob i německého společenství jako takového (zde můžeme vidět počátky principu kolektivní viny), na přesídlení v rámci republiky i rozsáhlejším vysídlení a konfiskaci majetku.⁹⁷

Českoslovenští komunisté v této době podléhali vlivu německo-sovětské smlouvy o neútočení a přizpůsobili se tak návrhům Komunistické internacionály. Komunisté nepočítali s obnovením Československa v předmnichovských hranicích a také souhlasili se sebeurčením sudetských Němců.⁹⁸ Podobně na tom byly také některé levicově orientované ilegální skupiny (jako např. Informační služba národního odboje nebo Český kurýr), které mezi německým obyvatelstvem rozlišovaly a prohlašovaly, že mnozí z nich jsou odpůrci Hitlera a nacismu, vzeprou se proti němu a zaslouží se o konec války i okupace a nebudou tak muset být potrestáni.⁹⁹

Československá politická reprezentace v Londýně se snažila navázat, pod jistým tlakem, spolupráci s německými exilovými odpůrci nacismu, zejména se skupinou sociálních demokratů okolo W. Jaksche, která byla označována jako tzv. Treuegemeinschaft (Společenstvo věrných). Jaksch původně souhlasil s vnitřním přemísťováním německých obyvatel v republice, ale zároveň předpokládal jakési federativní uspořádání střední Evropy s hlavní rolí demokratického Německa a Sudet jako autonomní oblasti.¹⁰⁰ Toto Jakschovo pojetí bylo v silném rozporu s předpoklady československé vlády a bylo pro ni v podstatě nepřijatelné. Čím více se upevňovala pozice E. Beneše, tím více Jaksch ustupoval ze svých požadavků – autonomii Sudet v rámci federálního československého státu, marně. E. Beneš se snažil dojít s Jakschem určitého kompromisu, ale neúspěšně – Jaksch trval na federálním uspořádání budoucího státu, část exilových politiků toto umírněné kompromisní řešení odmítla a ze strany domácího odboje, který měl mnohem radikálnější plány s německým obyvatelstvem, také zazníval protest.¹⁰¹ V německém politickém táboře se vytvořilo několik názorových skupin s různým postojem

⁹⁶ Program Za svobodu si vzal za cíl národní a sociální osvobození – tady je třeba podotknout, že zde myšlený model socialismu se lišil od sovětského, pořád na prvním místě stála demokracie a Masarykův odkaz, přesto se v podstatě jednalo o národně socialistický program. Dále se zde projevuje víra, že jediná záchrana je možná od SSSR. (KURAL, V.: *Místo společenství*, s. 117–120.)

⁹⁷ ARBURG, A. VON – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 204–205.

⁹⁸ Tamtéž, s. 203.

⁹⁹ KURAL, V.: *Cesta k sudetoněmeckému rozchodu*, s. 293.

¹⁰⁰ ARBURG, A. VON – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 205.

¹⁰¹ KURAL, V.: *Cesta k sudetoněmeckému rozchodu*, s. 296–298.

k postavení sudetských Němců a budoucí obnově Československé republiky, jejich rozdílné názory pak vedly k rozštěpení německého exilu na levicově orientované socialisty (např. J. Zinner, M. Koutník nebo F. Kögler), kteří se snažili o blízkou spolupráci s československou vládou, a na nacionálně vyhraněnější část v čele s W. Jakschem (tady např. F. Katz, E. de Witte nebo R. Reitzner). V souvislosti s tímto rozkolem pak politici okolo E. Beneše do jisté míry váhali s plnohodnotným zapojením německých exilových politiků do československé reprezentace.¹⁰²

Od přelomu roku 1939 a 1940 se v českých i zahraničních politických kruzích začala objevovat myšlenka výměny obyvatelstva s odvoláním na Hitlerovy přesuny menšinových obyvatel (např. Jihotyrolanů nebo pobaltských Němců). K tomuto principu řešení sudetoněmecké otázky se přikláněli někteří čeští, britští, francouzští i řečtí politici, nicméně v této době britská i francouzská vláda ještě odmítala československé požadavky na odsun sudetských Němců ze země.¹⁰³ Podobně se také Beneš na podzim roku 1940 přikláněl ke koncepci zvětšeného českého území a zmenšeného, uzavřeného území německého a v souvislosti s tímto pak k vnitřnímu přesídlení obyvatel do příslušných národních oblastí. Vysídlení v této době hrálo jen malou roli oproti pozdější době a hovořilo se jen o vysídlení nacistů.¹⁰⁴

Po definitivním uznání československé vlády Velkou Británií, Sovětským svazem a posléze také Spojenými státy americkými v létě roku 1941 se také E. Beneš začal více přiklánět k vysídlení většiny německého obyvatelstva. Po zhoršení situace v Protektorátu v souvislosti s příchodem R. Heydricha se názory na poválečné vysídlení německého obyvatelstva velmi radikalizovaly, zejména na půdě domácího odboje.¹⁰⁵ Například ÚVOD vydal prohlášení, že „*ČSR musí být obnovena v historických hranicích a Němci vyhnáni. (...) Zmenšení počtu Němců u nás je nutné, výměna obyvatelstva žádoucí, ale beze ztrát území.*“ Beneš, který ještě v první polovině září chtěl sudetoněmecké zástupce ve Státní

¹⁰² BRANDES, D.: *Cesta*, s. 42–43; ARBURG, A. VON – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 205.

¹⁰³ BRANDES, D.: *Cesta*, s. 58–60.

¹⁰⁴ Zvláštností je pak Benešovo memorandum Mírové cíle Československa z února 1941, ve kterém představil pravděpodobně jemu nejbližší a nejsystematičtější kompromisní řešení poválečné situace. Kromě anulace Mnichova zde uvedl, že státní hranice má být hranicí historickou a vojensky hájitelnou, ale připouštěl její drobné korekce, popř. výměny území, které však budou respektovat výše zmíněné principy. Měla být vytvořena jednonárodní území, která by pak vyžadovala přemístění obyvatelstva s mezinárodními hospodářskými a finančními opatřeními, a došlo by tak k likvidaci smíšených problémových oblastí. Výjimečností tohoto memoranda spočívala ve vytvoření uzavřeného národního území s určitým typem samosprávy. Toto pojetí však narazilo na odpor doma i v emigraci, a tak se Beneš vrátil k předchozím myšlenkám. (KURAL, V.: *Místo společenství*, s. 127, 137–143.)

¹⁰⁵ ARBURG, A. VON – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 206.

radě, na jeho konci změnil názor a prohlásil, že vstup Němců do vlády (a také do armády) by vyvolal všeobecnou nevoli, s čímž souhlasil také W. Jaksch, došlo proto mezi nimi k dohodě, že vstup do Státní rady bude odložen.¹⁰⁶ Heydrichovy postupy (zejména popravu a zatýkání české politické a duchovní inteligence), jak už bylo řečeno, vyvolaly silný protiněmecký odpor i mezi dosud spíše antifašistickými (ne vyloženě antiněmeckými) skupinami (např. Český kurýr) a zapříčinily vyhrocení česko-německého konfliktu – v této době byly patrně česko-německé vztahy nejhorší vůbec.¹⁰⁷

V listopadu roku 1941 Beneš zformuloval svá stanoviska – počet Němců má být snížen (v nejzazším případě na 1,5 milionu) a má dojít ke korektuře hranic a vysídlení všech nacistických přívrženců. Podobné stanovisko zastával také člen exilové vlády H. Ripka, ale stále častěji v exilu zaznívaly radikálnější názory, které požadovaly vysídlení všech Němců.¹⁰⁸

2.2 Období let 1942–1943

Od roku 1942 se v československé politické reprezentaci stále více rozpracovávaly alternativy postupu proti německému obyvatelstvu zahrnující také rozsáhlé vysídlení, se kterým ovšem ne všichni souhlasili. Hlavním úsilím E. Beneše bylo získat pro odsunový plán spojenecké mocnosti a také jejich souhlas s anulací Mnichova. Po atentátu na R. Heydricha a následných represích se zvedla nová vlna silných protiněmeckých nálad. Dá se říci, že „díky“ atentátu a německé odplatě se myšlenka odsunu v jeho radikálnější formě posunula dopředu a do jisté míry ho také ospravedlňovala.¹⁰⁹ V dubnu roku 1942 se Beneš veřejně vyslovil pro odsun německého obyvatelstva. Na začátku léta pak získal zdrženlivý a obezřetný souhlas Sovětského svazu a Velké Británie s odsunem a obnovou ČSR v předmnichovských hranicích. A podobně se také vyslovila francouzská vláda.¹¹⁰

V této době došlo také k určitému rozchodu československé vlády se skupinou okolo W. Jaksche, který se ostře vyslovil proti odsunu. Pravděpodobně v souvislosti s tímto rozkolem se od podzimu 1942 začala německá sociálně demokratická levice okolo J. Zinnera více sblížovat s komunisty, nejspíš také proto, že zastávali podobná stanoviska k základním otázkám, jako byl například postoj k londýnské vládě i W. Jakschovi,

¹⁰⁶ BRANDES, D.: *Cesta*, s. 111, 113–114.

¹⁰⁷ KURAL, V.: *Místo společnosti*, s. 156–157.

¹⁰⁸ BRANDES, D.: *Cesta*, s. 117–119.

¹⁰⁹ KURAL, V.: *Atentát a heydrichiáda*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám*, s. 169, 172.

¹¹⁰ BRANDES, D.: *Cesta*, s. 133–134, 138–141.

poválečnému uspořádání Československa i k odsunu (prozatím odmítali rozsáhlé nediferencované vysídlení).¹¹¹ Po odvolání Mnichovské dohody E. Beneš znovu zahájil jednání s W. Jakschem. Kritizoval jeho politiku kladení podmínek apod. a požadoval, aby, když došlo k anulaci Mnichova, němečtí sociální demokraté vydali jasné stanovisko. Byl ochoten s Němci jednat o všech záležitostech, ale oni se museli veřejně postavit proti Mnichovu. Jednání mezi E. Benešem a W. Jakschem probíhala i nadále, ale nevedla k žádnému řešení a shodě. Tato jednání probíhala do dubna 1943, kdy došlo k definitivnímu rozchodu E. Beneše s W. Jakschem.¹¹²

Od počátku roku 1943 E. Beneš zvýšil svou diplomatickou aktivitu a stále důrazněji požadoval realizaci většinového odsunu. Získal jen jakousi předběžnou podporu Velké Británie, Sovětského svazu i Spojených států amerických, ale jednalo se spíše o ústní sliby než o konkrétní závazky a oficiální vládní prohlášení bylo podmíněno dohodou mezi všemi třemi mocnostmi.¹¹³ V květnu 1943 odcestoval E. Beneš do Spojených států amerických a ihned se snažil získat souhlas F. D. Roosevelta s odsunem sudetských Němců. Již po prvním rozhovoru se Roosevelt vyslovil souhlasně (pravděpodobně proto, že Beneš živě prohlásil, že už má také souhlas SSSR, což byla pravda jen částečně) a prohlásil, že je nutné počet Němců v ČSR snížit právě odsunem. Velká Británie pak na počátku října 1943 potvrdila obnovení Československa v předmnichovských hranicích a souhlasila i s principem transferu, ale bez jakýchkoli detailů.¹¹⁴

V říjnu 1943 se v Londýně konala konference německých antifašistů, na které došlo ke vzniku jednotného Sudetoněmeckého výboru, který vydal společné prohlášení, že pokud se Němci důrazně postaví proti nacismu, budou jim v republice udělena plná občanská práva, a pokud se tak nestane, bude se proti nim postupovat velmi tvrdě. V zásadě souhlasili se stanovisky československé vlády, i když hromadné vysídlení nepovažovali za odpovídající opatření.¹¹⁵

Důležitým krokem k řešení německé otázky se stala Benešova cesta do Moskvy v prosinci roku 1943. Součástí jednání byl kromě jiného také problém Němců ve střední Evropě. V memorandu, které E. Beneš přednesl, si československá vláda vyhradila právo rozhodnout, kterým Němcům bude uděleno státní občanství a kteří budou muset opustit

¹¹¹ ARBURG, A. VON – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 207.

¹¹² BRANDES, D.: *Cesta*, s. 157–158, 162–170.

¹¹³ ARBURG, A. VON – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 207–208.

¹¹⁴ KURAL, V.: *Místo společenství*, s. 213–215; BRANDES, D.: *Cesta*, s. 175.

¹¹⁵ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 36.

Československo, a to nejpozději do pěti let od rozhodnutí, byly ale vybrány určité skupiny německého obyvatelstva, kteří měli odejít z republiky ihned po konci války (jednalo se např. o členy gestapa a německé policie, úředníky ve službách Říše nebo vedoucí funkcionáře i řádové členy nacistických organizací). Dále padl návrh na náhradu majetku odsunutých osob, ta se měla uhradit z poválečných reparací Německa. Československo mělo být obnoveno v předmnichovských hranicích jako národní stát československý, ve kterém neměla existovat žádná kolektivní národnostní práva. Každá obec pak měla mít nejméně 67 % slovanského obyvatelstva, tímto by pak muselo dojít k osidlování pohraničních oblastí. Úředním jazykem měl být jazyk československý (a ukrajinský). Transferový plán se měl uskutečnit během pěti let, nicméně jeho základ měl proběhnout už ve dvou letech po ukončení války. E. Beneš přišel také s návrhem na vysídlení zhruba dvou milionů Němců a eventuálním odstoupením části území s početným německým obyvatelstvem. Během jednání Sověti opět vyslovili svůj souhlas a podporu s odsunem Němců z Československa. Po svolení J. Stalina souhlasili i českoslovenští komunisté s vysídlením, ale pořád brali v potaz jistá antifašistická hlediska a neuplatňovali princip kolektivní viny. Až postupně i komunisté začali zastávat stále radikálnější názory.¹¹⁶

2.3 Období let 1944–1945

Poté co E. Beneš získal předběžný, ale nezávazný a nekonkrétní souhlas¹¹⁷ s většinovým odsunem od všech tří velmocí, začalo se oficiálně hovořit o obnovení Československa jako národního státu nyní se zdůvodněním, že chování nacistů vůči českému obyvatelstvu ospravedlňuje tvrdý postup proti Němcům a jejich vytlačení z budoucího státu.¹¹⁸

Postupně se stále častěji objevoval princip kolektivní viny Němců a rozšiřoval se tak počet lidí, kteří měli být odsunuti. V českých politických kruzích se pak začaly objevovat plány na „revoluční“ vysídlení Němců, z nichž vzešly čtyři možné varianty – 1) odsun

¹¹⁶ K tomu třeba poznamenat, že k výsledkům jednání nejsou doloženy žádné sovětské oficiální dokumenty, vychází se jen z československých dobových zpráv. (KURAL, V.: *Místo společnosti*, s. 217–223; STANĚK, T.: *Odsun*, s. 33–34.)

¹¹⁷ Názory britských a amerických politiků na vysídlení menšin ve státech střední a jihovýchodní Evropy nebyly zhruba až do roku 1943 jednotné, nicméně se začal přehodnocovat meziválečný systém na ochranu menšin, který nezabránil v národnostním napětí, a proto také hledali nové metody, jak dospět k národnostnímu uklidnění a zabránění tak novému mezinárodnímu konfliktu, který by vzešel z těchto příčin, a přesun menšin (zejména té německé) do jejich „domoviny“ se jevil jako schůdné řešení. (ARBURG, A. VON – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 209–211.)

¹¹⁸ ARBURG, A. VON – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení*, s. 209.

zhruba dvou milionů Němců bez odškodnění majetku, ale se souhlasem velmocí; 2) odstoupení části pohraničních oblastí a vysídlení minimálně 75 % a maximálně 90 % Němců; 3) výměna německých obyvatel za české, kteří žijí v zahraničí, a Lužické Srby a asimilace přibližně jednoho milionu Němců, kteří by zůstali v Československu; 4) obsazení pohraničí československou armádou a během dvou týdnů vysídlení přes 3 miliony německých obyvatel. Ale po stále váhavém postoji britské vlády se oficiálně přestalo mluvit o „revolučním“ vysídlení, nicméně ve vnitřních kruzích se s touto možností neustále počítalo.¹¹⁹

Od počátku roku 1944 pak československá politická reprezentace začala zastávat radikální řešení německé otázky stále očividněji. Koncepce hromadného odsunu však nebyla ve Velké Británii příliš dobře přijímána. Obecně britští politici odsun uznávali, ale zároveň ho i kritizovali, zejména s odkazem na případné poválečné těžkosti v Německu, možný vzrůst vlivu Sovětského svazu a také na ztráty zemí, které chtěly odsun provést, na nehumánnost odsunu ad. Poté co E. Beneš prohlásil, že jediným řešením je odsun německého obyvatelstva¹²⁰, začali do popředí vystupovat někteří němečtí exiloví politici, aby se vůči německým menšinám postupovalo mírněji.¹²¹

Britská Meziresortní komise pro transfer německého obyvatelstva, která byla zřízena v předcházejícím roce, se v polovině března 1944 shodla na směrnici, která obsahovala prohlášení, že odsun má začít až po skončení všech válečných operací a časový plán bude dohodnut spolu s velmocemi, tedy československá (ani polská) vláda nebude určovat tempo odsunu, protože by pravděpodobně došlo k hospodářskému kolapsu Německa, které by nemuselo migranty tak rychle vstřebat. Měla být zajištěna kontrola odsunu, aby nedocházelo k chaosu a zbytečně brutálním zákrokům. Komise dále přijala některé Benešovy návrhy, např. že za Němce bude považován každý, kdo má podle německého práva německé občanství a v souvislosti s tímto získá vláda právo jistým osobám státní

¹¹⁹ STANĚK, T. – ARBURG, A. VON: *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. 1. část, Předpoklady a vývoj do konce května 1945. In: *Soudobé dějiny*, č. 3–4, Praha 2005, s. 485–486.

¹²⁰ Zatím nebylo dosud jasné, jestli se měl týkat celého německého obyvatelstva nebo jen jeho části, a ani jakým způsobem měl být uskutečněn. Podobný postoj zaujímal také vlády Velké Británie a Spojených států amerických, obě země akceptovaly odsun – výběrový, sporádaný a mezinárodně kontrolovaný, ale bližší detaily rovněž neuváděly. (STANĚK, T.: *Odsun*, s. 40.)

¹²¹ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 37–39.

příslušnost zachovat nebo propůjčit, nebo že reparační se budou snižovat majetkem odsunutých.¹²²

Jelikož meziválečný systém menšinových smluv selhal, americká vláda začala vycházet z principu pohraničních úprav tam, kde je to nezbytné, spolu s mezinárodně kontrolovaným a spořádaným odsunem tamního obyvatelstva. V červenci 1944 se pak Americký výbor pro poválečné programy vyslovil pro okamžité obnovení Československa po válce v předmnichovských hranicích, a pokud bude rozhodnuto o odsunu, měly Spojené státy americké dohlédnout, aby proběhl organizovaně, byl rozložen do delšího časového období a podléhal mezinárodní ochraně. Podobně jako Velká Británie i Spojené státy předpokládaly, že odsun Němců ze států středovýchodní Evropy přispěje k všeobecné stabilitě a míru.¹²³

Dne 2. srpna 1944 byl vydán ústavní dekret, který prohlásil téměř všechny změny v československém právním řádu po 29. září 1938 za neplatné, čímž byla zrušena československo-německá dohoda o státním občanství a opci z 20. listopadu 1938, což mělo značný vliv na Němce, kteří po Mnichovu a následné okupaci získali německou státní příslušnost. Od podzimu se pak zvyšovalo úsilí o prosazení vystěhování velké části německého obyvatelstva, a to formou memoranda i řady článků a rozhlasového vysílání. Tyto koncepce už byly silně ovlivněny principem kolektivní viny celého německého národa.¹²⁴

Významným mezníkem se stalo memorandum ze dne 23. listopadu 1944, které obsahovalo oprávnění vysídlení značné části německého obyvatelstva z Československa (zkušenosti se soužitím s německou menšinou v minulosti, vysídlení jako předpoklad pro bezpečnost budoucího státu i zachování míru) a také požadavky československé vlády v této věci. Byla odmítnuta alternativa řešit menšinový problém jakýmkoli úpravami hranic, počítalo s vysídlením až 2/3 německého obyvatelstva z počtu 3,2 milionů Němců (vysídlení mělo probíhat organizovaně, humánně, pod mezinárodním dohledem v průběhu dvou let, antifašisté se do něj neměli počítat) a vláda si nárokovala rozhodnutí, kdo smí zůstat a kdo ne (počítalo se, že zůstane přibližně 800 000 Němců).¹²⁵ Ti, kteří by zůstali, pak měli „*vychovávat své děti v demokratickém duchu československé státní příslušnosti a nečinili nic, co by mohlo zabránit pozvolnému splývání jejich potomků s československým*

¹²² BRANDES, D.: *Cesta*, s. 217, 235–237, 240.

¹²³ Tamtéž, s. 254–255.

¹²⁴ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 42.

¹²⁵ Tamtéž, s. 44–47.

národem v politickou a kulturní jednotu.“ Kolektivní menšinová práva, zejména ta jazyková, byla zamítnuta, i když vláda byla ochotna poskytnout řadu úlev pro starší občany, kteří by si již nedokázali dostatečně osvojit češtinu.¹²⁶ Němci měli být zbaveni československého státního občanství (s výjimkou těch, kteří aktivně bojovali proti nacismu) a o jeho udělení měly rozhodovat československé státní úřady na základě podání žádosti. Majetek měl být zabaven jen trestně stíhaným Němcům, ti, kteří měli být vysídleni, si s sebou mohli vzít část movitého majetku a cena toho, co zde museli zanechat, se měla hradit z německých válečných reparací. Německo také při kapitulaci mělo přislíbit, že vysídlené obyvatele převezme a zajistí jejich usídlení. Memorandum bylo předáno Velké Británii, Sovětskému svazu, Spojeným státům americkým, Francii a Evropské poradní komisi. Velká Británie se k memorandu postavila poněkud zdrženlivě a prohlásila, že konečné rozhodnutí padne, až si spolu se Spojenými státy a Sovětským svazem domluví společný postup proti Německu. Vláda Spojených států zaujala stejný postoj. Vzhledem k rezervovaným stanoviskům západních velmocí začal E. Beneš na počátku roku 1945 uvažovat o možném kompromisu, a to včetně odstoupení části území s německým obyvatelstvem za zisk území jiného. Od února se pak snažil, aby velmoci vyslovili svůj souhlas s odsunem, ale neuspěl. Opakovaně mu bylo doporučováno, aby sám nepodnikal žádné kroky a vyčkal, až velmoci sjednotí svůj postup proti Německu. To vedlo E. Beneše k myšlence, že se na odsunu dohodne jen v Moskvě.¹²⁷

Od počátku roku 1945 se pak také v československém politickém spektru objevovala jednotlivá řešení poválečné situace včetně národnostního problému. KSC a německá socialistická levice uznaly princip kolektivní viny, vyslovily se pro potrestání německých válečných zločinců a „*vysídlení všech osob, které se provinily proti republice a českému a slovenskému národu,*“ po válce dále chtěly republiku obnovit jako národní, lidový stát. Sociální demokraté a národní socialisté se k národnostní otázce vyjádřili spíše obecně – žádná kolektivní práva pro menšiny, odsun těch německých a maďarských obyvatel, kteří zradili republiku a zajištění občanských, politických, hospodářských a sociálních práv pro antifašisty.¹²⁸

Na přelomu let 1944 a 1945 pak také eskalovala nenávisť vůči Němcům v celé české veřejnosti. Velký podíl na tom měly tzv. vlaky smrti, což byly vlaky s vězni

¹²⁶ BRANDES, D: *Cesta*, s. 266–267.

¹²⁷ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 44–47.

¹²⁸ Tamtéž, s. 47–48.

z koncentračních táborů, které ležely v blízkosti východní fronty a za cíl měly evakuovat vězně před sovětským postupem. Tyto vlaky, ve kterých byly mnohonásobně horší podmínky než v koncentračních táborech, projížděly Moravou i Čechami směrem na jih a západ a demonstrovaly českému obyvatelstvu, co nacistický režim dokáže s člověkem udělat. Poté následoval pochod válečných zajatců a vězňů. To, že tohle všechno lidé viděli na vlastní oči, jen vystupňovalo už tak prudký odpor a nepřátelství k německému obyvatelstvu. Rozdíl mezi nacismem a němectvím tak byl de facto smazán. Nacistická brutalita postupující s blížícím se koncem války pak do jisté míry vysvětluje bezprostřední českou reakci – násilnickou a někdy stejně brutální a nízkou, jaké byly nacistické postupy.¹²⁹

V únoru 1945 obeznámil W. Jaksch své společníky s listopadovým memorandem a prohlásil, že *„plán je v příkrém rozporu jak s mezinárodním, tak s československým právem. Opatření v něm požadovaná nebude před tváří svobodného světa možno hájit ani z hlediska jakési politické odplaty, ani pod určitými právními záminkami. Dříve nebo později bude nutno přiznat, že plán na vysídlení je založen na čiré svévoli, majetkovém kořistnictví a nacionální pomstychtivosti.“*¹³⁰

V březnu 1945 odcestoval E. Beneš do Moskvy, kde předložil otázku vysídlení Němců. Bylo mu sděleno, že Sovětský svaz souhlasil s odsunem již v roce 1943 a teď to znovu potvrzuje. Poté co se Velká Británie a Spojené státy americké dozvěděly o podpoře SSSR, věděly, že Československo bude brzy žádat urychlené projednání tohoto problému a vysídlení v co největším rozsahu.¹³¹

Dne 4. dubna 1945 vláda schválila tzv. Košický vládní program (i když ve skutečnosti byl podepsán již v březnu v Moskvě), kromě dalšího program řešil také otázku německé a maďarské menšiny v obnoveném Československu.¹³² Vyslovil se pro potrestání viníků a ve prospěch občanů loajálních republiky. Československé státní občanství měli získat ti němečtí občané, kteří se přistěhovali do Československa před Mnichovem 1938 a ti, kteří aktivně bojovali proti nacistickému režimu, ostatním mělo být občanství odebráno, ale měli možnost optovat pro československou republiku, individuální rozhodnutí pak bylo na státních úřadech. Lidé, kteří přišli do republiky až po Mnichovu 1938, měli být vykázáni z republiky – s výjimkou těch, kteří pracovali ve prospěch státu – a podobně na tom měli

¹²⁹ KURAL, V.: *Místo společenství*, s. 244–247, 251.

¹³⁰ BRANDES, D: *Cesta*, s. 291.

¹³¹ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 50.

¹³² NĚMEČEK, J. a kol.: *Cesta*, s. 79.

být také odsouzení za zločin proti republice. Dále měla být provedena opatření proti válečným provinilcům, zrádcům, kolaborantům a fašistům, a to jak z řad německého a maďarského národa, tak z českého a slovenského. Jejich majetek měl přejít pod státní správu, která pak měla rozhodovat o jeho navrácení dřívějším majitelům, kterým byl odebrán z důvodu národní, politické či rasové perzekuce. Zároveň mělo dojít ke konfiskaci půdy bez náhrady německých a maďarských šlechticů a velkostatkářů, občanů nepřátelských států, tzn. především Německa a Maďarska a všech občanů Československé republiky (tj. Němců, Maďarů, Čechů i Slováků), kteří napomáhali k rozbití republiky, zradili národ a aktivně pomáhali okupantům. Měly být zrušeny všechny organizace a ústavy aktivně spolupracující s nacismem, podobně také všechny německé a maďarské školy a také měla proběhnout revize postoje k německé a maďarské kultuře a posílení slovanské orientace.¹³³

¹³³ Košický vládní program dostupný online na <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/> (cit. 12. 11. 2017)

3 ODSUN NĚMCŮ Z ČESKOSLOVENSKA

Jelikož území protektorátu ani pohraničních oblastí nebylo až do března 1945 bezprostředně ohroženo válkou (kromě několika leteckých útoků), nacistické vedení váhalo se zahájením organizované evakuace německého civilního obyvatelstva. Nicméně částečná evakuace probíhala už od počátku roku 1945, přičemž se jednalo zejména o ženy a děti, ale až v dubnu téhož roku nabrala masovějšího charakteru. Co se týče počtu německého obyvatelstva, které se zdržovalo na území Československa, není možné uvést žádné konkrétní číslo. Prameny a další výzkumy se v tomto různí a uvádějí počty Němců, kteří se na jaře 1945 vyskytovali v republice, mezi 3–4 miliony obyvatel (někdy se odhaduje ještě vyšší počet, který mohl překročit hranici 4,5 milionů osob). Situaci komplikovaly také útoky Němců, jejich případné návraty (zvláště německých starousedlíků) a příchod totálně nasazených nebo vezněných z Německa.¹³⁴

Nacionální radikalismus, který spolu s koncem války značně narůstal, vypukl po osvobození naplno a zasáhl všechny vrstvy společnosti. Byl rovněž podporován i většinou československých politických stran, které nyní vyšly z ilegality. V souvislosti s nacionálním radikalismem měla řada státních představitelů¹³⁵ veřejné projevy a s tím související témata se dostala rovněž do novin nebo rozhlasového vysílání a měla nemalý vliv na všeobecný společenský názor. Opatření vůči německému obyvatelstvu, která byla zakotvena v košickém vládním programu, se brzy začala překračovat. Národnostně vyhraněné postoje československé společnosti se projevovaly nejen v politické rovině, ale také v oblastech každodenního života. Bezprostředně po osvobození docházelo k násilnostem nejen na válečných zajatcích, ale také na německém civilním obyvatelstvu. Výjimkou nebyly lidové soudy, lynčování ani exekuce, jejichž oběťmi se v řadě případů stávali nevinní lidé. V ojedinělých případech, kdy se Češi snažili Němcům pomoci, za to pak byli častokrát odsuzováni.¹³⁶

¹³⁴ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 52, 54–56.

¹³⁵ Důležitou roli zde sehrával právě prezident E. Beneš, který byl považován za pokračovatele Masarykova odkazu a jehož postup vůči Němcům se pro většinu československých obyvatel slučoval s národními zájmy i demokratickými a humanitními zásadami. Beneš byl ve svých projevech silně protiněmecký, jako například ve svém projevu z 12. května 1945 v Brně: „*Náš zběsilý soused (...) si vytvořil situaci, jejíž důsledky stihnou celé jeho dnešní i budoucí generace, poneseu je jako zasloužený a plně mu náležející trest. Tento národ (...) jeví se nám už jen jako velká lidská nestvůra. Řekli jsme si, že německý problém v republice musíme definitivně vylikvidovat.*“ Tato a mnohá další prohlášení pak měla značný vliv na postoj československé společnosti a šířila pojetí kolektivní viny. (STANĚK, T.: *Odsun*, s. 58.)

¹³⁶ STANĚK, T.: *Vyhánění a vysídlení Němců z Československa 1945–1948*. In: ŘEZANKOVÁ, I. – KURAL, V. (eds.): *Cesta*, s. 132–133.

Prísne negativní vztah Čechů k německému obyvatelstvu byl zapříčiněn hlavně individuálními zkušenostmi – všech se nějakým způsobem dotkla válka a nacistická okupace. Navíc během posledních válečných měsíců procházely českými zeměmi tzv. pochody smrti, které měly na obyvatelstvo nejen české národnosti hluboký dopad. K tomu se následně po ukončení války přidaly i zprávy, fotodokumentace či filmové záběry, které přinášely svědectví o životě v koncentračních táborech, věznicích apod., a ještě více posilovaly myšlenku kolektivní viny všech Němců a odpor ke všemu německému. V této době se u mnohých pojem německý rovnal pojmu nacistický.¹³⁷

Češi, kteří o vysídlení Němců pochybovali nebo ho přímo odmítali, to v podstatě nemohli projevit veřejně. „*Průměrný Čech hrál teď v poměru k Němcům stejnou roli, jakou za války hráli průměrní Němci v poměru k židům.*“ Zásadu kolektivní viny Němců nebylo možné zpochybňovat. Kritiku politiky vysídlování lze vysledovat u jednotlivců nebo menších skupinek, které ale v zemi nehrály příliš důležitou roli, a tak jejich hlas zanikl v silnějším názoru o spravedlnosti odsunu.¹³⁸

Zpočátku byl postup proti tzv. státně nespolehlivému obyvatelstvu vymezen vyššími orgány jen rámcově a detailněji se jimi více zabývaly národní výbory, vojenské orgány či vznikající bezpečnostní sbory. V jejich směrnicích se řešilo hlavně to, které osoby zatknout, které internovat nebo shromáždit kvůli pracovnímu nasazení a které rovnou vysídlit. Je logické, že když si místní orgány stanovovaly opatření vůči Němcům samy, vyznačovala se tato opatření více či méně regionálními specifiky a mnohde postihla omezení většinu obyvatelstva nehledě na pohlaví, věk či členství v nacistických uskupeních. V této době ani nebylo zcela jasné, koho zajistit a soustředit a koho naopak vyjmout z opatření proti Němcům, a jelikož neexistovaly žádné obecně závazné směrnice, které by postup proti Němcům usměrňovaly, mohly si místní složky nižší instance počínat relativně svévolně, což mimo jiné vedlo k různým zmatkům, nepřehlednostem a překračování kompetencí.¹³⁹

Od května 1945 docházelo k různým formám odsunu německého obyvatelstva¹⁴⁰ za hranice Československa. Místní orgány po dohodě se spojeneckými armádními veliteli

¹³⁷ KUČERA, J.: *Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945–1946*. Jinočany 1992, s. 9.

¹³⁸ BRÜGEL, J. W.: *Češi a Němci 1939–1946*. Praha 2008, s. 313–314.

¹³⁹ STANĚK, T.: *Tábory v českých zemích 1945–1948*. Šenov u Ostravy 1996, s. 15–17.

¹⁴⁰ Pro tyto první transporty se obvykle užívá pojmu divoký nebo také neorganizovaný odsun, někteří autoři tento odsun označují slovem vyhnání. Jedná se o odsunové akce, které probíhaly od května do začátku srpna

započaly s lokálními odsuny Němců. Mělo se jednat zejména o říšské Němce, osoby, které do republiky přicházely od října 1938 a německé uprchlíky z východu, nicméně k odchodu byli donuceni také němečtí starousedlíci, osoby žijící ve smíšených manželstvích i osoby české národnosti, které za války získaly německou národní příslušnost nebo se k Němcům hlásily. Řada Němců šla za hranice pěšky, využívaly se také nákladní automobily a v největší míře železniční transporty. Tyto transporty se odehrávaly velmi rychle, odsunované osoby často ani neměly čas sbalit si potřebné věci. Osoby, které měly být těmito prvními transporty vysídleny, měly na přípravu k odchodu pouze 24–48 hodin (v některých případech ani ne 30 minut) a jejich zavazadla nesměly přesáhnout hmotnost 30 kg. Nehledělo se na to, zda rodiny zůstanou spolu a mnohde docházelo k jejich rozdělení. Při těchto přesunech často docházelo k násilnostem na německém obyvatelstvu, k těm nejznámější patří pochody z Brna, Příbrami, Jihlavy, Chomutova nebo Teplic.¹⁴¹

Od poloviny května 1945 pak vojenské složky, národní výbory a bezpečnostní složky za účasti československého civilního obyvatelstva začaly zajišťovat pohraniční území i německé jazykové oblasti ve vnitrozemí s cílem nastolit a upevnit československou státní moc a následně vyřešit další existenci německého obyvatelstva. Za účelem zajištění nespolehlivých nebo podezřelých osob, zabavování majetku a výkonu strážní a pořádkové služby byly vytvořeny revoluční gardy, které měly rovněž za úkol vystěhovat větší skupiny německého obyvatelstva z pohraničních oblastí. Jelikož se ale jejich činnost mnohde dostávala do rozporu s plány vojenské správy a chování některých jejich příslušníků bylo neakceptovatelné, byly revoluční gardy během června 1945 postupně likvidovány. Ke dni 30. června 1945 byl zřízen Sbor národní bezpečnosti, jehož pohraniční útvary měly za cíl plnit bezpečnostní úkoly ve spolupráci se správními orgány, armádními složkami a finanční stráží. Jejich postup proti německému obyvatelstvu byl často velmi tvrdý. Na mnoha místech se projevovala rostoucí touha po pomstě v neslýchaně krutém zacházení nejen s podezřelými Němci, ale rovnou s celými skupinami civilního německého obyvatelstva. Toto bylo posilováno i různými protiněmeckými prohlášeními, jako např. v tzv. Desateru pro čs. vojáka v pohraničním území, které bylo vydáno 5. června 1945, mimo jiné stálo: „*Němec zůstal naším nesmiřitelným nepřítelem. Nepřestaň nenávidět Němce*

1945 a které byly typické velmi tvrdými podmínkami pro odsunované, nedostatečnou organizací a řadou nepřehledností. (KUČERA, J.: *Odsun*, s. 13.)

¹⁴¹ STANĚK, T.: *Perzekuce 1945*. Praha 1996, s. 23; TÝŽ: *Odsun*, s. 71–72, 75–76.

*(...) Chovej se k Němcům jako vítěz (...) Bud' tvrdý k Němcům (...) I německé ženy a hitlerovská mládež nesou vinu na zločinech Němců. Bud' neústupný i k nim.*¹⁴²

Táborová zařízení pro německé obyvatelstvo zřizovaly národní výbory, popř. správní komise nebo bezpečnostní orgány, od května 1945. Vznik táborů nebyl jen výsledkem probíhajících událostí, jak se později uvádělo, ale měl své předem promyšlené důvody. Bylo třeba zajistit místa pro: 1) válečné zajatce, 2) rozličné skupiny obyvatel jako byli uprchlíci, repatrianti, reemigranti apod.), 3) Němce určené k vysídlení, 4) trestně stíhané, pro které byly kapacity věznic nedostačující, 5) pro osoby, které byly pracovní nasazeny mimo místo bydliště. Jako tábory byly využívány různé objekty – prostory, které za okupace sloužily jako koncentrační, zajatecké nebo kárné tábory nebo budovy, které využívala armáda, školy, továrny, skladiště, stodoly a chlévy, nevyužívané veřejné budovy nebo například hostince. V organizaci i správě táborů vznikaly značné zmatky, protože víceméně nebyly ujasněny kompetence a do vedení se zapojovalo více složek. Situaci mnohde nepřispěli ani velitelé táborů, kteří měli často pochybnou minulost nebo zneužívali své nově nabyté moci, příp. měli rovnou možnost projevit své sadistické sklony. Nebyly výjimečné ani tělesné tresty a různé druhy týraní jako bití, pálení zapalovači nebo cigaretami, lámání kostí, zavěšování na háky a další formy ponižujícího jednání, které mělo psychický dopad na týrané osoby. V prvním poválečném období prožívaly hlavně ženy, nejen v táborech, neskutečné násilnosti bez ohledu na jejich věk či zdravotní stav (případy znásilnění těhotných žen jsou rovněž v pramenech doloženy). Na jejich zneužívání se podíleli hlavně příslušníci Rudé armády, ale také dozorcí v táborech, běžní občané ad.¹⁴³

Ke dni 8. června 1945 byly ministerstvem vnitra upraveny všeobecné zásady týkající se postupu vůči německému obyvatelstvu. K tomuto dni také vstoupily v platnost směrnice o zřízení osídlovacích referátů ONV, které měly zajistit koordinovanou spolupráci v otázce odsunu Němců a osídlovacího procesu. Bylo nařízeno zastavit všechny neorganizované odsuny, které do té doby řídily místní orgány. Na mnoha místech ale byla situace značně nepřehledná a němečtí obyvatelé byli často stále nuceni k odchodu, popř. někteří odcházeli také dobrovolně, resp. utíkali.¹⁴⁴

¹⁴² STANĚK, T.: *Odsun*, s. 60–63.

¹⁴³ TÝŽ: *Tábory*, s. 27, 44, 80–81, 85.

¹⁴⁴ TÝŽ: *Odsun*, s. 64.

V této době měly vojenské i civilní orgány spolupracovat zejména na dvou nejdůležitějších úkolech, a to za prvé organizovat postup vůči německému obyvatelstvu, což zahrnovalo zajištění nacistů a kolaborantů, jejich internaci, všeobecnou kontrolu nad veškerým německým obyvatelstvem, jejich evidenci a pracovní nasazování, a za druhé připravit a posléze rovněž organizovat samotný odsun Němců, s čímž souviselo i zajištění veškerých technických a administrativních opatření.¹⁴⁵ Ministerstvo vnitra spolu s představiteli armády vytvořili hlavní zásady transferu, který rozdělili do tří etap. V první etapě měli být odsunuti učitelé, duchovní, penzisté, úředníci a příslušníci svobodných povolání kromě zdravotnického personálu. Dále se měli vysídlit živnostníci a zaměstnanci, kteří nebyli nepostradatelní pro chod podniků. Nakonec měli následovat zbylí Němci. Šlo o to co nejdříve vystěhovat německou inteligenci a majetnější vrstvy, z jejichž odchodu by měl stát poměrně velký hospodářský zisk.¹⁴⁶

Během června 1945 se odsun německých obyvatel zintenzivnil. Němci byli soustředováni za často velmi krutých a nepřijatelných podmínek, jejich zavazadla mnohdy nedosahovala ani povolených 30 kg a někteří dokonce byli vyváženi z republiky jen s tím, co měli na sobě. Vývoz finanční hotovosti se značně lišil, a to mezi 30–300 říšských marek. Ve snaze odsunout co nejvíce Němců, místní úřady často zařadily do transportů členy NSDAP, kteří mohli být zdrojem důležitých politických, hospodářských nebo vojenských informací, osoby českého původu nebo těch, kteří žili ve smíšeném manželství, Rakušany, německy hovořící Židy a případně i ty Němce, kteří mohli dokázat svou protinacistickou činnost.¹⁴⁷

Německé obyvatelstvo zažívalo řadu omezení ať už v potravinových přidělech, nebo v majtkových poměrech, v oblasti školství, náboženství či kultuře. Německý jazyk byl vytlačován z veřejného života a místní názvy v pohraničí byly urychleně počesťovány. Všichni Němci museli nosit zvláštní označení, ve většině případů šlo o bílou pásku s písmenem „N“. Říšští Němci a uprchlíci nosili také žlutou pásku a antifašisté červenobílou nebo rudou. Němci byli nasazováni do práce, a to se týkalo osob internovaných i těch, kteří dosud žili mimo tábory. Navíc když o pracovní místo zažádal Čech, německý pracovník ho ihned musel uvolnit. V pohraničí se Němci nesměli volně pohybovat bez povolení. Ti, kteří stále žili ve svých domech, nesměli po stanovené hodině

¹⁴⁵ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 65.

¹⁴⁶ TÝŽ: *Perzekuce*, s. 28.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 27, 30.

vycházet. Neměli povoleno používat veřejnou dopravu (s výjimkou těch, kteří dojížděli do práce), zdržovat se na veřejných prostranstvích, navštěvovat kina, divadla, restaurace nebo kulturní akce. Na návštěvu obchodů měli jen krátkou dobu před jejich uzavřením a často je ani neobsloužili, pokud neuměli hovořit česky. Možnost využití různých služeb nebo návštěv u lékaře byla také značně omezená. Němci nesměli vlastnit rozhlasové přijímače, ani používat telefon či telegraf a jejich korespondence byla cenzurována. Došlo k rozpuštění všech německých spolků, přestalo se vyučovat v německém jazyce a na mnoha místech se zastavily německé bohoslužby nebo byl dokonce Němcům vstup do kostela zcela zakázán. V podstatě se německé obyvatelstvo setkalo se stejným zacházením jako Židé během okupace.¹⁴⁸

Co se týče situace na Slovensku, byla mírně odlišná od podmínek panujících v českých zemích. Na Slovensku totiž kromě vládních nařízení platila také opatření vydaná Slovenskou národní radou a Sborem pověřenců, nicméně se všechny orgány v německé otázce nijak zvlášť nerozcházely. Rozdíl oproti českým zemím byl i v tom, že přechod válečné fronty zasáhl Slovensko už na podzim 1944, kdy byla otázka odsunu stále ještě v jednání. Navíc byla velká část německého obyvatelstva před příchodem Rudé armády evakuována a v zemi zůstaly spíš menší skupinky, pravděpodobně proto se na Slovensku neobjevil vyšší počet větších „akcí odplaty“. Rovněž i vztahy mezi slovenským a německým etnikem nebyly tak vyhrocené jako mezi Čechy a Němci. Podobně jako v českých zemích panoval na Slovensku určitý chaos, který chtěly slovenské orgány vyřešit a vnést do celé situace alespoň nějakou organizaci. Narychlo také vznikaly tábory pro Němce, ve kterých se životní podmínky značně lišily. Ačkoli byla situace slovenských Němců odlišná, nedostalo se jim žádného zvláštního zacházení; nedělaly se žádné rozdíly mezi sudetskými a karpatskými Němci.¹⁴⁹

Všechna výše zmíněná opatření vůči německému obyvatelstvu vyvolala v zahraničí různé reakce. Zejména západní velmoci se k vysídlování stavěly značně váhavě a doporučovaly, aby československá vláda nepodnikala žádné vlastní kroky a počkala si na rozhodnutí, které mělo padnout na nadcházející konferenci. Ve věci odsunu zaujal kladné stanovisko, podobně jako dříve, Sovětský svaz. Jisté znepokojení a kritiku v zahraničním veřejném mínění pak vyvolávalo nehumánní zacházení s německým obyvatelstvem.¹⁵⁰

¹⁴⁸ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 78–83; TÝŽ: *Perzekuce*, s. 58–59.

¹⁴⁹ KOVÁČ, D.: *Vysídlenie Nemcov zo Slovenska (1944–1953)*. Praha 2001, s. 33–39.

¹⁵⁰ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 86–88, 90.

Pomineme-li místní specifika, byla praxe na jaře a v létě 1945 většinou následující. Zajistily se osoby označené jako podezřelé, probíhaly domovní prohlídky a konfiskace majetku. Ať už větší či menší část německého obyvatelstva byla soustřeďována. Zaváděla se různá omezení (viz výše) a popř. se také stanovily podmínky pro vyjmutí z těchto restrikcí. Došlo-li k nějakému incidentu, jehož viníkem byl Němec, často byla potrestána větší skupina německých obyvatel (v některých případech i formou poprav), byly zpřísněny postihy za různé přestupky apod. Netřeba dodávat, že v mnohých případech byli Němci obviňováni neprávem. Podmínky transportu závisely na několika faktorech. Důležitou roli hrál počet Němců, kteří měli být vysídleni, dále také to zda byli odsunováni z jednoho místa či např. celého okresu, v jaké vzdálenosti se toto místo nacházelo od hranic, jestli bylo k dispozici potřebné množství lidí při přípravě odsunu a zda byl transport dohodnut s armádními složkami, které domlouvaly převzetí transportu na hranicích se spojeneckými orgány. Před samotným vysídlením probíhaly prohlídky zavazadel i osob, jichž se často zneužívalo a Němcům se odebíraly nejen cennosti, ale i potřebné věci. Výjimečné nebylo bití a kruté zacházení s odsunovanými, z nichž někteří transport nepřežili ať už kvůli špatnému zacházení, nebo v důsledku nemoci či vyčerpání.¹⁵¹

Zásadní význam pro budoucnost německých obyvatel v Československu měla postupimská konference, která se konala ve dnech 17. července – 2. srpna 1945. Otázka německého obyvatelstva a jeho vysídlení z Polska, Maďarska a Československa se projednávala na plenárních zasedáních ve dnech 21., 22. a 25. července. Řešení dostal za úkol zvláštní podvýbor, jehož členy byli G. Harrison za Velkou Británii, C. Cannon za Spojené státy americké a A. A. Sobolev za Sovětský svaz. V XIII. článku Závěrečné zprávy o postupimské konferenci ze dne 2. srpna 1945 bylo stanoveno, že „*německé obyvatelstvo nebo jeho složky, které zůstávají v Polsku, Československu a Maďarsku, bude třeba odsunout do Německa. Jsou zajedno (britská, americká a sovětská vláda – pozn.) v tom, že jakýkoliv odsun musí být prováděn spořádaně a lidsky.*“ Vysídlení Němci měli být spravedlivě rozděleni do jednotlivých okupačních zón. Zároveň mělo dojít k zastavení dosavadních odsunů, dokud nebyly upřesněny podmínky organizovaného průběhu transferu, nicméně odsun Němců nějakou dobu stále pokračoval a směřoval zejména do sovětského okupačního pásma.¹⁵²

¹⁵¹ STANĚK, T.: *Perzekuce*, s. 121–124.

¹⁵² TÝŽ: *Odsun*, s. 90–92.

Určit přesný počet Němců, kteří od konce války do srpna 1945 opustili Československou republiku, není možné pro nedostatek spolehlivých pramenných materiálů. Podle různých pramenů se počty vysídlených pohybují od 200 000 po jeden milion osob. Pozdější výzkumy obvykle pracují s počtem okolo 800 000 osob. V úvahu je třeba ale vzít také to, že část německého obyvatelstva v té době přicházela zpět na území Československa, proto je nsnadné určit přesnější počet vysídlenců.¹⁵³ Na Slovensku bylo k roku 1930 154 000 Němců a před zahájením organizovaného odsunu se počítalo s tím, že v zemi zůstala zhruba jedna třetina.¹⁵⁴

Pro zahájení centrálně řízeného hromadného transportu německého obyvatelstva bylo nutné připravit potřebná legislativní, institucionální a technická opatření. Provádění odsunu měla řídit Ústřední komise pro vnitřní osídlení spolu s Osídlovacím úřadem a ministerstvem vnitra ve spolupráci s příslušnými referáty národních výborů, popř. správních komisí, armádou a bezpečnostními složkami. Osídlovací úřady a jejich pobočky měly za úkol, za pomoci regionálních úřadů a institucí, vypracovat konkrétní plán odsunu ve specifických podmínkách jednotlivých oblastí.¹⁵⁵

Na podzim 1945 vyšlo v zahraničních listech několik zpráv o nelidském zacházení s Němci a také o strašlivých poměrech, které panovaly v řadě táborů, kde byli Němci soustředováni. Mnozí politikové věnovali těmto článkům velkou pozornost, protože se obávali, aby nezkomplikovaly zahraniční postoj vůči odsunu. I v českém veřejném mínění se začal objevovat nesouhlas a kritika s krutým zacházením s Němci v některých zařízeních i mimo ně. Odsun Němců byl stále v drtivé většině chápán jako spravedlivý, nicméně způsoby, jakými se s Němci zacházelo, začaly ve společnosti vyvolávat jistý nesouhlas.¹⁵⁶

Československá vláda očekávala, že k hromadnému odsunu Němců dojde co nejdříve, ale situace v Německu brzké zahájení odsunu značně komplikovala. Největší problém představovala hospodářská a zásobovací otázka a také přelidnění sovětského pásma uprchlíky a přesídlenci. Rovněž země, z kterých měli být Němci vysídleni, nebyly ještě na provedení transferu připraveny. Dne 24. října 1945 dostali na vyžádání představitelé Spojených států amerických a Velké Británie informace o předpokládaném počtu odsunovaných osob, které obsahovaly také údaje o věku, pohlaví a profesním zařazení.

¹⁵³ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 95–97.

¹⁵⁴ KOVÁČ, D.: *Vysídlenie*, s. 43.

¹⁵⁵ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 106–107.

¹⁵⁶ KAPLAN, K.: *Pravda o Československu 1945–1948*. Praha 1990, s. 144–146.

Podle tohoto sdělení mělo být z Československa vysídleno celkem 2,5 milionů Němců, nicméně šlo nejspíš o upravené a ne úplně přesné údaje.¹⁵⁷

Značné obtíže vznikaly při evidenci a třídění německého obyvatelstva. Československé úřady byly zahlceny agendou týkající se této otázky a požadovaly zjednodušení systému evidence, jednotné předpisy ad., navíc celou situaci ztěžoval fakt, že mnozí Němci byli převedeni na práci bez vědomí příslušných správních orgánů, čímž docházelo nejen k rozdělování rodin, ale také k neúplné a nepřehledné evidenci.¹⁵⁸

Dne 20. listopadu 1945 obdržela československá vláda zprávu o zahájení hromadného transportu německého obyvatelstva, který měl začít již v prosinci téhož roku. Hlavní fáze odsunu byla naplánována na rok 1946 (nejvíce transportů pak mělo proběhnout v květnu a červnu) a z Československa mělo odejít 2,5 milionů osob, z toho 750 000 do sovětské a 1 750 000 do americké okupační zóny.¹⁵⁹ Československá vláda schválila dne 14. prosince ústřední směrnice k provádění soustavného odsunu Němců. Jeho řízením bylo pověřeno ministerstvo vnitra. V jednotlivých regionech zajišťoval postup příslušný referát národního výboru, popř. správní komise, spolu s bezpečnostními složkami, okresními úřady ochrany práce, oblastními osídlovacími úřadovými a orgány, které byly pověřeny zemědělským osídlováním. Vojenská správa zajišťovala vlastní realizaci odsunu a jeho technickou stránku. Před odsunem měli být Němci soustředováni ve sběrných střediscích, kterých bylo v Československu celkem 107, z toho 75 v Čechách, 29 na Moravě a ve Slezsku a 3 na Slovensku (což není úplně přesné, neboť jejich počet se neustále měnil a jako sběrná místa pro odsun se do jisté míry využívaly i internační nebo pracovní tábory a další zařízení).¹⁶⁰

Na podzim 1945 se začaly upravovat směrnice týkající se německého obyvatelstva, které byly vydávány během jara a léta téhož roku. Jedním z nejdůležitějších problémů, které se ústřední státní orgány snažily vyřešit, bylo zamezení nevhodného zacházení s Němci při jejich zajišťování a následném soustředování, kdy velmi často docházelo ke krádežím majetku, obsazování německých obydlí, nelidskému zacházení v zařízeních, kde byli Němci zadrženi apod. Ovšem na řadě míst se poměry vůbec nezlepšily. Do konce roku 1945 se některé internační tábory, kde panovaly nejprůsnější podmínky, přetvořily na sběrná střediska nebo pracovní tábory a internování, u kterých nebyla zjištěna závažnější

¹⁵⁷ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 108–109.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 110.

¹⁵⁹ STANĚK, T.: *Perzekuce*, s. 40.

¹⁶⁰ TÝŽ: *Odsun*, s. 111–112.

provinění, byli propouštěni. Od podzimu 1945 vycházely vyhlášky, které obecně upravovaly postup vůči německému obyvatelstvu ať už žijících ve střediscích, nebo mimo ně. Jednalo se o omezení pohybu, doby nakupování, navštěvování lékařů, sdružování (všechny německé spolky byly rozpuštěny a jejich majetek zkonfiskován) nebo o zákaz používání dopravních prostředků.¹⁶¹

Na Slovensku se po postupimské konferenci staly hlavním problémem internační tábory, do kterých byli, mimo jiné, umístováni Němci, kteří se vraceli na Slovensko po dřívější evakuaci. Slovenské orgány se těmto návratům snažily zabránit, neboť příchozí Němci měli být stejně odsunuti a znamenali jen další problémy pro úřady, proto taky SNR vydala 25. října 1945 oběžník, který zakazoval příjem transportů se slovenskými Němci.¹⁶²

Po postupimské konferenci se vládní orgány rovněž snažily zlepšit podmínky v táborech pro Němce. Byly vydány nové směrnice a tzv. domácí řády pro tábory, které upravovaly již stávající předpisy a které měly zajistit konsolidaci tamějších poměrů, ovšem praxe byla opět často odlišná. Rovněž někteří neschopní velitelé a další táborový personál byl ze správy tábora propuštěn a nahrazen kompetentnějšími osobami. Obecně platilo, že sběrná a pracovní střediska měla do jisté míry volnější režim, než tomu bylo v internačních táborech. Více se mělo dbát na to, aby tábory nebyly přeplněné, aby nebyly internovány děti, aby potravinové přiděly byly dostatečné a nedocházelo k tělesným trestům. I když se poměry v táborech podařilo alespoň zčásti zlepšit, i nadále zůstávala ve střediscích řada problémů.¹⁶³

Během roku 1945 byla vydána řada dekretů prezidenta republiky, které se výrazným způsobem dotkly občanskoprávních a majetkoprávních poměrů osob německé národnosti. Je ale třeba poznamenat, že žádný z dekretů přímo nenařizoval vysídlení německých obyvatel. Mezi nejdůležitější dekrety, které byly vydány, patřil dekret č. 5/1945 Sb. z 19. května o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, dekret č. 16/1945 Sb. z 19. června o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. velký retribuční dekret), dekret č. 12/1945 Sb. z 21. června o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, dekret č.

¹⁶¹ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 116–118, 120.

¹⁶² KOVÁČ, D.: *Vysídlenie*, s. 40.

¹⁶³ STANĚK, T.: *Tábory*, s. 96–97, 112, 117.

33/1945 Sb. z 2. srpna o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, dekret č. 71/1945 Sb. z 19. září o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství, dekret č. 108/1945 Sb. z 25. října o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy nebo dekret č. 138/1945 Sb. z 27. října o trestání některých provinění proti národní cti (tzv. malý retribuční dekret). Dekretů postihujících osoby německé národnosti bylo samozřejmě více (k některým podrobněji viz níže).¹⁶⁴

Během ledna 1946 byly přípravy na tzv. organizovaný odsun téměř hotovy. Transporty měly proběhnout ve třech etapách. První etapa měla probíhat do poloviny roku 1946 a do odsunu neměly být zařazeny osoby pracující v klíčových průmyslových odvětvích, v zemědělství a lesnictví. V druhé fázi měli být vysídleni zbývající Němci a ti, kteří byli nasazeni na práci ve vnitrozemí. Výjimku tvořili antifašisté, osoby žijící v národnostně smíšených manželstvích a specialisté s rodinami. Poslední fáze se pak týkala kvalifikovaných pracovních sil v průmyslu a zemědělství. Vysídlování do sovětské okupační zóny mělo být načas, s výjimkou menších skupin antifašistů, přerušeno a transporty měly směřovat do amerického okupačního pásma. Byly dohodnuty podmínky odsunu, které zahrnovaly mimo jiné požadavek, že rodiny se musely odsunovat společně. Každá osoba musela mít osobní doklady, mohla si s sebou vzít zavazadla o hmotnosti 30–50 kg (někde se povolovala hmotnost až 70 kg), osobní a ložní prádlo, náhradní oblečení a obuv, příkrývku, nezbytné nádoby a nářadí a potraviny na sedm dní. Dále každá odsunovaná osoba mohla vyvézt 1 000 marek. Američané kladli důraz na to, aby byli nejprve odsunováni ti, kteří měli za hranicemi příbuzné, a aby do transportů nebyly zařazovány těhotné ženy a osoby, které čekaly na vyřízení žádosti o československé občanství. Ve srovnání s tzv. divokým odsunem v roce 1945 se průběh odsunu do jisté míry zlepšil, a to hlavně díky naléhání amerických orgánů, aby se dodržovaly dohodnuté podmínky, nicméně i tak se dá těžko mluvit o vysídlení založeném na zásadě lidskosti.¹⁶⁵

Od května 1946 došlo k určitým změnám z hlediska průběhu odsunu. Zvýšil se počet odsunovaných osob, neboť byl od června zahájen hromadný odsun do sovětské okupační zóny, a zdokonalila se příprava i organizace transportů. Také pro odsun do sovětského pásma platila určitá pravidla. Odsunovou jednotkou byla rovněž celá rodina. Každá osoba

¹⁶⁴ JECH, K. (ed.): *Němci a Maďaři v dekretch prezidenta republiky*. Studie a dokumenty 1940–1945. Brno 2003, s. 5–7, 53–67.

¹⁶⁵ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 169, 171–172, 177.

mohla vyvézt 500 marek a mít s sebou zavazadla do 50 kg. Jinak byly podmínky v podstatě stejné jako pro transfer do amerického pásma.¹⁶⁶

Zhruba od poloviny roku 1946 došlo i k určité stabilizaci poměrů v táborech pro německé obyvatelstvo. Ve větší míře se začalo upouštět od násilností a nehumánního zacházení, zvýšila se snaha Němce lépe vybavit základními potřebami (jako bylo např. prádlo nebo šatstvo) a rovněž zlepšit táborové stravování. V některých táborech se životní podmínky zřetelně zlepšily, v některých naopak k zásadním změnám vůbec nedošlo.¹⁶⁷

Na konci října 1946 byla hlavní etapa odsunu v podstatě ukončena, následovat měly už jen dodatečné transporty. Zakončení transferu bylo u většiny československé veřejnosti přijato s určitým zadostiučiněním a v atmosféře národního vítězství. Byť byly uznány některé chyby a nedůslednosti v průběhu odsunu, byl transfer německého obyvatelstva celkově hodnocen kladně. Dodatečný odsun měl směřovat především do americké okupační zóny a po dohodě mezi československou vládou a americkými okupačními orgány měl být transfer přes zimu přerušen. Započít se s ním mělo až od dubna 1947. Do té doby mohly přecházet jen osoby se zvláštním povolením, které již v americkém pásmu měly rodinné příslušníky.¹⁶⁸ Nicméně kvůli situaci v Německu, rozpory mezi západními a východními velmocemi a začínající studenou válkou nebyl hromadný odsun do amerického okupačního pásma na jaře 1947 obnoven (Američané ale stále přijímali menší skupinky antifašistů nebo osoby za účelem sloučení rodin), což mělo za následek snahu vypracovat podrobnější opatření na asimilaci zbytku německého obyvatelstva.¹⁶⁹

Průběh odsunu se vyznačoval lokálními specifiky v organizaci transportů, různými vyhláškami týkajícími se odsunu, přístupu k německému obyvatelstvu, postupu při jejich soustřeďování a zajišťování majetku, vagónování i samotné přepravě, ale také třeba nevyplácením přesčasů nebo mzdy za práci v neděli. Objevovalo se zneužívání moci nad Němci, krádeže, násilné zacházení nebo zabavování jejich obydlí, cenností i věcí denní potřeby. Problémové bylo také soustřeďování rodin, z nichž někteří členové byli nasazeni na práci v jiných okresech a často byli odsunováni z místa, kde se nacházeli, čímž docházelo k roztržení rodin. Ti, kteří byli do transportu zařazováni z internačních středisek

¹⁶⁶ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 198, 204.

¹⁶⁷ TÝŽ: *Tábory*, s. 148.

¹⁶⁸ TÝŽ: *Odsun*, s. 223–224, 228–229.

¹⁶⁹ TÝŽ: *Vysídlení*, s. 78.

nebo z místa pracovního přidělení, měli často nedostatečné vybavení, které měly doplňovat národní výbory, ovšem ne vždy tak činily.¹⁷⁰

Po zakončení hlavní fáze odsunu se začalo s postupnou likvidací středisek určených pro soustředování německého obyvatelstva. Budovy, zařízení i vybavení táborů dosahovaly miliardových hodnot, proto se mělo pečlivě uvážit, jak se s nimi dále naloží. Některé byly vráceny původním vlastníkům, jiné dány k využití průmyslovým podnikům nebo různým organizacím. Většina táborů měla být likvidována a zůstat mělo jen několik oblastních středisek. K listopadu 1946 zůstalo v českých zemích 18 středisek (včetně objektů určených pro nemocné a postarší osoby a opuštěné děti) a devět internačních táborů, ostatní objekty byly v likvidaci (na konci roku 1946 fungovalo ještě 55 středisek).¹⁷¹

To, co platilo v celostátním měřítku, platilo víceméně i pro samotné Slovensko. V rámci organizovaného odsunu od dubna do listopadu 1946 bylo ze Slovenska vysídleno necelých 40 000 Němců, tedy podstatná část, která tam po válce zůstala. V provozu zůstaly dva odsunové tábory, ale část Němců stále ještě žila mimo ně, po zakončení hlavní etapy vysídlení tedy bylo hlavním úkolem na Slovensku shromáždit zbývající Němce do táborů, aby odsuny mohly podle plánů na jaře 1947 pokračovat.¹⁷²

Celkový počet odsunutých Němců není možné přesně určit. Prameny se v tomto rozcházejí, nicméně se odhaduje, že od konce války do přelomu roku 1946 a 1947 bylo z Československé republiky odsunuto zhruba na 3 miliony osob, ovšem s přihlédnutím k chaotické situaci bezprostředně ke konci války by počet odsunutých německých obyvatel mohl dosáhnout až 3,5 milionů osob.¹⁷³ Rovněž určit ztrátu na životech německého obyvatelstva v souvislosti s odsunem je velmi složité a stále ještě citlivé a diskutované. Na německé straně bylo učiněno několik pokusů o stanovení takového čísla kombinací různých analýz a statistik, rozličných druhů pramenů a výpovědí pamětníků, na jejichž základě se uvažuje o 200 000–300 000 obětech, což ale není příliš věrohodné, protože v těchto rozborech nebyly brány v úvahu případy nezvěstných, kteří se mohli „ztratit“ i mimo území ČSR, neobjasněné případy, které ne vždy znamenaly úmrtí v souvislosti s průběhem odsunu nebo násilného zacházení apod., tento údaj by spíše odpovídal celkovým ztrátám německých vojáků i civilistů v celém poválečném období. Česká strana

¹⁷⁰ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 173–175.

¹⁷¹ TÝŽ: *Tábory*, s. 155–157.

¹⁷² KOVÁČ, D.: *Vysídlenie*, s. 56–58.

¹⁷³ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 237.

přišla s počtem 25 000–40 000 poválečných obětí.¹⁷⁴ Vzhledem k nepřesným a neúplným materiálům, a také nejednoznačnosti pojmu odsunové ztráty (který často splývá s pojmem válečných ztrát), se pravděpodobně ani nepodaří uspokojivě stanovit počet německých obětí, které zemřely v přímém důsledku vysídlení.¹⁷⁵

Po skončení hlavní etapy odsunu se československá vláda od začátku roku 1947 snažila, ve snaze zbavit republiku co největšího počtu Němců, vyjednat podmínky pro další transfer, resp. upřesnit dohody z konce roku 1946. Všechny západní mocnosti se dalšímu přílivu obyvatel do Německa bránily, vzhledem k vnitřním problémům, které tam byly, a obávaly se zhoršení sociálního neklidu, který tam již panoval. I když byl hromadný transfer načas pozastaven, z Československa přesto odcházeli příbuzní již odsunutých osob a menší skupinky osob na základě speciálních dohod. Objevovaly se také případy ilegálních přechodů, a to jak do Německa, tak z Německa zpět do Československa. Jelikož hromadný odsun nepokračoval, začalo se s postupným přesídlováním německého obyvatelstva z pohraničních oblastí do vnitrozemí za účelem využití jejich pracovní síly (přesídlování probíhalo rovněž na Slovensku).¹⁷⁶

V roce 1948 pak pokračovalo vysídlování Němců v rámci slučování rodin, dobrovolných odchodů, ilegálních přechodů a rovněž také jejich přesídlováním do vnitrozemí. Podobně to pokračovalo i v následujících letech.¹⁷⁷ Podíl slovenských Němců v těchto odsunech je velmi malý, od ukončení hlavní fáze odsunu do konce března 1948 činil jen zhruba 300 osob.¹⁷⁸

Po oficiálním zakončení hlavní etapy odsunu mělo v Československu zůstat necelých 240 000 Němců. Jak jsem zmínila výše, v dalších letech se jejich počet stále zmenšoval. V roce 1950 jich v republice zůstalo zhruba 165 000, z nichž nejpočetnější skupinu tvořili němečtí specialisté a průmysloví zaměstnanci a po nich pak osoby žijící v národnostně smíšených manželstvích.¹⁷⁹

Poté co byl zastaven hromadný odsun německých obyvatel, bylo zřejmé, že na území republiky zůstane německá menšina, proto začala československá vláda hledat možnosti integrace zbývajících Němců do československé společnosti, což ztěžovala stále silná

¹⁷⁴ Tématem odsunových ztrát se více zabývá J. Kučera (KUČERA, J.: *Odsunové ztráty sudetoněmeckého obyvatelstva*. Problémy jejich přesného vyčíslení. Praha 1992.)

¹⁷⁵ STANĚK, T.: *Perzekuce*, s. 160–163.

¹⁷⁶ TÝŽ: *Odsun*, s. 240–241, 243–244, 249–250.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 250.

¹⁷⁸ KOVÁČ, D.: *Vysídlenie*, s. 62.

¹⁷⁹ KAPLAN, K.: *Pravda*, s. 153.

protiněmecká nálada. Aby se asimilace německého obyvatelstva urychlila, byli Němci rozptylováni po celém území republiky. Během roku 1949 byly postupně rozsáhlejší přesuny Němců zastaveny a k dalšímu vystěhování mohlo dojít pouze využitím zvláštních předpisů. Od roku 1947 pak postupem času docházelo ke zmírnění opatření proti Němcům až k jejich úplnému zrušení (zlepšení zásobování, vyplácení mezd v plné výši, vynětí z pracovního nasazení apod.). I přes snahu asimilovat německé obyvatelstvo se zbytkem společnosti se objevila diskriminace Němců ve veřejném i pracovním životě a nepříjemně pro německé obyvatele působily také jazykové, vzdělávací, majetkové, politické a kulturní restrikce. Časem se Němcům rovněž usnadnilo získávání československého občanství, které se pak v roce 1953 kolektivně udělilo všem Němcům v Československu.¹⁸⁰

Nejen samotný odsun ale ani životní podmínky v Německu nebyly pro vysídlence lehké. Mezi největší problémy patřily otázky ubytovací, vyživovací a zdravotní. Další těžkosti vznikaly při začleňování nově příchozích mezi domácí německé obyvatelstvo, při styku s úřady nebo vytváření nových pracovních pozic.¹⁸¹ Nově příchozí se v Německu setkávali s odmítáním, pohrdáním, odsuzováním jejich odlišného životního stylu, dialektu i kultury a často také s ponižováním. „Byli vnímáni jako spodina, líní a špinaví nefachčenkové, zavšivenci a zblešenci.“ Více než 70 % odsunutých bylo umístěno na venkově. Ti, kteří v bývalé společnosti byli váženými občany, byli kvalifikovaní, vzdělaní a něco znamenali, ztratili svůj někdejší sociální status. Často se tak ocitli v jisté izolaci a nedokázali se přizpůsobit novým životním podmínkám. Navíc byla v Německu praktikována poměrně radikální integrační politika, která měla za cíl úplnou asimilaci. Té se mělo docílit například pomocí zákazu sdružování a také toho, že nově příchozí osoby byly umísťovány na různá místa, aby se zprětrhaly všechny dřívější sociální vazby. Nicméně zákaz sdružování se obcházel, a začaly tak vznikat různé organizace, svazy a krajanské spolky, které odsunuté osoby sdružovaly. Snahou tzv. landsmanšaftů bylo podporovat pocit sounáležitosti mezi vysídlenými a rovněž propagovat jejich vlastenecko-politické cíle. Důležitou roli v životě odsunutých osob hrál také tisk, který výše zmíněné organizace vydávaly. Landsmanšafy poskytovaly celou řadu aktivit, ať už historického, náboženského nebo sociálněpolitického charakteru, na kterých se mohli vysídleni sami podílet.¹⁸²

¹⁸⁰ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 358, 362–364, 380.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 178.

¹⁸² KOSSERT, A.: *Chladná vlast. Historie odsunutých Němců po roce 1945*. Brno 2011, s. 56–61, 169–201.

4 CHARAKTERISTIKA BÍLOVECKA

V této práci se pod pojmem Bílovecko rozumí politický okres Bílovec, který se skládal ze dvou soudních okresů, Bílovec a Klimkovice. V okrese se nachází celkem 36 obcí, a to konkrétně v soudním okrese Bílovec Bílov, Bílovec, Bítov, Bravantice, Bravinné, Děrné, Hrabství, Jakubčovice, Jílovec, Kyjovice, Lubojaty, Lukavec, Pustá Polom, Pustějov, Skřípov, Slatina, Stará Ves, Studénka, Těškovice, Tísek, Velké Albrechtice, Vyškovice a v soudním okrese Klimkovice Čavisov, Dolní Lhota, Horní Lhota, Jistebník, Klimkovice, Krásné Pole, Olbramice, Polanka nad Odrou, Poruba, Pustkovec, Svinov, Velká Polom, Vřesina a Zbyslavice.¹⁸³

Samostatný politický okres Bílovec vznikl v roce 1896 a zanikl roku 1960. Během této doby došlo k několika územně-správním změnám (v této práci vycházím ze stavu z let 1945–1948, mapa okresu viz příloha). Okresním městem byla obec Bílovec, ve které byly umístěny hlavní okresní úřady např. Okresní hejtmanskví (některé z úřadů se ovšem nacházely také v Klimkovicích).¹⁸⁴ V rámci politického okresu tvořili národnostní většinu Češi, ale v okresním městě drtivou většinu tvořilo německojazyčné obyvatelstvo a také v několika dalších obcích byli Němci ve většině (např. ve Velkých Albrechticích, Jistebníku, Bravanticích, Staré Vsi, Olbramicích nebo v Děrném).¹⁸⁵

4.1 Bílovecko v historických souvislostech

Vztahy mezi českojazyčným a německojazyčným obyvatelstvem v okrese Bílovec jsou víceméně nezpracovány. Obecně se dá říct, že většina publikací má spíše populárně naučný charakter a ryze odborných prací je málo, zejména těch, které by se zabývaly česko-německými vztahy, které jsou pro mou práci podstatné. Přesto jsem se pokusila toto téma alespoň stručně popsat v období od vzniku československé republiky po konec druhé světové války. Jedná se jen o strohý nástin, který je potřeba podrobit dalšímu výzkumu.

Větší napětí mezi českojazyčným a německojazyčným obyvatelstvem bylo zaznamenáno ve spojitosti se vznikem Československé republiky. Dne 29. října 1918 dorazila do Bílovce zpráva o vyhlášení samostatného československého státu, která

¹⁸³ KONVALINKA, A.: *Bílovecký okres*. Stručný popis geologický, archeologický, zeměpisný, dějepisný a místopisný. Velká Polom 1936, s. 39–61.

¹⁸⁴ Kol. autorů: *Okres Nový Jičín*. Místopis obcí. II. díl. Nový Jičín 1998, s. 19.

¹⁸⁵ Kol. autorů: *Mnichov není jen historie*. Sborník materiálů z ideologické konference OV KSČ v Novém Jičíně k 25. výročí Mnichova dne 9. října 1963. Nový Jičín 1965, s. 167–169.

vyvolala u české menšiny značnou radost a její vedoucí činitelé ihned začali zvažovat, jak převzít správu všech úřadů. Dva dny nato přijeli do Bílovce představitelé Národního výboru z Klimkovic, u kterých měli budoucí bílovečtí státní úředníci složit slib. Nicméně tehdejší správce okresního hejtmanství Benda odmítl uznat členy nového Národního výboru. Němečtí občané se srocovali v ulicích města a demonstrativně vyvěšovali rakouské znaky. Mezitím probíhaly v okolních českých obcích oslavy na počest nově vzniklé republiky. Ani po více než týdně okresní hejtman stále neuznal svrchovanost Československé republiky a Národního výboru, proto se členové Národního výboru rozhodli sami převzít úřady, třeba i za použití násilí. Pro svou věc získali i komisaře okresní politické správy Kadrmana, který Benda vyzval, aby úřad konečně předal do českých rukou. Ten ustoupil, ale v sepsaném protokolu zdůraznil, že tak učinil jen pod pohrůžkou násilí. Nicméně tehdejší starosta Bílovce R. Ressel Národní výbor odmítl uznat. Němečtí obyvatelé se přihlásili k provincii Sudetenland a vytvořili si vojenský útvar Volkswehr, který měl k 1. prosinci více než 100 vyzbrojených mužů. Národní výbor tedy zažádal československé úřady v Novém Jičíně, aby byl Bílovec obsazen českým vojskem. K tomu došlo 1. prosince 1918. Došlo na jednání velitele českého vojska Grosse s bíloveckým starostou, který se nakonec podvolil. Před prohlášením o nově vzniklé situaci padlo několik výstřelů (prameny se rozcházejí v tom, jak k výstřelům došlo) a mezi lidmi vypukla panika, jejímž výsledkem byli tři zranění (podle jiného dokumentu bylo zraněno šest osob, viz níže). Velitel českého vojska vyhlásil nad městem stanné právo. Posléze se velitel Volkswehru rozhodl vzdát a odevzdat zbraně. Poté už ve městě nastal klid, nicméně vojáci zůstali ve městě až do června 1919.¹⁸⁶ Takto je vznik nové republiky popsán v české kronice. Další pohled nabízí zápisy z roku 1925, které čerpají z deníku tehdejšího bíloveckého starosty. I v těchto zápisech je uvedeno, že před vyhlášením ČSR se mezi jednotlivými národnostmi neprojevovalo žádné nepřátelství ani spory. Po 28. říjnu vznikla v místní správě dvoukolejnost, kdy zároveň fungoval český a německý národní výbor. Poštovní úřad byl rovněž rozdělen. Na všech úřadech vládl zmatek v důsledku protichůdných příkazů, který nadále stupňoval napětí mezi Čechy a Němci. Údajně došlo k přerušení telegrafního spojení a pošta nebyla doručována předním německým občanům města. Němečtí představitelé se snažili jednat s československou vládou o zrušení českých úřadů, nicméně následující události další jednání přerušily. Začalo váznout zásobování města. České vojsko, které střežilo železniční trať, mělo bránit v dovozu zboží, naproti

¹⁸⁶ PŘÍKRYL, E.: *Kronika města Bílovce*. I. díl. Bílovec 1958, s. 36–38.

tomu Němci bránili ve vývozu dobytka do Slezské Ostravy. Dne 1. prosince, jak už bylo zmíněno výše, do města vstoupilo české vojsko, které začalo ihned obsazovat úřady, radnici, poštu a dokonce i kostel a ihned začalo pátrat po ukrytých zbraních. Poté započala jednání mezi českou a německou stranou. Z incidentu, během kterého došlo ke střelbě a došlo ke zranění šesti osob, byli posléze obviněni právě Němci. Zdejší němečtí úředníci pak složili slib nové republice, aby se „přizpůsobili poměrům.“ V lednu se pak Němci z Bílovce připojili k petici, kterou odeslaly sudetské obce s německou většinou prezidentu Wilsonovi, týkající se práva na národní sebeurčení. Nicméně k tomu nedošlo a postupně se stále více začala projevovat česká menšina.¹⁸⁷

V převážně německém Bílově byli z ustanovení nové republiky značně překvapeni. Místní Němci byli sice v kontaktu s německými občany v Bílovci, ale k žádným podobným sporům v obci nedošlo. Bílovští Češi se údajně radovali z nově nabyté „svobody“, nicméně se stále drželi v pozadí, patrně v důsledku závislosti na svých německých zaměstnavatelích.¹⁸⁸ V Klimkovicích, kde národnostní většinou byli Češi, po vyhlášení samostatného československého státu okamžitě došlo k oslavám a slavnostnímu průvodu. Prvotní radost představitelům klimkovického národního výboru zkazila situace v Bílovci, kterou museli řešit a jež je popsána výše.¹⁸⁹

Během 20. let byla situace v souvislosti s národnostní otázkou spíše klidnějšího rázu. Česká menšina se postupně začala stále více projevovat ve veřejném životě a správě, zakládala spolky a rozvíjela české školství. Zvýšil se rovněž počet českých obyvatel. Přejmenovaly se ulice, které mohly svým názvem urážet Čechy, a všechny orientační tabulky, nápisy, plakáty apod. byly dvojjazyčné. Nicméně ráz města zůstával německý.¹⁹⁰ I když se pravděpodobně větší rozepře mezi českým a německým obyvatelstvem neobjevily, postoj německých občanů k nové republice nebyl vždy pozitivní, jak to dokládá německy psaný dopis, který se v roce 1965 našel zazděný v jednom domě na náměstí v Bílovci: „*Dnes, 10. dubna 1921, bylo toto psaní zazděno. Patříme od října 1918 k Československé republice, byli jsme k tomu jako slezští Němci donuceni, ačkoliv mírová smlouva po světové válce 1914–1918 zajišťovala národům volné sebeurčení. Dnes chtějí německou*

¹⁸⁷ *Pamětní zápisy města Bílovce 1784–1925*. Bílovec 1993, s. 14–16.

¹⁸⁸ *Kronika obce Bílov*. I. díl. Bílov 1945, s. 12.

¹⁸⁹ SÝKORA, A.: *Klimkovicko a Bílovecko ve dnech světové války a ve dnech převratových*. In: GUDRICH, O. (ed.): *Deset let československého Opavska*. Opava 1928, s. 14–17.

¹⁹⁰ PŘÍKRYL, E.: *Kronika*, I. díl, s. 39–45.

*existenci zničit. Ať přijde, co přijde, my zůstaneme Němci a doufáme, že také ještě vy, kteří toto psaní naleznete.*¹⁹¹

A takto to bylo i na počátku 30. let. Ještě v roce 1933 při česko-německých oslavách výročí vzniku republiky panovala v obou národnostních táborech do značné míry jednota.¹⁹² Nicméně nacionální radikalismus, podpořen velkou mírou nezaměstnanosti, která vyvrcholila roku 1934, stále více rostl a častěji docházelo k národnostně vypjatým situacím. V roce 1938 byla českým občanům zakázána oslava 20. výročí vzniku republiky a v celém městě panoval značný neklid. Po vyhlášení mobilizace narukovali nejen čeští muži, ale rovněž někteří Němci – antifašisté.¹⁹³ Mnichovskou dohodou bylo rozhodnuto, že do 10. října 1938 mělo být obsazeno a postoupeno Německu tzv. páté pásmo, do kterého spadal i okres Bílovec. Dne 6. října vypukla evakuace úřadů a někteří čeští obyvatelé rovněž začali okres opouštět, zejména se jednalo o představitele místní inteligence. Druhý den byla správa okresu předána veliteli NSDAP v Bílovci Hanischovi. Došlo k prvním zatčením několika židovských obyvatel. Dne 10. října přišla do Bílovce německá vojska a obsadila město (do některých obcí dorazila německá armáda už dříve).¹⁹⁴

Pro prostudování materiálů (zejména obecních kronik) k jednotlivým obcím se dá říci, s ohledem na to, že toto období je třeba podrobit dalšímu výzkumu, že v období od konce první světové války po podepsání mnichovské dohody panovaly mezi českým a německým obyvatelstvem poměrně dobré vztahy bez větších rozepří a sporů, nicméně kulturní i politický život Čechů a Němců se odehrával v jejich vlastních národnostních skupinách a bližší kontakty až na určité výjimky se nepodařilo navázat. Toto období je charakteristické zvyšujícím se počtem osob české národnosti v okrese (zejména je toto patrné v obcích s větším počtem německého obyvatelstva), jak dokládá sčítání obyvatel, rozvojem českého školství i českých spolků a jejich zapojováním se do veřejného života i samosprávy. Větší

¹⁹¹ Autorkou byla bývalá majitelka domu, ve kterém byl dopis nalezen, Ema Sokolová, manželka učitele, který působil v německé měšťanské škole. (PŘIKRYL, E.: *Kronika města Bílovce*. III. díl. Bílovec 1970, s. 26–27.)

¹⁹² Jedna pamětnice uvedla k česko-německým vztahům toto: „*S Němci ve městě (myšlen Bílovec – pozn.) jsme žili v míru a pokoji. (...) Pamatuji si, že zle začalo být až od Erntedankfestu v roce 1938.*“ Stejně tak to vnímala i další obyvatelka Bílovce, která vyrůstala v národnostně smíšené rodině: „*Pamatuju si, bylo to v 38. roce, že najednou se rozmnožily bílé podkolenky (...). Tehdy začala nenávisť mezi Čechy a Němci, i když jsme až do té doby svorně žili.*“ A podobné vzpomínky měla i další členka národnostně smíšené rodiny z Pustějova, která posléze žila v Bílovci: „*Ale třeba v našem domě žili Poláci, Němci, Češi, Francouzi, všichni jsme se shodli. Musel ten Hitler přijít a tak nás rozeštvat?*“ (KUCHTA, Z.: *Kronika města Bílovce*. XI. díl. Bílovec 1999, s. 77–78, 80–81; rozhovor s Žofií Vrátnou dostupný online na <https://www.zivakronika.cz/zofie-vratna>, cit 9. 2. 2019)

¹⁹³ PŘIKRYL, E.: *Kronika*, I. díl, s. 45–52.

¹⁹⁴ Kol. autorů: *Mnichov*, s. 113–114.

národnostní napětí se začalo objevovat zhruba v polovině 30. let a vystupňovalo se roku 1938.

Bílovecký landrát zůstal v podstatě stejný jako bývalý okres Bílovec a spadal pod vládní obvod Opava. Sídlo landráta a také soudu bylo umístěno přímo v Bílovci. V čele bíloveckého landráta stál Reinhold Pöhlmann z Berlína.¹⁹⁵

Po zahájení okupace byly prováděny prohlídky a z různých důvodů byli zatýkáni občané české národnosti a Židé. Mnozí byli uvězněni jen na pár dní jako jakési varování. Týkalo se to například obcí Kyjovice, Klimkovice nebo Pustějov.¹⁹⁶ Poměrně velký odpor českých obyvatel vyvolaly zásahy okupačních orgánů do školství. Střední školství zaniklo a v provozu zůstaly jen české národní školy v několika obcích v okresu (např. v Lubojatech nebo v Pusté Polomi). To vyvolalo na podzim 1938 řadu demonstrací proti německému vyučování, 29. října v Polance, 2. listopadu ve Studénce a Svinově nebo 3. listopadu v Pusté Polomi. Začala postupná germanizace a potlačování českého veřejného života, což je patrné zejména po vzniku protektorátu.¹⁹⁷

Obecně se dá říci, že válka život v Bílovci zpočátku příliš nezasáhla (horší poměry panovaly v okolních obcích s českou většinou), na ulicích panoval klid a i zásobování bylo poměrně dobré, postupem času se ovšem situace zhoršovala. Po zahájení války se Sovětským svazem začalo mnoho bíloveckých Němců zlepšovat své vztahy s místními Čechy, zejména k tomu docházelo mezi zemědělci, kteří spolu začali postupně spolupracovat jako za první republiky. První znamení blížící se fronty se objevilo na podzim 1944, kdy spadlo několik bomb kousek od Staré Vsi, a další válečné akce na sebe dlouho nenechaly čekat.¹⁹⁸

Od ledna do dubna 1945 procházel Severomoravským krajem značný počet civilního německého obyvatelstva, který byl evakuován před blížící se frontou.¹⁹⁹ Rovněž zajatci a vězni z koncentračních táborů byli přesunováni dále od postupující Rudé armády. Několik těchto pochodů vedlo přes Svinov, Čavisov, Pustou Polom a Těškovice a směřovaly vesměs na Nový Jičín. Německá armáda se k zajatcům chovala často velmi krutě.

¹⁹⁵ KUCHTA, Z.: *Stručné dějiny města Bílovce od založení do roku 2000*. Bílovec 2006, s. 58.

¹⁹⁶ *Druhá kniha paměti obce Kyjovic*. Kyjovice 1946, s. 28–29; LEHNERTOVÁ, V. – DAVID, O.: *Kronika obce Pustějov*. Pustějov 1970, strany nečíslovány.

¹⁹⁷ CRKOVSKÝ, F.: *Z počátků okupace Bílovecka německým fašismem*. Vlastivěda ostravského kraje č. 38, Bílovecko č. 9, 1959, s. 11.

¹⁹⁸ PŘÍKRYL, E.: *Kronika*, I. díl, s. 54–56, 161.

¹⁹⁹ Pro německé uprchlíky z Horního Slezska bylo zřízeno přechodné ubytování např. v Kyjovicích. (*Druhá kniha*, s. 106.)

Například před Pustou Polomí byli zastřeleni dva zajatci za pokus napít se vody ze studánky u cesty. Jsou doloženy případy, kdy se lidé těmto zajatcům snažili pomoci. Například v Dolní Lhotě poskytl jeden hospodář úkryt zajatci nebo obyvatelé Těškovice nosili jídlo skupince zajatců, kteří se ukryli v nedaleké skalní roklí.²⁰⁰ Podobně se takto menší skupinky skrývaly také v okolí Kyjovic, Čavisova, Pusté Polomi, Studénky, Bítova, Zbyslavic nebo Pustějova. Na Bílovecku se tito lidé, o kterých se hovořilo jako o partyzánech a kteří byli většinou sovětsí zajatci, kterým se podařilo uprchnout při zmíněných pochodech, zdržovali v severní lesnaté části. Později se k nim přidávali také polští, slovenští a němečtí zajatci. Některé skupinky pak udržovaly styk s ilegálními národními výbory v Bílovci a Slatině, nicméně partyzánské hnutí zde bylo pouze v začátcích a z různých důvodů se nedokázalo sloučit pod společným vedením.²⁰¹

V únoru roku 1945 pak byla zahájena dobrovolná evakuace německých žen a dětí. Na jaře se v celém okrese vykopávaly zákopy, stavěly protitankové překážky a protiletectvé kryty. Dne 28. dubna 1945 byla vyhlášena všeobecná civilní evakuace pro německé obyvatelstvo (ale už o dva dny dříve byli k evakuaci vyzváni Němci z Kyjovic). Místní Němci odjížděli do Libavé a posléze do Červené Vody, kde je dostihla Rudá armáda. Dále byli Němci evakuováni také do Zábřehu na Moravě. V ten den byl Bílovec vystaven prvnímu velkému bombardování po odmítnutí kapitulace, při kterém město utrpělo značné škody a muselo se potýkat s několika požáry. Konec války s sebou nesl i upadající německou morálku a větší počet dezertérů (a rovněž doklady o jejich popravách).²⁰²

Okres Bílovec byl osvobozen v rámci Ostravské operace. Na území Bílovecka vnikla Rudá armáda na třech místech a hlavní směr odporu byl veden na Velkou Polom, která se stala strategickým místem pro další postup. Od poloviny dubna pak byla obec téměř denně těžce bombardována až do jejího osvobození 26. dubna. Poté se Rudá armáda vydala směrem k Ostravě a ke Klimkovicím a posléze dále do západní části okresu.²⁰³ Ruská armáda vstoupila do okresního města 30. dubna, nicméně německé vojsko se nechtělo vzdát, ustoupilo proto na Labuť (místní část Bílovce) a začalo město ostřelovat, ale ani tak se postup Rudé armády nepodařilo zastavit a Němci ustupovali dále k Bílovu. Vojáci Rudé armády 1. května oslavovali sváteční 1. máj, čehož Němci využili a znovu zaútočili, avšak

²⁰⁰ MATĚJEK, P. – TRUPAR, M.: *Kronika pochodu smrti*. Pochody smrti Opavskem. Opava 1987, s. 37–40.

²⁰¹ MOUCHA V.: *Kronika Bílovec 1974–1978*. VI. díl. Bílovec 1979, s. 133–138.

²⁰² PŘÍKRYL, E.: *Kronika*, I. díl, s. 54–56, 161.

²⁰³ KADLČÍK, K.: *Osvobozovací boje o Bílovecko v r. 1945*. Vlastivěda ostravského kraje č. 45, Bílovecko č. 12–13, 1960, s. 1–12.

neúspěšně a ustupovali směrem na Fulnek.²⁰⁴ Jednotlivé obce v okrese byly osvobozeny v rozmezí 26. dubna až 5. května 1945, nicméně menší šarvátky trvaly i nadále.²⁰⁵ Během osvobozovacích bojů mnozí Češi vypomáhali Rudé armádě, ať už poskytováním informací o německém vojsku, nebo zapojením se do samotných bojů.²⁰⁶

Během osvobozování docházelo, podobně jako na jiných místech, k nepřístojnostem a zbytečnému násilí. Někteří němečtí obyvatelé raději zvolili sebevraždu ve strachu z neisté budoucnosti. Svědkem tomu byl i pan Josef Petruška z Bílovce: „*Najednou se objevil Rus se samopalem, a že mám jít s ním. No, musím se přiznat, že jsem měl v první chvíli strach. Ale dovedl mě k domu Königových u hospody a přikázal mě kopat d'uru do země. Nářadí tam bylo. Nevěděl jsem proč, ale moc radostně se mně nekopalo. Za několik hodin přišel, podíval se na d'uru, a že mám jít s ním. Přivedl mě na půdu u Königových, kde starý König visel oběšený. Nevím, jak k tomu došlo a ani jsem se moc neptal. (...) Manželka Königa se pak otrávil. Oba jsem pohřbil do té jámy u domu.*“ Pravděpodobně se už nepodaří zjistit, jestli manželé Königovi sami spáchali sebevraždu nebo jestli se stali oběťmi odplaty, která v té době byla na německém obyvatelstvu páchána.²⁰⁷ Rudolf Knopp z Bítova vzpomínal hlavně na chování sovětských vojáků. „*Oni byli takoví primitivní. (...) Takoví divocí vojáci mladí. Oni ty ženské opravdu honili. Na jednu Němku z Bítova, od mladého Krischkeho, stáli ve frontě.*“²⁰⁸ Němci ovšem nemuseli být vystaveni vyloženě násilnému jednání, ale postoj českého obyvatelstva vůči nim se projevoval například také tím, že Němci byli přidělováni na ty nejhorší práce – Němci ze Staré Vsi tak museli pohřbívat padlé vojáky (ty německé obvykle přímo na místě, kde padli) i mrtvé koně, odklízet trosky a nevybuchlou munici apod.²⁰⁹

Místní národní výbory, které mnohde započaly svou činnost ještě tajně před koncem války, se bezprostředně po osvobození musely potýkat s jejími důsledky – řešit otázky zásobování, hasit řadu požárů a odklidit trosky budov, opravit porušenou elektrickou i

²⁰⁴ PŘIKRYL, E.: *Kronika*, I. díl, s. 54–56, 161.

²⁰⁵ 26. dubna byla osvobozena Velká Polom, 27. dubna Dolní Lhota, 28. dubna Krásné Pole, Čavisov, Horní Lhota, Kyjovice, Pustá Polom, Výškovice, Hrabství, Slatina, Jakubčovice, 29. dubna Vřesina, Zbyslavice, Těškovice, Bítov, Tísek, 30. dubna Olbramice, Josefovce, Bravantice, Lubojaty, Bílovec, Velké Albrechtice, Stará Ves, Polanka, Skřipov, 1. května pak Klimkovice, 2. května Jistebník, Studénka, Bílov, Lukavec, 3. května Bravinné, Jílovec, 4. května Pustějov a 5. května Děrné. (*Osvobození a výstavba okresu Bílovec 1945–1955*. Bílovec 1955, s. 1–21.)

²⁰⁶ KADLČÍK, K.: *Osvobozovací boje*, s. 25.

²⁰⁷ Rozhovor zaznamenal bývalý bílovecký kronikář. (KUCHTA, Z.: *Kronika*, s. 72–73.)

²⁰⁸ Rozhovor s panem Rudolfem Knoppem dostupný online na <https://www.zivakronika.cz/rudolf-knopp> (cit. 9. 2. 2019)

²⁰⁹ HURNÍK, M. – METTER, A.: *Kronika obce Stará Ves*. I. díl. Stará Ves 1948, s. 23.

plynovou sítí a mnoho dalšího. Určité zlepšení přišlo v posledním květnovém týdnu, ale ani tak se nedá hovořit o normálních životních podmínkách. Byla vytvořena občanská milice, která měla zajišťovat pořádek a hlavně dohlížet na to, aby nedošlo k rabování Němci opuštěných obchodů a domů. Zároveň bylo třeba zajistit vracející se Němce, zejména ty, kteří byli pronacistického smýšlení. Od června byli Němci nuceni nosit označení „N“²¹⁰ a zejména internovaní Němci dostali za úkol odklízet trosky válkou poškozených budov (muži dostávali 25 Kčs a ženy 15 Kčs denně a k tomu stravu).²¹¹ V té době se rovněž začalo s přejmenováváním ulic a náměstí. Po skončení druhé světové války se objevila všeobecná snaha zbavit jazyka německých výrazů, což se dotklo i kampaně za počestění příjmení, kterou úřady měly podporovat a pomocí různých schůzek měli zájemcům podávat informace ke změnám příjmení a pomáhat jim s vyřízením žádostí, které se pro oblast Bílovecká zasílaly zemskému národnímu výboru, resp. expozituře v Moravské Ostravě.²¹² V této souvislosti pak ministerstvo vnitra zaslalo v srpnu 1945 ONV v Bílovci²¹³ oběžník týkající se odstranění nevhodných názvů ulic a dalších veřejných míst. *„Obnovení ústavních poměrů a nové právní postavení Němců v zemi České a Moravskoslezské vyžaduje, aby bylo také pojmenování ulic a veřejných míst v obcích uvedeno v soulad s těmito změnami. Ministerstvo vnitra proto žádá, aby ve všech obcích, v nichž jsou ulice a veřejná místa pojmenovány, bylo bezodkladně přikročeno – pokud se tak již nestalo – k odstranění všech názvů ulic, náměstí, sadů apod., pokud upomínají na dobu nesvobody, na nacismus a jeho představitele, jakož i vůbec na germanisaci a němectví a aby odstraněná pojmenování byla nahrazena novými vhodnými názvy.“* Výběr nových názvů měly na starosti místní národní výbory, které je pak předložily ONV v Bílovci, jenž dohlédl na to, aby nové názvy nebyly v rozporu s výše uvedeným.²¹⁴ Některé ulice a náměstí se vrátily k názvům z období první republiky, další vznikly překladem německých názvů (převážně šlo o ulice, které měly pro město historický význam) nebo dostaly svá jména po význačných československých osobnostech a

²¹⁰ V Kyjovicích byli Němci, kteří se vrátili z evakuace, nuceni nosit na levé straně hrudníku bílý kruh o průměru 15 cm s písmenem N. (*Druhá kniha*, s. 123.)

²¹¹ PŘIKRYL, E.: *Kronika*, I. díl, s. 59–60.

²¹² Státní okresní archiv Nový Jičín (dále SOKA NJ), fond Československá sociální demokracie – Okresní výkonný výbor Bílovec (dále ČSSD Bílovec), inv. č. 24, kart. 3.

²¹³ ONV v Bílovci byl ustanoven 14. května 1945 na schůzi zástupců MNV bíloveckého okresu. Jeho prvním předsedou byl zvolen slatinský farář B. Černocký, kterého v předsednictví v červnu vystřídal Aleš Skotnica. (SKOTNICA, A.: *Vznik a činnost ONV v Bílovci*. Věstník Okresního národního výboru bíloveckého, roč. 1, č. 1, s. 1–3. (uloženo SOKA NJ, fond Okresní národní výbor Bílovec (dále ONV Bílovec), inv. č. 1441, kart. 971.)

²¹⁴ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 142, kart. 22.

nechyběly ani názvy, které „vyjadřovaly vděčnost obyvatelstva osvoboditelům – Rudé armádě a Sovětskému svazu.“²¹⁵

Podle dekretu prezidenta republiky č. 54/45 Sb. z 31. srpna 1945 byl nařízen provést soupis válečných škod. Soupisy měl na starosti okresní národní výbor, který zároveň zjišťoval, zda jsou přihlášky pro náhradu válečných škod oprávněné. Podle následného hlášení statistického úřadu činily válečné škody v okrese Bílovec celkem 572 983 000 Kčs. Celkový počet budov, které byly více či méně poškozeny válečnými událostmi, dosáhl počtu 8 935 v hodnotě 498 259 000 Kčs, z čehož bylo úplně zničeno 752 budov, těžce poškozeno 653 budov a lehce poškozeno 3 500 budov.²¹⁶ Jednou z nejvíce zničených obcí bylo okresní město Bílovec, které se muselo potýkat, mimo jiné, s velkým nedostatkem hygienicky vhodných bytů, což způsobovalo problémy také ve správném fungování správních orgánů, neboť úředníci neměli být kde ubytováni a kvůli špatnému stavu silnic i veřejné dopravy se neměli do města jak dostat, a nebyli tak schopni plně vykonávat svou práci. „Nejlepší byty jsou už zabrány svémocně těmi, co přišli dříve. Do Bílovce se stejně nechce nikomu jít (...) je odříznut od světa uprostřed trosek.“²¹⁷

²¹⁵ PŘIKRYL, E.: *Kronika*, I. díl., s. 3.

²¹⁶ BERNKOPF, F.: *Činnost odboru stavební obnovy a válečných škod za dobu od 1. dubna 1947*. In: ŠMÍRA, Č. – FIALA, K.: *Osvobozená země 1945–1947. Dva roky práce Moravskoslezského zemského národního výboru, expozitury v Ostravě pro stát, zemi a lid*. Ostrava 1947, s. 102–103.

²¹⁷ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 187, kart. 170.

5 ODSUN NĚMCŮ Z BÍLOVECKA

Odsun německého obyvatelstva znamenal pro úřady naprosté zahlcení různými žádostmi, dotazy, oběžníky a výnosy ministerstva vnitra, které se často měnily a způsobovaly tak zmatky na úřadech nejnížší instance. Místní národní výbory musely vypracovávat řadu soupisů a seznamů pro další úřady a nestíhaly tak vyřizovat žádosti občanů. Pro představu níže ve stručnosti zmíním alespoň část agendy, kterou musely úřady v souvislosti s odsunem Němců řešit.

Okresnímu národnímu výboru v Bílovci bylo v polovině listopadu 1945 připomenuto, jak řešit osvědčení o národnosti. Vydávání tohoto osvědčení přešlo v říjnu 1945 z archivu ministerstva vnitra pod jeho oddělení VI/4, které zjistilo, že mnohé úřady považují osvědčení národnosti podle materiálu o sčítání z roku 1930 za jediný průkazný materiál pro posuzování příslušnosti k určité národnosti, čímž docházelo k nárůstu podávaných žádostí o vydání tohoto osvědčení a navíc, někteří lidé přijížděli do Prahy osobně, aby ho získali co nejrychleji, což způsobovalo zahlcení pracovníků ministerstva vnitra, které šlo jen těžko zvládnout. Proto ministerstvo vnitra znovu upozornilo na oběžník z 24. srpna 1945 (č. A-4600 16/8-45 ref. A) o úpravě československého občanství podle dekretu č. 33/45 Sb., kde se výslovně uvádí, že k určení příslušnosti k určité národnosti se má vzít také v potaz osobní prohlášení dané osoby, přihlášení k národnosti při sčítání lidu v pohraničních oblastech v roce 1939, prohlášení pro účely zásobovacích lístků, původ rodičů, školní vzdělání, používání jazyka v soukromém životě, účast ve veřejném životě, resp. členství v politických stranách, spolcích a různých organizací apod. Mělo se tedy hodnotit vícero kritérií a nebrat v úvahu jen jedno, zejména to ze sčítání roku 1930, vzhledem k časovému odstupu a technickým důvodům, které bránily urychlenému vyřízení. Pro vydávání žádosti o osvědčení národní příslušnosti byl zaveden jednotný formulář, který žadatelé museli vyplnit. Dále ministerstvo vnitra zdůraznilo, aby při vydávání osvědčení o československém státním občanství byly požadovány průkazné materiály, které jsou snáze dostupné (jen v případě chybějících potřebných průkazných materiálů, viz výše, se mělo přejít k úřednímu šetření). Okresní národní výbor v Bílovci se pak měl postarat, aby obsah výše zmíněného oběžníku znaly i místní národní výbory, které měly zajistit, aby tyto

informace dostala také širší veřejnost (např. prostřednictvím zpráv v denním tisku, obecními vyhláškami nebo místním rozhlasovém vysílání).²¹⁸

O tom jak moc byly úřady i na těch nejnižších instancích přetíženy svědčí neskutečné množství žádostí, které místním národním výborům docházely. Byly to například žádosti o osvědčení o politické a národní spolehlivosti²¹⁹, které se začaly objevovat už od srpna 1945 (první taková žádost je v Bílovci doložena k 21. srpnu a jedná se o Hermínu Sedlnickou, která byla uznána národnostně i politicky spolehlivou, byť byla rakouskou státní příslušnicí německé národnosti²²⁰). Dále to byly žádosti o zaslání fotokopii sčítacích archů z let 1930 a 1939, kdy si lidé nepamatovali nebo vůbec nevěděli, s jakou národností byli při sčítání zapsáni (tyto žádosti se objevovaly ještě v roce 1948). Nejčastějšími byly asi žádosti o vydání československého státního občanství.²²¹ Jejich žadatelé však byli často uznáni „jen“ jako antifašisté a podléhali tedy „dobrovolnému“ odsunu. V řadě odpovědí na tyto žádosti bylo jejich žadatelům důrazně doporučeno, aby se co nejdříve zapojili do nejbližšího antifašistického transportu (i když byl třeba vypraven ze sousedního okresu) a nemuseli pak být odsunuti nuceně. O československé občanství žádali také lidé, kteří si byli vědomi toho, že nesplňují určené podmínky, ale přesto to alespoň zkusili²²². Před udělením československého občanství probíhalo šetření pomocí stanoveného dotazníku. Ten obsahoval celkem 15 bodů, podle kterých se pak posoudilo, je-li možné žadateli přidělit československé státní občanství – 1) byl-li žadatel s partnerem a dětmi zapsán v německém národnostním katastru a k jaké národnosti byl přihlášen při sčítání lidu v roce 1930, 2) byl-li žadatel členem SdP, NSDAP, SS, SA, NSKK, NSFV nebo BDO, 3) byl-li členem BSD nebo NSFV, 4) měl-li hodnost ve svazu Hitlerova mládež nebo ve Svazu německých dívek, 5) choval-li se loajálně k ČSR a nestavěl se proti zájmům českého národa, 6) byl-li členem náboženské církve Gottgläubig, 7) původ rodičů, náboženské vyznání a jaké školy žadatel navštěvoval, 8) stýkal-li se během okupace s českými lidmi a pokud ano, s kým, 9)

²¹⁸ SOKA NJ, fond ČSSD Bílovec, inv. č. 24, kart. 3.

²¹⁹ Staněk ve svých pracích pracuje pouze s pojmem národní spolehlivost, ale já jsem se v materiálech setkala také s označením politická spolehlivost.

²²⁰ Osoby s rakouskou státní příslušností měly být vyjímány z opatření proti německému obyvatelstvu a neměly podléhat odsunu (samozřejmě jen v případě, že se neprovinily proti republice), i když to ne vždy bylo dodržováno. Ovšem i u rakouských státních příslušníků se počítalo s tím, že opustí republiku, byť za výhodnějších podmínek než měli němečtí občané. Prověření rakouští příslušníci pak měli mít stejné postavení jako Češi, ale praxe mnohde vypadala jinak (STANĚK, T.: *Odsun*, s. 161–162, 332–334.)

²²¹ SOKA NJ, fond ČSSD Bílovec, inv. č. 24, kart. 3.

²²² Jako příklad bych uvedla případ pana Karla Čepa, který žádal o zproštění nosit německé označení a také o uznání československé státní příslušnosti. Jeho žádost byla zamítnuta po šetření, ve kterém se vyjádřili Čepovi spolupracovníci, již prověření, kteří zdůraznili jeho proněmecké chování a velmi se divili, že Čep žádá o navrácení československého občanství, které v době okupace „z prospěchářství zahodil“. (SOKA NJ, fond Městský národní výbor Bílovec (dále MNV Bílovec), inv. č. 291, kart. 37.)

byl-li členem českých nepolitických spolků a v případě, že ano, jakých, 10) dostával-li za války mimořádné přiděly potravin a lihovin o význačných svátcích, 11) dostával-li za války nějaké další výhody, popř. povýšení, jakou měl úroveň českého a německého jazyka (a kde se německému jazyku naučil), zda nosil německé uniformy, odznaky nebo okázale zdravil německým pozdravem, 12) obecný popis jeho charakteru, 13) zaměstnání, 14) věk dětí, jakou školu děti navštěvovaly a ovládají-li český jazyk, jakým jazykem se v rodině mluvilo, záruka, že nadále budou děti vychovávány v československém národním duchu, 15) jak se za okupace změnily jeho majetkové poměry. Tento dotazník se v průběhu doby lehce měnil, ale to zásadní zůstávalo stejné. Rozhodnutí, zda československé státní občanství udělit či nikoli, bylo velmi komplikované a sporné i po provedení důkladného šetření²²³ a mohlo vyvolat silnou reakci u místních českých občanů. V této souvislosti bych zmínila dopis, který přišel okresnímu bezpečnostnímu referátu v Bílovci a týká se právě nesouhlasu při přidělování československých občanství:

„Záleží na nás, lidech, jak se díváme na Němce, kteří žádají československé občanství. Zde v Bílovci bylo 98 % pro Henleina, to znamená, že všichni Němci až na několik jedinců bylo pro „reich“. Ty 2 % zbývající, to nebyli snad Němci, poněvadž zde žili také Češi. Mnozí Němci žádají o československou státní příslušnost, protože se znají s některým Čechem, aneb ovládají českou řeč. Tak kdo volil Henleina, když máme dnes už tolik loajálních Němců, tak to museli volit Češi, ty 2% Čechů. My však se držíme jedné zásady dle dekretů prezidenta republiky. Zůstanou tu jen ti, kteří byli aktivní tj. činni proti fašismu tj. proti nacistům. Zeptejte se toho či onoho Němce, co udělal pro české lidi. Já jsem odpověděl na pozdrav „Grüss Gott“ jiného nic. Samozřejmě, že hodně Němců, když viděli, že je pro ně zlá situace, že válku prohrají, mluvili česky a stali se loajálními Němci. My se však díváme, jak se chovali při ohrožení republiky. A tu můžeme říci, že 90 % Němců, co žádají o československé občanství, nemá co pohledávat v Bílovci, že to jsou 100 % nacisté.

Jedná se o paní Höpnerovou. Rodem je česká, ale nikdo ji neznal Češkou, až teprve před německým krachem byla loajální. Jako správná Češka, proč nechala štvát proti Čechům svou dceru už za republiky. Žena, která chce dnes zůstat v Bílovci, vychovala

²²³ MNV v Bílovci se 22. listopadu 1946 rozhodl začít s tzv. libereckou akcí, která měla pomoci odhalit případné kolaboranty. Do Liberce byla vyslána zvláštní komise složená s předsedy MNV F. Lesňáka, tajemníka MNV K. Kelešovského, zástupce národních socialistů A. Chudárka a zástupce politických vězňů J. Sládečka, aby z tamního německého archivu pořídili soupis českých občanů, kteří se během okupace hlásili k Němcům. Tzv. liberecké seznamy ovšem rovněž nebyly úplně průkazné a jednotlivé případy byly řešeny individuálně. Spíš než snadnější řešení přinesly akorát rozepře a napětí mezi členy MNV, kteří se rozcházelí v tom, jak s uvedenými jmény v seznamu naložit. (PŘÍKRYL, E.: *Kronika*, I. díl, s. 67.)

z dcery nacistku. Vždyť sama ta osoba za republiky, manžel byl ve státní službě, ona jen česky nepozdravila. Za říše ani nemluvě. Teď by se všichni chtěli zahřívát u našeho krbu, který nestavěli.

My, zdejší občané, prosíme Vás, úřady, neberte žádosti a svolajte veřejnou schůzi občanstva. Tam ať se postaví ti loajální Němci, kteří dnes jsou všichni dobří. Tam Vám zdejší občané, kteří žili po dobu okupace v Bílovci, řeknou, kdo byl dobrý Němec nebo kdo si to zaslouhuje. A máte to bez práce.

Kdybyste dávali státní občanství těm Němcům, kteří to žádají, pak by nemohlo býti tolik kolaborantů. Ti Němci, kteří uvádí, že jsou rodem Češi, jsou napřed zrádci, kteří si nikdy nezaslouží naše státní občanství.

*O chování těch loajálních Němců Vám poví mnoho zdejší čeští lidé.*²²⁴

Bylo by nesprávné tvrdit, že takto to cítili všichni čeští občané, nicméně se odvažují tvrdit, že podobné stanovisko tehdy zaujímal převážná většina československé společnosti. Proto také z popudu některých obyvatel české národnosti úřady dostávaly žádosti o přezkoumání národní spolehlivosti a udělení státního občanství. Svou nevoli s prověřováním Němců vyjádřili také v několika bodové rezoluci²²⁵ i místní členové KSČ. Je třeba ale také dodat, že řada německých občanů, ať už žádali o československé občanství nebo jen o osvobození nosit písmeno „N“ apod., získala podpisy českých občanů, kteří dosvědčili jejich antifašistické chování i věrnost ČSR, za což pak byli tito Češi často označováni jako „zastánci Němců a zrádci českého národa“.²²⁶

Velké množství žádostí se také týkalo zproštění nosit označení „N“. Jako důvody bylo uváděno pročeské smýšlení, pročeské aktivity v době první republiky, původ, přátelské vztahy s českými obyvateli a materiální pomoc, kterou jim poskytl, nebo skutečnost, že

²²⁴ Autory jsou A. Mazur a B. Kelešovský. Dopis bohužel nebyl datován. (SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 142, kart. 21.)

²²⁵ Jednalo se o tyto body: 1) prověrky měli provádět lidé znalí místních poměrů, 2) prověřovací komise měla být utvořena z občanů Bílovce, kteří zde žili po dobu okupace, 3) definitivní rozhodnutí mělo být přenecháno plénu národního výboru, 4) dosavadní usnesení prověřovací komise ONV měla být zrušena a postoupena k posouzení nově utvořené místní prověřovací komisi, 5) žádosti členů NSDAP, popř. jejich formací, jako očividných nepřátel českého národa, neměly být vůbec přijímány, aby nezatěžovaly administrativní systém, 6) udělení československého občanství mělo být schváleno jen těm opravdu nejloajálnějším, 7) rakouským příslušníkům mělo být důrazně doporučeno, aby se v co nejkratší době vystěhovali, 8) prověřované ženy ze smíšených manželství měly mít na úřední tabuli uvedeny také svobodné jméno a fotografii, která byla rovněž doporučena pro všechny Němce, 9) větší kontrola nošení označení „N“ a při nedodržování přísnější tresty, 10) Češi, kteří se zaručili za některého Němce, jehož žádost byla zamítnuta, měli být jmenovitě uvedeni na úřední tabuli jako „ochránci našich nepřátel“, 11) žádost, aby se výše zmíněné požadavky uskutečnily co nejdříve. (SOKA, NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 142, kart. 22.)

²²⁶ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 142, kart. 21.

dané osoby nebyly členy NSDAP ani žádné její formace či německých spolků. Z dochovaných pramenů není zřejmé, jaký je podíl kladných a záporných odpovědí, ani která odůvodnění považovaly úřady za průkazné, protože mnohdy neudávaly důvody, proč se žádosti nevyhovuje, byť teoreticky žadatel splňoval dané podmínky. Pro představu bylo pravděpodobně k listopadu 1945 zproštěno 306 osob v Bílovci nosit označení „N“.²²⁷ Ti, kteří podléhali předpisům platným pro německé obyvatelstvo, museli nosit označení a když tak nečinili, mohli pak čelit trestnímu oznámení, jako tomu bylo v případě Anny Königové z Klimkovic, která pracovala jako služebná a na pochůzkách pro své zaměstnavatele byla několikrát přistižena bez označení, čímž měla vzbuzovat „*pohoršení a kritiku u českých občanů*“.²²⁸

Nebylo výjimečné ani to, že MNV a ONV v Bílovci vyřizovaly řadu žádostí o vyjmutí z odsunu, které ve většině případů zamítly, mnohdy i bez uvedení důvodů. Výjimku tvořila například žádost švagrů F. Kotaly a J. Orlíka, kteří žádali o vynětí jejich tchána J. Nikla z odsunu, jednak z důvodu vyššího věku a jednak proto, že oba švagři měli nastoupit vojenskou prezenční službu a potřebovali někoho, kdo by se jim postaral o sklizeň a sadbu úrody, na kterou jejich manželky samy nestačily. Uvedli, že jeho odsunem by ztratili „*dobrého pracovníka*“ a zároveň úřady ujistili, že jim pan Nikl nebude vůbec na obtíž, protože ho sami zaopatří a postarají se o něj až do jeho smrti. S touto podmínkou byla žádost schválena. U starších občanů byly tyto žádosti většinou vyřízeny kladně, pokud se někdo zaručil, že se o ně postará a zátěž neponese stát. V až neuvěřitelném množství různých žádostí se nacházely také ty, které prosily o povolení návratu již odsunutých rodinných příslušníků. Jako příklad bych zde uvedla prosbu manželů Rokytoových z Bílovce, kteří žádali, aby se z Německa mohla vrátit jejich dcera s manželem z toho důvodu, že už oba byli staří a nemocní a neměl se o ně kdo postarat. Ve své žádosti uvedli, že dcera je Češka provdaná za Němce, oba byli uznáni za antifašisty, odsunu se zúčastnili dobrovolně a rádi by se do Československa vrátili. Rovněž k žádosti přiložili podpisy několika občanů, kteří dosvědčili, že Rokytova dcera ani její muž se ničím neprovinili proti

²²⁷ V odborné literatuře jsem se s něčím podobným nesetkala, ale předpokládám, že se jednalo o soby, které byly považovány za Němce a podaly si žádost o československé občanství a podle vládních nařízení se mělo s těmito lidmi zacházet jako s příslušníky ČSR až do konečného vyřízení žádostí, pokud se tyto osoby neprovinily proti republice a měly osvědčení o národní spolehlivosti. To by dokládala i zpráva z 3. ledna 1946, ve které byla Hilda Barochová zproštěna nosit označení „N“ a měla povolen výdej českých potravinových lístků „*až do konečného vyšetření*“ (ze zprávy to není zcela jasné, ale její manžel byl pravděpodobně Čech, který zemřel jako politický vězeň v Německu, tím pádem by jeho vdově náležela všechna práva Čechů). (SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37; tamtéž, inv. č. 288, kart. 36.)

²²⁸ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 87.

ČSR a ani proti nim nebylo vedeno žádné vyšetřování. Nicméně žádost byla stejně zamítnuta.²²⁹

Úřady byly zahlceny také žádostmi o propouštění zaměstnanců za účelem odsunu²³⁰ nebo zprávami o propuštění Němců z internačních táborů rovněž za účelem odsunu, a to proto, aby byly rodiny odsunuty spolu. Zejména to platilo v případech, kdy zbylí členové rodiny měli být odsunuti a tak byli nuceni čekat na svého živitele, bez něhož nemohli být odsunuti a ani by na hranicích nemuseli být přijati.²³¹

Mimo jiné se provádělo také šetření o provinění na národní cti. Tuto agendu měla na starost trestní nalézací komise Okresního národního výboru v Bílovci. Provinění se týkalo například přihlášení se v době okupace k německé národnosti (všeobecným trestem bylo veřejné pokárání a dále peněžní pokuta 5 000 Kčs nebo pobyt ve vězení až jeden měsíc), ke které se lidé mohli přihlásit za účelem získání výhod (trestem bylo veřejné pokárání a peněžní pokuta ve výši 500 Kčs), popř. ze „zjistných“ důvodů (k veřejnému pokárání byla stanovena pokuta od 500 do 20 000 Kčs nebo uvěznění od 8 dnů do 4 měsíců). Dále se jednalo například o posílání dětí do německé školy (veřejné pokárání a pokuta 1 000 Kčs nebo 14 dní ve vězení).²³²

Podle výnosu ministerstva vnitra ze dne 28. července 1945 (č. B-300/116-28/7-45) byl pořízen soupis všech osob německé národnosti, které žily v bíloveckém okrese. Celkem se jednalo o 9 603 osob německé národnosti, z toho bylo 2 213 mužů, 4 887 žen a 2 503 dětí. Podrobněji viz tabulka níže.²³³

Tabulka č. 1 Počet Němců v okrese Bílovec

Obec	Počet			Celkem v obci
	mužů	žen	dětí	
Velké Albrechtice	149	347	180	676
Bílov	152	328	151	631
Bílovec	623	1210	534	2367
Bítov	2	6	2	10

²²⁹ SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37.

²³⁰ Jistá paní Chlestilová dokonce třikrát žádala manželova zaměstnavatele, aby ho propustil, neboť se bála, že bude odsunuta sama. Celou věc pak řešila přes advokáta (jejího zaměstnavatele), který se obrátil na předsedu MNV v Bílovci a poprosil ho, aby se postaral o propuštění pana Chlestila, který toho času pracoval v Brandýse nad Labem. MNV v Bílovci kontaktoval MNV v Brandýse nad Labem, aby se o propuštění postaral. Pan Chlestil byl zdárně propuštěn a pak až do dne odsunu vykonával práci zadanou MNV v Bílovci. (SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37.)

²³¹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 142, kart. 23.

²³² SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37.

²³³ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 72.

Bravantice	153	379	226	758
Bravinné	76	165	130	371
Čavisov	3	11	3	17
Děrné	111	237	144	492
Hrabství	4	9	1	14
Jakubčovice	0	10	0	10
Jílovec	17	44	17	78
Jistebník	255	671	473	1399
Klimkovice	50	105	52	207
Krásné Pole	2	5	6	13
Kyjovice	4	20	4	28
Lubojaty	14	37	16	67
Lukavec	17	51	49	117
Dolní Lhota	0	3	0	3
Horní Lhota	4	9	0	13
Olbramice	31	143	76	250
Polanka	57	110	20	187
Pustá Polom	19	15	2	36
Velká Polom	0	1	0	1
Poruba	11	21	15	47
Pustějov	10	50	3	63
Pustkovec	1	0	0	1
Skřípov	12	27	4	43
Slatina	7	15	10	32
Studénka	79	127	53	259
Svinov	181	321	125	627
Těžkovice	2	14	5	21
Tísek	3	10	0	13
Stará Ves	145	325	191	661
Vřesina	13	27	7	47
Vyškovice	0	0	0	0
Zbyslavice	6	34	4	44
Celkem	2213	4887	2503	9603

Při soupisu se rovněž zjišťovalo, do jaké kategorie příslušní němečtí občané spadali. Němci byli zařazováni do osmi kategorií, a to v pořadí: „1) okupanti, tj. Němci, kteří se do republiky přistěhovali po 1. říjnu 1938, 2) provinilé osoby, pokud nebyly zajištěny (šlo především o „zvlášť výbojně“ nacisty a osoby aktivně dříve vystupující s odznakem NSDAP, 3) bývalí veřejní zaměstnanci, kteří se zrušením služebního poměru stali nezaměstnanými, 4) zemědělci, 5) majitelé podniků a živností, 6) příslušníci svobodných

povolání, 7) dělníci, 8) ostatní.²³⁴ V okrese Bílovec spadalo do kategorie jedna celkem 49 osob, do kategorie dvě 1 890 osob, do kategorie tři 53 osob, do kategorie čtyři 856 osob, do kategorie pět 58 osob, do kategorie šest 115 osob, do kategorie sedm 1 901 osob a do kategorie osm 4 678. Pro jednotlivé obce bíloveckého okresu viz tabulka níže.²³⁵

Tabulka č. 2 Počet Němců v jednotlivých kategoriích

Obec	Počet v kategorii							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Velké Albrechtice	7	44	4	43	2	30	60	486
Bílov	0	287	10	28	2	1	77	226
Bílovec	3	281	5	5	12	53	727	1281
Bítov	0	0	0	0	2	0	1	7
Bravantice	0	10	3	3	5	1	448	288
Bravinné	0	0	2	185	0	17	1	166
Čavisov	0	0	0	0	0	0	16	1
Děrné	1	69	2	91	2	0	91	236
Hrabství	0	0	0	0	0	0	10	4
Jakubčovice	0	0	0	0	0	0	10	0
Jílovec	0	4	0	39	1	0	6	28
Jistebník	0	730	1	8	1	0	1	658
Klimkovice	0	12	3	28	5	0	15	144
Krásné Pole	0	0	1	0	0	0	1	11
Kyjovice	2	3	0	2	0	5	13	3
Lubojaty	0	43	1	17	1	0	1	4
Lukavec	0	1	2	10	0	0	27	77
Dolní Lhota	0	0	1	0	0	0	0	2
Horní Lhota	0	2	0	11	0	0	0	0
Olbramice	0	25	1	100	0	0	13	111
Polanka	29	0	2	1	0	0	84	71
Pustá Polom	0	0	0	0	0	0	17	19
Velká Polom	0	0	1	0	0	0	0	0
Poruba	4	2	2	0	2	5	2	30
Pustějov	0	0	0	5	0	0	52	6
Pustkovec	0	0	0	0	0	0	1	0
Skřípov	0	0	1	15	2	0	6	19
Slatina	1	1	0	2	3	0	0	25
Studénka	0	53	6	2	7	0	34	157
Svinov	2	274	0	0	7	0	68	276

²³⁴ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 71.

²³⁵ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 72.

Těžkovice	0	0	0	4	0	0	10	7
Tísek	0	0	0	0	0	0	0	13
Stará Ves	0	49	8	234	4	3	84	279
Vřesina	0	0	0	22	0	0	19	6
Vyškovice	0	0	0	0	0	0	0	0
Zbyslavice	0	0	0	1	0	0	6	37
Celkem	49	1890	56	856	58	115	1901	4678

V polovině listopadu 1945 bylo nařízeno povinné hlášení všech příslušníků německé národnosti (i těch, kteří byli tou dobou ve sběrném nebo pracovním táboru), a to ke dni 1. prosince téhož roku. Předepsané evidenční listky byly uloženy na místních národních výborech. Každý evidenční list se zhotovoval ve čtyřech kopiích (tři pro úřad, jeden zůstal německému občanovi). Vyplněné evidenční listky musely být odevzdány místním národním výborům nejpozději do 3. prosince 1945. Ti, kteří by tak neučinili nebo by na lístek uvedli nesprávné informace, by byli potrestáni pokutou ve výši až do 5 000 Kčs nebo čtrnáctidenním vězením. Navíc ti, kteří by se neprokázali evidenčním lístkem, by při příštím výdeji neobdrželi stravovací listky.²³⁶

Podle soupisu se v bíloveckém okrese nacházelo v obcích Bílovec a Velké Albrechtice 132 členů NSDAP, popř. jejích formací, 22 příslušníků SA a 4 příslušníci SS (z nichž rudá armáda odvedla tři členy NSDAP a dva velitele SA) a v obcích Klimkovice, Olbramice a Josefovice 35 členů NSDAP nebo jejích formací. Rovněž byl vyhotoven seznam žen, které pomáhaly německému červenému kříži, a to v počtu 58 osob.²³⁷

Úřady si vedly rovněž statistiku sebevražd, a to rozdělených podle národností. Hlášení mělo zahrnovat období od konce války do konce ledna 1946. V tomto období byla v okrese Bílovec evidována jedna sebevražda v Porubě (česká národnost), dvě v Bílovci (německá národnost), jedna ve Velké Polomi (německá národnost), jedna ve Slatině (německá národnost), šest ve Studénce (5 osob německé národnosti, 1 osoba národnosti české), jedna v Děrném (česká národnost) a jedna ve Svinově (německá národnost). Ostatní obce podaly negativní hlášení. Podle těchto dat je zřejmé, že ve spáchání sebevražd převažují němečtí příslušníci, což může svědčit o jejich bezútěšném pohledu na poválečnou situaci.²³⁸

²³⁶ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 142, kart. 22.

²³⁷ SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37; SOKA NJ, fond Pracovní tábor Klimkovice (fond není inventarizován, proto nemá bližší specifikaci).

²³⁸ Rovněž Staněk uvádí, že sebevraždy Němců se staly „masovým jevem prvních poválečných dnů a týdnů“, jejichž počet narůstal se zvyšujícím se pocitem ohrožení. Výjimečné nebyly ani případy ukončení života

Německé obyvatelstvo se nemuselo potýkat jen s platnými omezeními, ale také s hrubostí, krutostí a mnohdy i násilnými činy. Velké pohoršení vyvolalo u obyvatel Bílovce znásilnění čtrnáctileté německé dívky Ley Peschové, která byla pracovně nasazena jako pomocnice v domácnosti u místopředsedy MNV v Bílovci a národního správce řeznictví Františka Andreeho, který se měl trestného činu dopustit. I přesto že okresní lékař Radim Dlouhý provedl lékařské vyšetření, které potvrdilo výpověď Peschové, a že vyšetřující narazili na nesrovnalosti ve výpovědi Andreeho (dokonce uvedli, že výpovědi nebyly pravdivé), byl obviněný, na kterého přišlo úřadu také mnoho stížností od občanů Bílovce, jen zbaven své funkce v MNV a vyloučen ze strany sociálních demokratů. Žádný jiný postih nebyl v pramenech uveden. Otázkou je, jestli tento čin byl národnostně motivován, nicméně je pravda, že v Andreeho domácnosti byly zaměstnány rovněž dvě mladší ženy české národnosti, které uvedly, že s nimi podobně Andree nikdy nejednal.²³⁹

Na druhou stranu ve většině případů, jak dokládají prameny, místní národní výbory nečinily Němcům žádné potíže při vydávání propustek na návštěvy příbuzných, zejména těch, kteří byli přestárlí nebo nemocní, a to i přesto, že si někteří Češi stěžovali, že Němci „*můžou cestovat, jak se jim zachce.*“ Výjimkou nebylo ani povolení vývozu šicích strojů, fotoaparátů a v jednom případě dokonce malířských potřeb v celkové hmotnosti 30 kg.²⁴⁰

Jistá zmírnění opatření proti osobám německé národnosti přišla v září roku 1946, a to po dohodě bezpečnostního referenta Goly s přednostou osídlovací úřadovny v Bruntále a rozhovoru s bezpečnostním referentem ZNV v Ostravě. Zmírnění se týkalo osob, které zde zůstaly po hlavní etapě odsunu, zejména těch, kteří žili ve smíšeném manželství. Němci žijící ve smíšeném manželství byli zproštěni nosit označení, byli zbaveni 20 % srážky ze mzdy a MNV se měly postarat o jejich řádné ubytování, neboť jejich poměry byly značně bezútesné. Jelikož bylo v ohrožení i zdraví dětí, které pocházely ze smíšených rodin, bylo všem osobám německé národnosti ve smíšených manželstvích, a rovněž osobám, které byly vyňaty z odsunu a zůstávaly ve zdejším okresu, přiznány české potravinové lístky. Zároveň ONV v Bílovci upozorňoval jednotlivé MNV, aby proti těmto osobám nejednali samovolně v rozporu s těmito pokyny.²⁴¹

všech členů rodiny. Samozřejmě často se jako příčiny smrti uváděly sebevraždy, byť šlo oběti různých násilností. (SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 87; STANĚK, T.: *Perzekuce*, s. 51–52.)

²³⁹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 87.

²⁴⁰ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 88.

²⁴¹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 89.

V březnu 1947 se MNV v Děrném postavil za místní osoby, které měly být odsunuty, a dokonce poslal rezoluci ministerstvu vnitra, aby těmto osobám poskytlo úlevy a vyřadilo je z odsunu. Bohužel ministerstvo vnitra tak neučinilo a poukázalo na to, že pokyny upravující odsun Němců byly jasně dány a podle nich by se měl MNV v Děrném také řídit.²⁴²

5.1 Odsun Němců z okresu Bílovec

V prosinci 1945 dostal MNV v Bílovci informace týkající se organizace odsunu a osídlování (jednalo se o doplnění osnovy ZNV v Praze ze dne 19. července 1945 pro pohraniční okresy). Došlý oběžník informoval o zřízení zvláštních orgánů tzv. osídlovacího referátu, jak při ONV v Bílovci, tak u místních národních výborů, které by se věnovaly otázkám souvisejícím s prováděním odsunu a osídlování v jejich správním obvodu. Osídlovací referát připravoval a zpracovával všechny podklady a koordinoval všechny složky veřejné správy ve věcech odsunu a osídlování. Místní národní výbory zřizovaly podobné místní osídlovací komise pro svůj obvod. Zřízení takovéto komise bylo povinné v obcích nad 5 000 obyvatel, v menších obcích podle místních poměrů. Komise měly být zřízeny do konce ledna 1946, v mnohých případech k tomu došlo až později, naopak ale v některých obcích tyto komise působily už od léta 1945, jako například v Bílově, kde byla desetičlenná osídlovací komise zřízena dne 21. srpna 1945.²⁴³

Pro odsun Němců do amerického okupačního pásma vydalo ministerstvo vnitra v lednu 1946 pokyny, které musely být přísně dodržovány s poukazem na to, že transporty budou jistě sledovat zahraniční zpravodajci, kteří by při jejich nedodržování mohli veřejnosti podat zprávu o porušení zásady spořádaného a lidského odsunu a poškodit tak dobré jméno ČSR. Podobné pokyny se týkaly také odsunu do sovětského pásma. Němci, kteří pocházeli z Německa, mohli být zařazeni do transportu jen tehdy, pokud před příchodem do republiky žili na území spadajícího do amerického okupačního pásma. V první řadě měly být odsunovány osoby, které v americkém okupačním pásmu měli příbuzné. Opuštěné děti a choromyslné osoby byly odsunuty zvláštním transportem v pozdějších etapách. Těhotné ženy nesměly být transportovány šest týdnů před porodem a šest týdnů po něm, jejich rodiny měly být dočasně vyňaty z odsunu, aby mohli být všichni přesídleni společně. Nemocní mohli být odsunuti teprve tehdy, až úřední lékař potvrdil, že nehrozí nebezpečí

²⁴² SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 91.

²⁴³ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.

nákazy a nemocný je schopen transport podstoupit. Každá odsunovaná osoba, tedy i děti, musela mít u sebe tzv. přepravní lístek pro odsunované osoby, který obsahoval jméno a příjmení, věk, pohlaví, národnost, trvalé bydliště, zaměstnání a místo, kam by si odsunovaný přál odejít. Samozřejmě byly vypracované seznamy odsunovaných a lékařské osvědčení o zdravotní způsobilosti. Každý transport musel být doprovázen nejméně dvěma osobami zdravotního personálu. Odsunované osoby si s sebou mohly vzít, pokud to dovolovaly poměry transferu, zavazadla s váhou nejméně 50 kg, nejnütnější kuchyňské nádobí, trvanlivé potraviny, teplé prádlo, pokrývky a peřiny. Každá osoba měla nárok si s sebou vzít 1 000 říšských marek (tím se změnilo ustanovení ze směrnic pro odsun, ve kterém byla stanovena částka 1 000 říšských marek pro celou rodinu).²⁴⁴

Podle Směrnic k provádění soustavného odsunu Němců z území Československé republiky základní odsunovou jednotkou byla rodina. Při odsunu se mělo dbát na to, aby členové rodiny byli odsunuti společně. Každá rodina (příp. jednotlivec) musela být srozuměna se svým odsunem. Vyrozumění obsahovalo jména všech členů rodiny s jejich adresou, místo a čas shromáždění, seznam předmětů, které si mohli vzít s sebou, informace o tom, jakým způsobem provést uzavření domů a hospodářských stavení a seznam předmětů, které museli odevzdat na shromaždišti.²⁴⁵ Pojmem rodina se rozuměla jen rodina v užším smyslu slova, tedy osoby pokrevně příbuzné, které byly závislé na živiteli rodiny a které s ním bydlely ve společné domácnosti v době bezprostředně před odsunem. Konkrétně to byli manželé (za podmínky, že manželský svazek stále trval), jejich děti do 18 let, rodiče manželů a dospělé děti, příp. vnoučata v případech, že žili ve společné domácnosti a byli odkázáni na živitele rodiny. Rodina se nepovažovala za roztrženou, pokud byl některý její člen ve vazbě, příp. odpykával-li si trest na svobodě delší jednoho roku.²⁴⁶

Odsunované osoby si s sebou mohly odvést movitý majetek, který zajišťoval životní potřeby nebo byl nezbytný k výkonu zaměstnání jako např. oděvy, prádlo, peřiny, domácí náčiní, pracovní nástroje a potraviny. Dále byl povolen vývoz snubních prstenů nebo upomínkových předmětů. Každá osoba mohla mít zavazadlo o váze 50 kg (původně se jednalo o 30 kg, ale po jednání s americkými okupačními úřady byla váha zvýšena) a hotovost ve výši 1 000 říšských marek. Naproti tomu byla stanovena celá řada předmětů, u

²⁴⁴ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.

²⁴⁵ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 73.

²⁴⁶ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 75.

kterých platil zákaz vyvážení. Jednalo se například o značkové hodinky, psací stroje, fotoaparáty, rozhlasové přijímače, cenné textilie a kožešiny, motorová vozidla včetně součástí, léky a lékařské přístroje, zbraně a střelivo, různé listiny a písemnosti politického a protistátního charakteru, vkladní knížky, cenné papíry, drahé kovy, umělecké předměty nebo také domácí užitková zvířata. Všechna zavazadla pak byla podrobena celní prohlídce a opatřena celní uzávěrkou, popř. označením celní prohlídky.²⁴⁷

Veškerou agendu spojenou s odsunem Němců měl na starosti referát národní bezpečnosti ONV v Bílovci, v jehož čele stál bezpečnostní referent František Gola. Obvykle měl jeden úředník na starosti soustředění osob určených k odsunu a s tím spojené veškeré administrativní úkony až do předání transportu a druhý se staral o zaopatření rodin, které nebyly dostatečně oblečené a vybavené. O zajištění stravy osob určených k odsunu se staral správce sběrného střediska. Příprava jednoho transportu od shromáždění odsunovaných osob, přes zpracování veškeré administrativy až po samotné vagónování trvala zhruba pět dní.²⁴⁸ Zdravotní opatření v rámci provádění odsunu řídila epidemická ústředna spadající pod ministerstvo zdravotnictví. Na odsunu se podílela rovněž vojenská správa, která zajišťovala různá opatření týkající se dopravy, jako bylo dodržování předepsaného vybavení dopravních prostředků, nebo také řídila dopravu transportů od převzetí německých obyvatel ve sběrném středisku až po přesun do přejímacích stanic, kde si je přebíraly spojenecké orgány.²⁴⁹

ONV v Bílovci uložil místním národním výborům řadu pokynů pro hladký průběh odsunu. Při přípravě transportu všechny místní národní výbory přichystaly seznamy osob, které byly určeny k odsunu, a to pro každý vagón zvlášť, tedy maximálně 30 osob. Soupiska obsahovala datum transportu, jména a příjmení odsunovaných, jejich věk, pohlaví, národnost, trvalé bydliště, zaměstnání a místo, kam by si přál odsunovaný odejít (to se ale v bíloveckém okrese téměř vůbec nevyplňovalo). Každý vagón musel mít svého velitele z řad odsunovaných, který dohlížel na pořádek ve vagónu. Rovněž se vypracovávaly seznamy pro výplatu říšských marek. Na každou osobu byla povolena částka 1 000 říšských marek; osoby, které neměly vlastní vklady, obdržely částku 200 říšských marek.²⁵⁰

²⁴⁷ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.

²⁴⁸ SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37.

²⁴⁹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 75.

²⁵⁰ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

Osoby, které byly určeny k odsunu, musely být patřičně vystrojeny, a to nejen prádlem a šatstvem, ale také řádnou obuví (pro ty, kteří neměli vlastní obuv, byly zajištěny dřeváky u prodejce obuvi pana Chudárka na bíloveckém náměstí, a to v případě, že by nedošlo potřebné zboží, které bylo objednáno u Fondu pro národní obnovu v Praze). Váha zavazadel byla stanovena na 50 kg, ale doporučovala se jistá benevolence a například při váze 60 kg se věc dále neměla neřešit. Odsunovaní si s sebou mohli vzít nádoby a přístroje, snubní prsteny i hodinky pokud nebyly ze zlata a dětské kočárky v případě, že měla rodina dítě do tří let. Dále bylo třeba zajistit jednak skupinu 20–30 mužů německé národnosti, kteří měli pomoci při převozu zavazadel ze sběrného střediska k odsunovému vlaku, jednak skupinu 10–15 německých žen vybavených prostředky k úklidu pro případ možného vyčištění vagonu (tito neměli být odsunuti). Rovněž bylo nutné zajistit dopravní prostředky pro převoz zavazadel, příp. dětí či starších osob. Každá obec měla poskytnout pro vagon, ve kterém byli její občané, svíce nebo jiné osvětlení, určité množství slámy a kbelíky na pitnou a užitkovou vodu a na konání potřeby. Nejdůležitější bylo zajistit stravování osob určených k odsunu. V této věci měly místní národní výbory jednat s velitelem sběrného střediska J. Jarošem a zásobovacím referentem panem Klimčíkem. Jakmile se osoby určené k odsunu shromáždily ve sběrném středisku, byly zbaveny označení „N“, které byly nahrazeno číslem vagonu, ve kterém měly cestovat.²⁵¹ Odsunovaní rovněž museli podepsat místopřísežné prohlášení, ve kterém potvrdili, že v Československu nezanechali žádný movitý ani nemovitý majetek.²⁵²

V roce 1945 neproběhl v bíloveckém okrese žádný odsun Němců²⁵³ (podle zprávy bezpečnostního referenta ze dne 20. října 1949). V následujícím roce bylo provedeno ze sběrného střediska v Bílovci šest transportů, a to v době od 10. března do 18. června 1946 po 1 200 osobách, celkem se tedy jednalo o 7 200 osob.²⁵⁴ V okrese Bílovec nebyli evidováni žádní tzv. národní hosté, tedy Němci, kteří prchali před frontou. Původně se pro

²⁵¹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.

²⁵² SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 75.

²⁵³ Nicméně nějaké transporty pravděpodobně bíloveckým okresem alespoň projížděly, jak naznačuje zpráva o požáru kůlny na nádraží v Jistebníku z 31. srpna 1945. Ve vyšetřování požáru se totiž uvažovalo o tom, že mohlo jít o sabotážní akci ze strany německých vojenských zajatců, jejichž transport v počtu 2 000 mužů stál na jistebnickém nádraží již několik týdnů. I když samozřejmě nemuselo jít o osoby z tohoto okresu. Dále bylo v jednom přípisu stanice SNB ve Velké Polomi z 16. září 1948 uvedeno, že jistá paní Müllerová má být dodatečně odsunuta do sovětského okupačního pásma, kde se nachází její manžel, který byl odsunut dne 10. července 1945. Ten se ale v době odsunu nemusel nutně nacházet ve zdejším okrese. Počet transportů ze severní Moravy a Slezska byl nižší než z jiných oblastí v důsledku blokování hranic polskými úřady, je tedy možné, že bílovecký okres opravdu žádný transport v prvních poválečných měsících svévolně nevypravil. (SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37; tamtéž, inv. č. 160, kart. 87; STANĚK, T.: *Perzekuce*, s. 32.)

²⁵⁴ SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37.

odsun počítalo se zhruba 8 000 osobami a konkrétně pro jeho první etapu s 1 500 Němci.²⁵⁵

První odsun z bíloveckého okresu se uskutečnil dne 10. března 1946 (soustředění odsunovaných osob do pěti sběrných středisek v Bílovci bylo provedeno 5. března). MUDr. Julius Mencl, který měl na starosti zdravotnická opatření v Moravskoslezské zemi, přijel do Bílovce dne 8. března, aby dohlédl na lékařskou prohlídku celého transportu a zároveň s sebou přivezl lékařský materiál, který by mohl zdravotnický personál při prohlídce a následném transportu potřebovat.²⁵⁶ Lékařskou prohlídku provedl úřední lékař MUDr. Radim Dlouhý s asistencí dvou německých lékařů MUDr. Maxe Rothera a MUDr. Heinricha Richtera, kteří pak vyšetřovali i další transporty. Při prvním transportu bylo odsunuto 1 200 osob německé národnosti (kategorie 2, 4, 5 a 8) z obcí Bílovec (866 osob), Tísek (3 osoby), Velké Albrechtice (143 osob), Stará Ves (119 osob) a Bravinné (69 osob). Celkem bylo odsunuto 253 mužů, 632 žen a 315 dětí do 14 let (za předpokladu, že jeden muž a tři ženy bez uvedeného věku byli dospělí). Věkový průměr celého transportu byl 37,5 let (u mužského pohlaví 35,6 let, u ženského 38,5 let), vezmeme-li jen průměrný věk dospělých od 15 let, činil tento 48,5 let (u mužů 54,4 let, u žen 46,1 let). Podle zprávy tento odsun proběhl hladce, bez narušení pořádku. Odsunu byli přítomni vládní rada Kloss, přednosta oblastní osídlovací úřadovny v Bruntále a major Kalus jako vojenský pověřenec. Transfer odjel do Brodu nad Lesy (Furth im Wald), kde byl převzat okupačními vojsky. U několika odsunovaných bylo uvedeno, že si přáli odejít do Bavorska, je tedy možné, že transport směřoval právě tam, jisté je jen to, že mířil do západní okupační zóny.²⁵⁷

Tabulka č. 3 První transfer

Obec	Děti do 6 let		Děti 7-14 let		15 - 30 let		31 - 60 let		Nad 60 let		Celkem
	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	
Bílovec	58	61	51	42	21	83	80	249	90	129	864
Tísek	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	3
Velké Albrechtice	10	11	11	8	5	19	11	36	18	13	142
Stará Ves	14	12	14	7	0	17	11	33	4	7	119
Bravinné	5	5	3	3	2	22	7	16	2	3	68

²⁵⁵ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 88.

²⁵⁶ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 73.

²⁵⁷ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

Celkem	87	89	79	60	28	142	109	335	115	152	1196²⁵⁸
---------------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	------------	------------	------------	------------	------------	---------------------------

Druhý odsun byl uskutečněn 10. dubna 1946. Zdravotní prohlídku provedli stejní lékaři jako při prvním odsunu. Podle zprávy zaslané evakuačnímu referentu ZNV v Brně bylo odsunuto 1 200 osob německé národnosti (kategorie 2, 4, 7, a 8), z toho bylo 175 dětí do 6 let, 180 dětí do 14 let, 242 mužů a 603 žen.²⁵⁹ Němečtí občané pocházeli z obcí Bílovec (156), Děrné (177), Velké Albrechtice (60), Svinov (120), Bílov (177), Bravantice (169), Studénka (67), Jistebník (151) a Bravinné (63). Materiály pro tento odsun nebyly úplné, chyběly soupisy pro vagón č. 39 a č. 40 a u dvou mužů a jedné ženy z Jistebníka nebyl uveden věk. Věkový průměr celého transportu byl 33,1 let (u mužského pohlaví 32,1 let, u ženského 33,6 let), vezmeme-li jen průměrný věk dospělých od 15 let, činil tento 43,7 let (u mužů 48,7 let, u žen 41,7 let). Odsunu byli rovněž přítomni vládní rada Kloss, přednosta oblastní osídlovací úřadovny v Bruntále a major Kalus jako vojenský pověřenec. I tento transfer odjel do Brodu nad Lesy, kde byl převzat okupačními vojsky a směřoval do západní okupační zóny.²⁶⁰

Tabulka č. 4 Druhý transfer

Obec	Děti do 6 let		Děti 7-14 let		15 - 30 let		31 - 60 let		Nad 60 let		Celkem
	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	
Bílovec	8	15	5	12	1	26	15	51	7	16	156
Děrné	14	13	23	12	6	22	16	45	12	14	177
Velké Albrechtice	3	6	2	4	4	14	6	15	4	2	60
Svinov	8	9	6	8	2	22	10	44	8	3	120
Bílov	7	6	10	11	12	31	27	50	8	15	177
Bravantice	10	17	18	14	8	13	15	50	9	15	169
Studénka	3	4	6	5	0	7	10	14	5	13	67
Jistebník	9	12	12	13	10	29	16	29	8	10	148
Bravinné	7	5	4	9	3	7	8	11	3	6	63

²⁵⁸ Jeden muž a tři ženy neměli uveden věk, proto nejsou v tabulce započítáni. Jeden muž a jedna žena patřili do obce Bílovec, jedna žena do Velkých Albrechtic a jedna žena do Bravinného. Ovšem podle zprávy odeslané evakuačnímu referentu ZNV v Brně se počty osob v jednotlivých kategoriích mírně liší, a to následovně: děti do 1 roku 17, do 3 let 49, do 6 let 108, do 14 let 143, muži do 60 let 128 a nad 60 let 122, ženy do 60 let 469 a nad 60 let 164. (SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 73; tamtéž, inv. č. 152, kart. 74.)

²⁵⁹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 73.

²⁶⁰ Původně bylo naplánováno, že v tomto transportu se odveze z obce Děrné 180 osob, z Bravantice 180, ze Studénky 60, z Velkých Albrechtic 60, z Jistebníka 150, z Bílovce 150, z Bravinného 60, ze Svinova 120 a ze Staré Vsi 60. Dalo by se tedy předpokládat, že zbývajících 60 osob z posledních dvou vagónů byly ze Staré Vsi, ovšem po srovnání s tabulkou je jasné, že tyto počty neodpovídají. (SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71; tamtéž, inv. č. 152, kart. 74.)

Celkem	69	87	86	88	46	171	123	309	64	94	1137²⁶¹
---------------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	------------	------------	------------	-----------	-----------	---------------------------

Třetí transport vyjel z Bílovce dne 24. dubna 1946. Osoby určené k odsunu se na sběrných místech v Bílovci shromáždily ve dnech 18. a 19. dubna, celkem šlo o 1 200 osob (kategorie 2, 4, 7, 8). Kromě jmenných seznamů jednotlivých vagónů se k němu nedochovaly žádné materiály, ale předpokládám, že proběhl jako dva předchozí transporty, tj. že lékařskou prohlídku provedli výše zmínění lékaři a nedošlo k žádným výtržnostem. Do odsunu bylo zařazeno 243 mužů, 623 žen (tři byly bez uvedení věku, proto nejsou započítány v tabulce) a 334 dětí do 14 let.²⁶² Do tohoto odsunu byli zařazeni Němci z Bílovce (510), Velkých Albrechtic (150), Bravantic (180), Staré Vsi (30), Jistebníku (210) a Bravinného (120). Věkový průměr celého transportu byl 33,3 let (mužské pohlaví 31,8 let, ženské pohlaví 34,1 let). Průměrný věk dospělých od 15 let činil 43,7 let (u mužů 48,2 let a u žen 41,8 let). Odsunu byl přítomen vládní rada Kloss, přednosta osídlovací úřadovny v Bruntále a vojenský pověřenec ONV v Bílovci major Kalus. Transport směřoval do Brodu nad Lesy a dále do západní okupační zóny.²⁶³ Při plánování třetího odsunu byli předsedové místních národních výborů upozorněni na nedodržování Směrnic pro odsun Němců. Mělo docházet k tomu, že úředníci z MNV Němcům říkali, že nemusí cestovat ve vagónu, ve kterém byli zařazeni, a že mohou přesehnout, do jakéhokoliv vagónu chtějí. K porušení mělo také dojít při výběru odsunovaných osob (zde byly zdůrazněny pokyny pro odsun těhotných žen) a také v počtu osob cestujících v jednom vagónu, který při minulém transportu údajně překročil 30 osob.²⁶⁴

Tabulka č. 5 Třetí transfer

Obec	Děti do 6 let		Děti 7-14 let		15 - 30 let		31 - 60 let		Nad 60 let		Celkem
	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	
Bílovec	30	29	27	33	19	73	76	166	22	34	509
Velké Albrechtice	10	11	11	15	2	18	11	52	9	11	150
Bravantice	16	16	16	5	5	30	18	48	9	17	180
Stará Ves	3	4	4	1	0	5	6	7	0	0	30

²⁶¹ Při započítání dvou mužů a jedné ženy bez uvedeného věku a dvou posledních vagónů po 30 osobách dostaneme počet 1 200 osob. V kronice obce Studénky se uvádí, že v tomto odsunu mělo být ze Studénky odsunuto 60 osob, nicméně v archivních materiálech bylo uvedeno o sedm osob více. (RUSEK, M.: *Kronika obce Studénky*. II. díl. Studénka 1951, s. 7.)

²⁶² Podle zprávy referenta pro odsun bylo odsunuto 262 mužů, 626 žen a 312 dětí do 14 let. (SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 75.)

²⁶³ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

²⁶⁴ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 73.

Jistebník	15	12	19	23	11	18	23	62	10	15	208
Bravinné	7	7	7	13	7	18	11	34	4	12	120
Celkem	81	79	84	90	44	162	145	369	54	89	1197²⁶⁵

Čtvrtý transport byl naplánován na 11. května 1946. Tímto transportem bylo rovněž odsunuto 1 200 osob, a to z obcí Bílovec (392), Bílov (300), Jistebník (300), Kyjovice (2) a Bravinné (206). Mezi odsunovanými bylo 269 mužů, 625 žen a 306 dětí do 14 let.²⁶⁶ Věkový průměr celého transportu se rovnal 34,9 let (u mužského pohlaví činil 34,2 let a u ženského 35,2 let). Průměrný věk odsunovaných od 15 let výše dosáhl 44,3 let (u mužů 49,2 let, u žen 42,3 let). Odsunu byl přítomen vojenský pověřenec u ONV v Bílovci major Kalus. Rovněž tento transport mířil do Brodu nad Lesy a pokračoval do západní okupační zóny.²⁶⁷

Tabulka č. 6 Čtvrtý transfer

Obec	Děti do 6 let		Děti 7-14 let		15 - 30 let		31 - 60 let		Nad 60 let		Celkem
	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	
Bílovec	17	27	22	15	10	44	52	139	26	37	389
Bílov	11	11	32	21	14	35	42	83	24	27	300
Jistebník	25	18	16	26	14	66	30	74	14	17	300
Kyjovice	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	2
Bravinné	13	16	16	20	10	24	20	59	10	18	206
Celkem	66	72	86	82	48	169	145	355	74	100	1197²⁶⁸

Pátý odsun německého obyvatelstva byl proveden dne 23. května 1946 a rovněž při něm bylo odsunuto 1 200 osob z obcí Bílovec (30), Děrné (176), Velké Albrechtice (20), Svinov (108), Slatina (5), Bravantice (123), Studénka (57), Jistebník (321), Stará Ves (3), Olbramice (211), Klimkovice (107), Lubojaty (6), Josefovce (5) a Moravská Ostrava (28). V transportu bylo 287 mužů, 627 žen a 286 dětí do 14 let.²⁶⁹ Věkový průměr všech

²⁶⁵ Jedna žena z Bílovce a dvě z Jistebníku neměly uveden věk, proto nejsou v tabulce započítány, ale vzhledem k tomu, že byly odsunuty samotné, lze předpokládat, že byly dospělé.

²⁶⁶ Podle zprávy pro oblastní osídlovací úřadovnu v Bruntále byli odsunuti z obcí Bílov (300), Bravinné (210), Jistebník (300) a Bílovec (390). V transportu mělo být 261 mužů, 635 žen a 304 dětí do 14 let. (SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 75.)

²⁶⁷ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

²⁶⁸ Dva muži a jedna žena z Bílovce neměli uveden věk, proto nejsou započítáni v tabulce. V součtu jsem je zahrнула mezi dospělé osoby.

²⁶⁹ Podle zprávy referenta pro odsun Němců se počty mírně liší, a to následovně: Olbramice 210 osob, Děrné 180, Bravantice 120, Svinov 110, Slatina 5, Stará Ves 3, Klimkovice 111, Lubojaty 6, Velké Albrechtice 22, Studénka 57, Jistebník 321, Bílovec 30 a Moravská Ostrava 25. Počet mužů činil 361, žen 704 a dětí do 6 let 135. (SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 75.)

odsunutých byl 34,2 let (u mužského pohlaví 33,1 let, u ženského 34,8 let). Průměrný věk dospělých od 15 let byl 42,6 let (u mužů 46,6 let, u žen 40,8 let). V transportu bylo zařazeno několik osob, které byly v poznámce označeny jako invalidní, nemocné a jedna osoba slepá (v originále „ill“, „invalid“ a „blind“). Celý transport odjížděl z bíloveckého nádraží ve čtyřech etapách, a to první část v 14:09 hod, druhá v 16:48 hod, třetí v 19:51 hod a poslední čtvrtá část v 21:15 hod. Celá vlaková souprava pak odjížděla ze Studénky v 1:34 hod 24. května (stejným způsobem proběhl předcházející odsun a lze předpokládat, že se to týkalo všech transportů). Odsunu byl přítomen major Kalus. Transport směřoval do Brodu nad Lesy a dále do západní okupační zóny.²⁷⁰

Tabulka č. 7 Pátý transfer

Obec	Děti do 6 let		Děti 7-14 let		15 - 30 let		31 - 60 let		Nad 60 let		Celkem
	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	
Bílovec	3	0	3	2	2	1	6	9	0	4	30
Děrné	10	10	11	8	13	31	26	49	7	10	175
Velké Albrechtice	3	0	1	2	2	3	2	4	1	2	20
Svinov	1	5	3	5	9	13	26	37	5	4	108
Slatina	1	1	1	0	0	0	0	1	0	1	5
Bravantice	8	6	7	12	4	22	13	29	8	14	123
Studénka	4	0	3	1	1	15	9	19	2	3	57
Jistebník	20	19	22	23	24	54	32	92	14	20	320
Stará Ves	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	3
Olbramice	12	9	17	15	7	32	23	65	15	15	210
Klimkovice	6	6	9	5	5	16	15	31	7	7	107
Lubojaty	0	1	0	0	0	1	0	2	1	1	6
Josefovice	0	1	0	2	0	0	0	2	0	0	5
Moravská Ostrava	2	2	3	1	1	4	4	9	1	1	28
Celkem	70	60	80	76	68	193	157	350	61	82	1197²⁷¹

Šestý a poslední řádný transport z bíloveckého okresu se uskutečnil 18. června 1946. Bylo při něm odsunuto 1 200 osob (kategorie 2, 4, 7, 8) z obcí Bílov (50), Bílovec (121), Bravinné (34), Velké Albrechtice (135), Svinov (27), Lukavec (13), Bravantice (150), Studénka (7), Jistebník (299), Stará Ves (213), Olbramice (10), Klimkovice (48), Lubojaty

²⁷⁰ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

²⁷¹ Jeden muž z Jistebníku, jedna žena z Olbramic a jedna z Děrného nejsou v tabulce zahrnuti, protože neměli uveden věk. V celkovém součtu s nimi počítám jako s dospělými. Kronika obce Studénky uvádí ze své obce 60 odsunutých osob, což je o tři méně, než bylo uvedeno v archivních materiálech. (RUSEK, M.: *Kronika, s. 7.*)

(90), Dolní Lhota (2) a Moravská Ostrava (1). V transportu bylo 345 mužů, 558 žen a 297 dětí do 14 let. Věkový průměr všech odsunovaných činil 34,4 let (u mužského pohlaví 32,7 let, u ženského 35,7 let). Průměrný věk dospělých od 15 let byl 43,5 let (u mužů 45,2 let, u žen 42,4 let). V tomto transportu bylo odsunuto několik členů NSDAP, popř. jejích formací. Odsunu byl přítomen podplukovník SNB Zabuš, major Kalus, vojenský pověřenec ONV v Bílovci a vojenský pověřenec u oblastní osídlovací úřadovny v Bruntále. Transport mířil do Brodu nad Lesy, kde byl převzat západními okupačními vojsky.²⁷²

Tabulka č. 8 Šestý transfer

Obec	Děti do 6 let		Děti 7-14 let		15 - 30 let		31 - 60 let		Nad 60 let		Celkem
	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	
Bílov	2	2	3	3	2	8	13	11	1	4	49
Bílovec	10	4	4	1	12	7	29	40	6	6	119
Bravinné	2	3	0	4	2	3	6	11	0	3	34
Velké Albrechtice	7	5	7	7	9	15	25	42	4	10	131
Svinov	1	1	2	1	3	0	8	9	0	2	27
Lukavec	1	0	1	1	1	2	2	4	1	0	13
Bravantice	3	12	14	10	14	22	19	29	11	12	146
Studénka	0	0	1	1	0	1	2	2	0	0	7
Jistebník	23	20	28	11	18	49	41	79	11	16	296
Stará Ves	19	10	26	15	7	20	22	51	24	17	211
Olbramice	0	0	0	1	1	3	1	2	2	0	10
Klimkovice	4	1	3	1	7	9	9	13	0	1	48
Lubojaty	2	5	7	8	4	12	13	26	7	6	90
Dolní Lhota	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	2
Moravská Ostrava	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Celkem	74	63	96	64	80	152	190	321	67	77	1184 ²⁷³

Všem těmto transportům vystavil zdravotní osvědčení český úřední lékař Radim Dlouhý ve spolupráci s německými lékaři M. Rotherem a H. Richterem. Nástupy do vlaku musely být provedeny minimálně hodinu a půl před odjezdem. Společně nastupovali

²⁷² SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

²⁷³ Celkem 16 osob nemělo uvedený věk. Šlo o jednu ženu a jednoho muže ze Staré Vsi, dvě ženy a dva muže z Bravantice, dvě ženy a jednoho muže z Jistebníku, jednoho muže z Bílova, dva muže z Bílovce a tři ženy a jednoho muže z Velkých Albrechtic. Se všemi počítám jako s dospělými. Opět kronika Studénky uvádí počet odsunutých osob, který se odlišuje od toho v archiváliích. V kronice je uvedeno, že mělo být odsunuto ze Studénky 30 osob, nicméně podle materiálů jich bylo jen sedm. (RUSEK, M.: *Kronika*, s. 7.)

němečtí občané ze sběrného místa ve škole (vagóny 1–6) a táboře (vagóny 7–22), poté z Národního domu (vagóny 23–34) a následně ze Sokolovny a bývalého katolického domu (vagóny 35–40). Pokud souprava přijela obráceně, vyměnilo se i pořadí nástupů. Podle zpráv všech šest transportů proběhlo hladce, bez narušení pořádku a všechny osoby byly řádně vybaveny šatstvem i obuví, kteréžto věci byly, v případě že odsunovaní neměli vlastní prostředky, přivezeny z Červené vody nedaleko Zábřehu, kde je zanechali Němci při evakuaci v dubnu 1945.²⁷⁴

V těchto šesti řádných transportech bylo, podle mého výzkumu, dohromady odsunuto 1 639 mužů, 3 668 žen a 1 893 dětí do 14 let. Počet žen ve všech transportech více než dvojnásobně převažoval nad počtem mužů (u obou pohlaví byly věkové kategorie vyrovnané jen u dětí zhruba do osmnáctého roku a u starších lidí přibližně od čtyřicátého roku výše). Ženy byly odsunovány převážně s dětmi nebo samy, celé rodiny se objevovaly v menší míře. Společný odsun manželů byl častější až u starších osob. Ne všichni odsunovaní měli u svého jména vyplněno povolání, ale na základě dostupných dat se dá konstatovat, že drtivá většina žen byla v domácnosti. Nejčastějším ženským zaměstnáním pak byla pozice dělnice. Zhruba na stejné úrovni bylo pak s velkým odstupem povolání úřednice a práce v zemědělství. Poměrně častá byla také pozice učitelky a švadleny. Další povolání se objevovaly jen v menším množství. U mužů byly druhy povolání rozličnější. Podobně jako ženy také muži nejčastěji pracovali na pozici dělníka, s velkým odstupem to pak byla práce v zemědělství. S dalším odskokem bych zmínila pozici úředníka a zámečníka. S větším odstupem pak byla na přibližně stejné úrovni povolání jako kovář, obchodník, kovodělník, krejčí, obuvník, řidič, truhlář, učitel, tesař, zedník, elektrikář nebo železničář. Další povolání se objevovaly spíše v jednotlivých případech. Pro zajímavost zmíním, že jedna žena měla v kolonce povolání uvedeno doktorka filosofie, a také u mužů se vyskytovala méně frekventovaná povolání, jako byl například akademický malíř, doktor práv, filolog/lingvista, umělec, architekt, prokurista/disponent nebo košíkář.²⁷⁵ Jedním z významných občanů Bílovce, který byl odsunut v posledním šestém transportu, byl Emil Jelonek, který pracoval jako učitel a je považován za zakladatele bíloveckého muzea. Po příchodu do Německa se začal zajímat o osudy ostatních vysídlených Němců z Bílovecka a

²⁷⁴ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71; tamtéž, inv. č. 152, kart. 75.

²⁷⁵ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

stal se výraznou osobností v komunitě odsunutých Němců. Mimo jiné je autorem také řady vlastivědných prací týkajících se Kravařska.²⁷⁶

Dále bylo provedeno šest dílčích transportů, a to dva do sběrného střediska v Odrách, dva do sběrného střediska v Opavě, jeden do sběrného střediska v Krnově a jeden do sběrného střediska v Kunštátu u Hodonína za účelem doplnění tamního transportu. Těmito dílčími transporty bylo odsunuto 1 590 osob. Tyto osoby byly nákladními automobily převáženy rovnou na místo, odkud se transport vypravoval, tedy přímo do Oder (1 141), Opavy (270), Krnova (149) a Kunštátu (30). Ze sběrného střediska v Bílovci bylo rovněž odsunuto 128 antifašistů do sovětského pásma, 297 antifašistů do amerického pásma a 15 osob odešlo do Německa dobrovolně. V letech 1945 a 1946 bylo tedy odsunuto z bíloveckého okresu 9 230 německé národnosti.²⁷⁷

První transport do Oder zahrnoval celkem 960 německých obyvatel z okresu Bílovec, konkrétně z obcí Bílovec (226), Bravinné (8), Velké Albrechtice (92), Svinov (17), Děrné (46), Bravantice (130), Studénka (14), Jistebník (130), Stará Ves (178), Jílovec (37) a Polanka (82). Z celkového počtu bylo v transportu zařazeno 283 mužů, 489 žen a 188 dětí do 14 let. Průměrný věk činil 37,3 let (u mužského pohlaví 36,7 let, u ženského 37,7 let). Průměrný věk dospělých od 15 let byl 44,6 let (u mužů 46 let, u žen 43,7 let). Podle všeho i tento transport směřoval do západní okupační zóny.²⁷⁸

Tabulka č. 9 První transfer do Oder

Obec	Děti do 6 let		Děti 7-14 let		15 - 30 let		31 - 60 let		Nad 60 let		Celkem
	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	
Bílovec	14	13	8	8	13	27	33	64	19	27	226
Bravinné	0	1	0	0	1	1	3	0	2	0	8
Velké Albrechtice	6	6	7	6	7	8	14	21	4	13	92
Svinov	0	0	0	2	3	0	3	6	1	2	17
Děrné	2	1	3	2	1	2	7	17	4	7	46
Bravantice	5	5	5	11	11	19	20	36	9	9	130
Studénka	0	0	1	0	1	2	2	5	2	1	14
Jistebník	6	6	7	10	11	14	18	44	4	10	130
Stará Ves	6	5	6	8	15	31	33	53	10	11	178
Jílovec	2	5	2	3	1	2	6	9	4	3	37
Polanka	1	1	10	4	4	20	11	21	6	4	82

²⁷⁶ PAZDEROVÁ, A.: *Emil Jelonek*. In: Kol. autorů: *Z(a)traceni v čase*. Bílovec 2017, s. 60–62.

²⁷⁷ SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37.; SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

²⁷⁸ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

Celkem	42	43	49	54	68	126	150	276	65	87	960
---------------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	------------	------------	------------	-----------	-----------	------------

Ve druhém odsunu, který z Oder odjížděl 14. srpna 1946, bylo 167 osob z bíloveckého okresu, a to z obcí Bílovec (22), Velké Albrechtice (4), Poruba (15), Děrné (9), Bravantice (16), Studénka (6), Jistebník (9), Lukavec (9), Jílovec (5), Zbyslavice (10), Olbramice (40), Svinov (2) a Klimkovice (20). Celkem v transportu bylo 54 mužů, 67 žen a 46 dětí do 14 let. Transport opět mířil do západní okupační zóny.²⁷⁹

Tabulka č. 10 Druhý transfer do Oder

Obec	Děti do 6 let		Děti 7-14 let		15 - 30 let		31 - 60 let		Nad 60 let		Celkem
	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	
Bílovec	1	1	3	2	0	1	7	6	0	1	22
Velké Albrechtice	0	0	0	0	0	2	1	1	0	0	4
Poruba	0	2	1	2	1	3	3	2	0	1	15
Děrné	0	0	1	1	0	0	3	3	1	0	9
Bravantice	0	0	0	1	3	0	4	5	1	2	16
Studénka	0	1	0	0	0	2	0	1	1	1	6
Jistebník	0	0	1	2	1	1	2	2	0	0	9
Lukavec	0	1	1	2	1	0	2	2	0	0	9
Jílovec	0	0	1	1	0	0	0	1	1	1	5
Zbyslavice	2	0	1	1	0	3	0	2	1	0	10
Olbramice	2	2	2	4	7	6	6	10	0	1	40
Svinov	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	2
Klimkovice	1	1	3	2	2	2	5	4	0	0	20
Celkem	6	8	14	18	15	20	34	39	5	8	167

V těchto dvou transportech do Oder bylo podle mého výzkumu odsunuto 1 127 osob, ovšem podle oficiální zprávy mělo být do Oder odsunuto 1 141 osob německé národnosti. Je tedy možné, že se nedochovaly všechny materiály nebo někde došlo k chybě.²⁸⁰

V září 1946 Moravskoslezský zemský národní výbor v Brně rozhodl, že posledním transportem mají být odsunuti němečtí lékaři, „*neboť není důvodů, aby zde zůstali, poněvadž jako lékaři mohou ovlivňovati své pacienty a neposkytují záruky státní spolehlivosti.*“ V důsledku toho měli být dne 2. října posláni do sběrného střediska v Bílovci MUDr. M. Mohilla a MUDr. M. Rother s rodinou. Do stejného transportu byl

²⁷⁹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

²⁸⁰ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

zařazen také MUDr. R. Schinke ze Svinova a MUDr. H. Richter se ženou z Klimkovic.²⁸¹ Odsun se uskutečnil 12. října 1946.²⁸² Celkem v něm bylo odsunuto 244 osob německé národnosti z obcí Bílovec (46), Velké Albrechtice (18), Bílov (12), Děrné (15), Bravantice (13), Studénka (4), Jistebník (55), Lukavec (1), Bravinné (16), Stará Ves (21), Olbramice (6), Svinov (4), Klimkovice (11), Lubojaty (9), Pustá Polom (2), Slatina (1), Polanka (7), Krásné Pole (2) a Dolní Lhota (1). Z celkového počtu bylo 103 mužů, 101 žen a 40 dětí do 14 let. Také tento transport odjel do západní okupační zóny.²⁸³

Tabulka č. 11 Poslední transfer

Obec	Děti do 6 let		Děti 7-14 let		15 - 30 let		31 - 60 let		Nad 60 let		Celkem
	chlapci	děvčata	chlapci	děvčata	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	
Bílovec	3	0	3	2	2	1	12	11	3	4	41
Velké Albrechtice	0	0	2	0	0	4	6	5	1	0	18
Bílov	0	0	2	0	2	1	2	3	1	1	12
Děrné	1	0	2	1	3	1	3	3	0	1	15
Bravantice	0	1	0	0	0	2	6	2	1	1	13
Studénka	0	0	0	0	1	0	3	0	0	0	4
Jistebník	4	3	2	2	4	11	8	13	4	4	55
Lukavec	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Bravinné	1	0	1	0	5	1	4	4	0	0	16
Stará Ves	1	0	3	1	2	2	4	6	1	0	20
Olbramice	0	0	1	1	0	2	1	1	0	0	6
Svinov	0	0	0	0	2	0	1	1	0	0	4
Klimkovice	0	0	1	0	3	0	3	4	0	0	11
Lubojaty	0	0	0	0	1	2	2	3	1	0	9
Pustá Polom	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	2
Slatina	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Polanka	2	0	0	0	0	0	0	2	2	1	7
Krásné Pole	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	2
Dolní Lhota	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Celkem	12	4	17	7	27	28	57	60	14	12	238 ²⁸⁴

²⁸¹ SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37.

²⁸² SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 75.

²⁸³ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

²⁸⁴ U čtyř mužů a jedné ženy z Bílovce a jednoho muže ze Staré Vsi nebyl uveden věk, proto nejsou v tabulce zařazeni. Počítám s nimi jako s dospělými.

Dne 23. září 1946 odjel transport německých antifašistů, a to konkrétně německých sociálních demokratů, do americké okupační zóny. Bohužel se dochoval jen seznam dětí do 14 let, kterých bylo 52. Podle souhrnné zprávy mělo být v tomto transportu celkově 297 osob. Podobně byli 28. srpna 1946 odsunuti němečtí komunisté. Rovněž i zde je dostupný pouze seznam dětí do 14 let, kterých bylo 24. Celkem mělo být odsunuto 128 německých komunistů do ruského okupačního pásma. V seznamech dětí do 14 let je i jeden, který se týkal odsunu ze dne 18. listopadu 1946 a ve kterém bylo zaznačeno 6 dětí, ovšem žádné jiné informace jsem k tomuto odsunu nenašla.²⁸⁵

V září roku 1946 skončila hlavní etapa odsunu Němců v okrese Bílovec. V okrese mělo zůstat 860 osob německé národnosti, které byly evidovány buď jako specialisté, osoby žijící ve smíšeném manželství, přestárlí, nemocní nebo jinak neschopni přesunu.²⁸⁶

Do Kunštátu u Hodonína bylo převezeno celkem 30 osob, z toho 5 mužů a 25 žen. 25 osob pocházelo z Bílovce, 3 z Bravantice a 2 z Jistebníku. Jednalo se o postarší osoby, z nichž mnohé byly také nemocné. Datum jejich převozu bohužel není známo.²⁸⁷

Pro odsun nemocných z okresu Bílovec bylo jako sběrné místo stanoveno středisko pro neschopné transportu v Kunčicích u Ostravy. Osoby tam mohly být převáženy až po předchozí domluvě se správou střediska. Z jiných pramenů je ovšem zřejmé, že osoby neschopné normálních transportů byly pro speciální odsun shromažďovány i na jiných místech.²⁸⁸

Ke dni 1. listopadu 1946 měly místní národní výbory v okrese Bílovec vyhotovit seznamy všech osob německé národnosti a osob ze smíšených manželství, které po skončeném odsunu dosud zůstaly v jeho obvodu. Vyhotovené seznamy pak měly poslat na velitelství stanice národní bezpečnosti.²⁸⁹ ONV v Bílovci pak vytvořil jednotnou zprávu z celého okresu. K 1. listopadu 1946 tedy bylo v okrese Bílovec 664 osob německé národnosti, z toho nepodléhalo odsunu celkem 560 osob – 38 osob mělo legitimace specialistů v průmyslu a hornictví, jejich rodinných příslušníků bylo 106, 39 osob mělo prozatímní osvědčení o československé státní příslušnosti, 298 Němců žilo ve smíšeném manželství, 4 osoby byly vyňaty z odsunu formou milosti, 12 osobám byl povolen odklad

²⁸⁵ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

²⁸⁶ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 89.

²⁸⁷ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 75.

²⁸⁸ Zemský archiv v Opavě (dále ZAO), fond Moravskoslezský Zemský národní výbor, expozitura Ostrava (dále jen ZNV, exp. Ostrava), inv. č. 370, kart. 303.

²⁸⁹ SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37.

odsunu, 11 antifašistů, kteří měli být odsunuti v rámci zvláštního transferu komunistické a sociálně demokratické strany a 52 říšských zajatců, kteří zde byli nasazeni na práci. Z celkového počtu dalšímu odsunu podléhalo 104 osob. Zbytek německého obyvatelstva, které podléhalo odsunu, mělo být odsunuto do americké okupační zóny.²⁹⁰

Odsun nemocných a přestárlých Němců byl stanoven na 28. března 1947. Všechny osoby, kterých se to týkalo, se měly shromáždit v určený den v osm hodin ráno na náměstí v Bílovci a měly být vybaveny prádlem, náhradním oblečením a peřinami. Převezení měli být do starobince ve Svatobořicích. Celkem se jednalo o 23 osob neschopných normálního odsunu.²⁹¹

Další odsun byl naplánován na duben a květen roku 1947. Místní národní výbory měly vypracovat seznamy osob odpovídajících podmínkám odsunu a poslat je ONV v Bílovci nejpozději do konce února 1947. Podle zprávy, kterou zaslal ONV v Bílovci dne 19. března 1947 Oblastní osídlovací úřadovně v Opavě, podléhalo odsunu z okresu Bílovec celkem 119 osob, z toho 54 mužů, 44 žen a 21 dětí.²⁹² Ovšem v květnu ministerstvo vnitra vydalo výnos o odložení odsunu Němců, a to proto, že byl kritický nedostatek pracovních sil v zemědělství a Němci, kteří byli zařazeni do odsunu, se měli pracovně nasadit právě v zemědělství. Jelikož ale podle soupisů část Němců tvořili nemocní nebo postarší, měl ONV v Bílovci vytvořit jejich seznam, aby mohli být soustředěni v nemocničním středisku pro Němce (šlo o ty, kteří neměli zajištěnou péči od svých příbuzných).²⁹³

Na začátku prosince 1947 oznámil ONV v Bílovci všem stanicím SNB v okrese naplánovaný přesun zbývajících Němců z pohraničních území a jejich rozptýlení ve vnitrozemí, který se měl uskutečnit na jaře roku 1948. Týkalo se to těch německých občanů, kteří podle oběžníků z 23. ledna (č. B-300/1484/1947) a 4. února 1947 (č. B-300/2121-47) nepodléhali odsunu. Těmito oběžníky bylo stanoveno šest kategorií pro vyjmutí z odsunu, a to 1) osoby německé národnosti, kterým po provedení revize zůstaly platné legitimace specialistů včetně jejich rodinných příslušníků, kteří byli v těchto legitimacích zapsáni, 2) osoby české nebo slovenské národnosti, 3) osoby německé národnosti, které žily ve smíšených manželstvích, 4) osoby německé národnosti, které byly židovského původu či vyznání, a jejich rodiny, 5) osoby, které si podaly žádost o

²⁹⁰ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 73.

²⁹¹ SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37.

²⁹² Ovšem podle jiné zprávy z 20. ledna 1947 mělo být v okrese Bílovec už jen 66 německé národnosti, z toho 22 mužů, 23 žen a 21 dětí. (SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 90.)

²⁹³ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 73.

československé občanství, mají osvědčení B²⁹⁴ a čekají na vyřízení žádosti, 6) osoby německé národnosti, které byly z odsunu vyňaty formou milosti. Pro úspěšné provedení měly příslušné orgány SNB v jednotlivých obcích vypracovat seznamy osob přicházejících v úvahu k přesunu a předložit je ONV v Bílovci nejpozději do 25. prosince 1947. V bíloveckém okrese se jednalo o 52 rodin v počtu 109 osob, z toho 42 mužů, 49 žen a 18 dětí. Pro jednotlivé obce podrobněji viz tabulka níže.²⁹⁵

Tabulka č. 12 Seznam Němců vhodných k přesunu do vnitrozemí

Obec	Muži	Ženy	Děti do 14 let
Polanka n. Odrou	0	2	0
Lukavec	2	1	0
Pustá Polom	2	0	0
Kyjovice	1	0	0
Bílovec	11	12	6
Velké Albrechtice	1	2	1
Svinov	4	6	0
Jistebník n. Odrou	0	2	2
Studénka	1	1	0
Dolní Lhota	1	0	0
Děrné	10	9	8
Jílovec	2	2	0
Stará Ves	6	9	0
Poruba	0	0	1
Bílov	1	3	0
Celkem	42	49	18
	Dohromady	109	

Podle domluvy se ZNV – expoziturou v Ostravě byl na 2. července 1948 naplánován odsun Němců z bíloveckého okresu. Určení Němci se měli shromáždit v osm hodin ráno toho dne a měli být dopraveni do sběrného střediska v Kunčicích u Ostravy, odkud měl transport vyjždět.²⁹⁶

Ke dni 30. června 1948 k dalšímu odsunu zbylo 74 osob německé národnosti.²⁹⁷

²⁹⁴ Jednalo se o antifašisty, kteří zažádali o čs. občanství. Osvědčení podle typu B zajišťovalo svému držiteli značné úlevy jako např. vyšší potravinové přiděly, vyplácení mzdy bez 20 % srážky a nuceného vázání nad 2 000 Kčs nebo zmírnění při konfiskaci majetku. (STANĚK, T.: *Odsun*, s. 151.)

²⁹⁵ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ V materiálech bylo uvedeno, že vysílení vyhovuje 78 osob, buď tedy čtyři osoby nebyly zapsány v seznamu, nebo došlo k chybě v číslování, protože v seznamu jsou uvedeny osoby po číslo 21 a následně až od čísla 26. (SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.)

Tabulka č. 13 Seznam zbylých Němců k odsunu ke dni 30. 6. 1948

Obec	Muži	Ženy	Děti do 14 let
Děrné	7	8	4
Jílovec	2	2	0
Bílovec	8	7	3
Bílov	0	2	0
Bravinné	1	1	0
Lukavec	2	1	0
Studénka	1	1	0
Stará Ves	4	4	0
Jistebník n. Odrou	1	2	2
Dolní Lhota	1	0	0
Polanka n. Odrou	0	2	0
Svinov	4	4	0
Celkem	31	34	9
		Dohromady	74

Podle zprávy z 12. července 1948 bylo v roce 1946 odsunuto 9 105 Němců, z toho 2 435 mužů, 4 752 žen a 1 918 dětí do 14 let. Následujícího roku mělo být odsunuto pouhých 23 osob, 6 mužů a 17 žen. A do 30. června 1948 mělo být odsunuto 21 osob, 6 mužů, 9 žen a 6 dětí do 14 let. Celkem tedy v období od začátku roku 1946 do poloviny roku 1948 bylo z okresu Bílovec odsunuto 9 149 osob, což ovšem přesně neodpovídá, neboť už v roce 1946 jich bylo odsunuto více.²⁹⁸

V rámci rozptylu Němců byl dne 3. srpna 1948 uskutečněn odsun šesti rodin z bíloveckého okresu do Nového Města na Moravě. Celkem bylo přesunuto 21 osob, z toho 8 mužů, 11 žen a 2 děti. Druhý takový přesun proběhl 22. září téhož roku rovněž do Nového Města na Moravě. V tomto odsunu byly tři rodiny v počtu 14 osob, z toho 6 mužů, pět žen a tři děti. Viz tabulky níže.²⁹⁹

Tabulka č. 14 Přesun Němců 3. 8. 1948 do Nového Města na Moravě

Obec	Muži	Ženy	Děti do 14 let
Děrné	4	3	1
Bílov	1	3	0
Bílovec	2	3	1
Velké Albrechtice	1	2	0
Celkem	8	11	2

²⁹⁸ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 94.

²⁹⁹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.

		Dohromady	21
--	--	------------------	-----------

Tabulka č. 15 Přesun Němců 22. 9. 1948 do Nového Města na Moravě

Obec	Muži	Ženy	Děti do 14 let
Jílovec	2	2	0
Děrné	4	3	3
Cekem	6	5	3
		Dohromady	14

Dne 13. září 1948 přišla ONV v Bílovci zpráva o dodatečném odsunu Němců do sovětského pásma, které mělo proběhnout v nejbližší době. Místní úřady měly za úkol zjistit, kteří Němci by přišli v úvahu pro plánovaný odsun. Do odsunu mohly být zařazeny osoby německé národnosti, které měly v sovětském okupačním pásmu manžela nebo manželku, rodiče anebo děti (sourozenci ani vzdálenější příbuzní nepřicházeli v úvahu) a byly tělesně i duševně zdravé a schopny transportu. Dále to mohli být také Němci, kteří před příchodem do republiky žili v sovětském pásmu. Do transportu nesměli být zařazeni němečtí specialisté. Každá osoba musela mít povolení k odsunu a zajistit si potraviny na sedm dní z vlastních prostředků. Váha zavazadel nebyla striktně určena a doporučovala se jistá benevolence. ONV v Bílovci měl odsunované dopravit do sběrného střediska v Krnově nejpozději do 12 hodin dne 20. září. Mělo se jednat o poslední odsun do sovětského pásma, a tak se do něj měly zařadit všechny osoby, které vyhovovaly podmínkám. V bíloveckém okrese se podle dochovaných materiálů jednalo o dva německé příslušníky. Šlo o paní Františku Müllerovou z Horní Lhoty, jejíž manžel byl 10. července 1945 odsunut do sovětského okupačního pásma, konkrétně do Ratsfeldu v Durynsku, a o pana Arnošta Klimetzkiho, který měl ve Výmaru manželku (byla tam na návštěvě v lednu 1945, ale přes postupující frontu se nemohla vrátit za manželem).³⁰⁰

Dne 27. října 1948 proběhl odsun devíti osob německé národnosti přes Karlovy Vary – Aš do Německa. Šlo o jednu ženu z Polanky, jednoho muže ze Staré Vsi³⁰¹, dvě ženy, jednoho muže a jednu dívku ve věku 14 let z Olbramic a jednoho muže a dvě ženy z Velkých Albrechtic.³⁰²

³⁰⁰ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.

³⁰¹ Podle jiné zprávy nepatřil muž do Staré Vsi, ale do Bílovce. (SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 95.)

³⁰² SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

Dne 2. prosince 1948 bylo do Mohelnice dopraveno pět přestárlých osob německé národnosti. Jeden muž a dvě ženy pocházely z Bílovce, jedna žena z Pustějova a jeden muž z Bílova.³⁰³

V roce 1948 došlo k dodatečnému odsunu několika občanů německé národnosti. Bohužel k těmto odsunům nejsou žádné jiné zprávy, pouze několik osobních informací o odsunovaných a místech, kam tito lidé směřovali. Šlo o Arnošta Nováčka z Velkých Albrechtic, který se stěhoval za svou manželkou do Liebecku³⁰⁴ a Alfreda Schmidta z Pusté Polomi, který mířil za svým otcem do Schemmburgu. Oba směřovali do britského pásma. Do amerického pásma odjížděli Gustav a Anna Roscherovi z Bílovce, kteří jeli do Brém za svým synem a dále pak větší skupinka, která mířila do Bavorska – Stefanie Pieschová spolu se synem, sestrou a synovcem z Jistebníku, Alfred Spievogel z Kyjovic, Emilie Klugerová a František Kalus z Bílovce, Helena Myslivcová z Polanky a Josef a Apolena Weberovi ze Svinova. Více lidí rovněž odcházelo do Hesenska – Alois Berger z Velkých Albrechtic, Hermína Jedtlitschková s dvěma dcerami a synem, Franz Zwach a Augustin Heinrich z Bílovce, František Batrla ze Staré Vsi a Ervín Scholz ze Svinova. Jindřich Brölkner z Vřesiny a Anna Zrunková z Polanky pak zamířili do Bádenska-Württemberska. Do sovětského pásma odjížděl jen jeden muž, Jan Höpp z Polanky.³⁰⁵

Podle přehledu rozptylu Němců v rámci přesídlení v Československé republice zbývalo v bíloveckém okrese ke dni 31. prosince 1948 95 osob německé národnosti určených k rozptylu. Bohužel kromě toho zpráva neuvádí žádné další informace.³⁰⁶ Podle zprávy bezpečnostního referenta ze dne 4. února 1949 Oblastní osídlovací úřadovně v Opavě bylo z bíloveckého správního okresu odsunuto do sovětského okupačního pásma 129 osob, do amerického okupačního pásma 9 011 osob a 51 osob bylo rozptýleno do vnitrozemí, což ale přesně neodpovídá výše zmíněným počtům.³⁰⁷

Ke dni 15. února 1949 bylo v okrese Bílovec zjištěno celkem 442 osob německé národnosti, z toho 60 osob podléhajících odsunu a 382 osob, které odsunu nepodléhaly. Osoby německé národnosti, které nepodléhaly odsunu, se dále rozdělily do pěti kategorií. První byla kategorie specialistů v průmyslu a hornictví spolu s jejich rodinnými příslušníky, ve které bylo zařazeno 80 osob. Do druhé kategorie spadali Němci žijící ve

³⁰³ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

³⁰⁴ Patrně myšlen Lübeck.

³⁰⁵ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 348, kart. 229.

smíšeném manželství, celkem 238 osob. Ve třetí kategorii byli Němci židovského původu nebo vyznání, ve zdejších okrese 4 osoby. Čtvrtou kategorií tvořili Němci, kteří byli z odsunu vyňati cestou milosti, 34 osob. V páté a poslední kategorii byli prověřeni němečtí antifašisté, 26 osob.³⁰⁸

Na konci srpna 1949 ONV v Bílovci obdržel zprávu, že orgány okupační správy v Německu byly ochotny převzít osoby německé národnosti zdržující se stále v Československu v případě, že měly v Německu příbuzné a chtěly být za nimi odsunuty. Pojem rodinných příslušníků nebyl pro tento dodatečný dílčí odsun definován, takže mohli být odsunuti všichni příbuzní. Pro tuto akci měly být vyhotoveny seznamy osob, které by přišly v úvahu, a to nejpozději do 1. října 1949. Orgány okupační správy pak měly dostat tyto soupisy a vyhradily si jejich přezkoušení. Podle pramenů měly do amerického pásma odejít dvě osoby ze Studénky a tři z Poruby a do britské zóny osm osob ze Studénky.³⁰⁹

Na podzim roku 1949 ONV v Bílovci obdrželo zprávu, že pokud nebude zahájen další hromadný transport, mohou němečtí obyvatelé odcestovat do Německa na základě platného cestovního povolení. Ti, kteří se chtěli vystěhovat z Československa, museli zažádat o vydání cestovního průkazu příslušné pasové oddělení ministerstva vnitra v Praze, Brně (v případě bíloveckého okresu) nebo Bratislavě. Podle výnosu ministerstva vnitra z 5. ledna 1950 bylo nařízeno vyhotovit seznamy Němců, kteří se přihlásili k vystěhování do Německa, a to nejpozději do 12. ledna. Seznamy měly obsahovat celkový počet zaměstnaných Němců a jejich následné rozdělení do sedmi pracovních odvětví – 1) zemědělství, 2) lesnictví, 3) doly, lomy a cihelny, 4) hutní průmysl, 5) sklářský a keramický průmysl, 6) textilní průmysl, 7) jiné odvětví. Do seznamu se rovněž uváděly osoby neproduktivní, tj. osoby v domácnosti, děti, nemocní nebo postarší osoby. V okrese Bílovec bylo k 9. lednu 1950 celkem 55 osob přihlášených k vysídlení, z toho 20 osob bylo zaměstnáno (čtyři osoby v zemědělství a 16 v kategorii jiná povolání) a 35 osob zapsáno jako neproduktivní. Tyto osoby pak dostaly pokyny týkající se jejich vysídlení. Byly zařazeny do hromadného transportu, který vyjížděl ze sběrného střediska v Chebu nebo v Liberci. Byly-li zaměstnány, jejich pracovní poměr byl rozvázan pět dnů před odjezdem do střediska. Před svým odjezdem museli Němci zaplatit veškeré účty, odhlásit svůj pobyt a zásobování. S sebou si museli vzít průkaz totožnosti, potvrzení o odhlášení pobytu a o odhlášení ze zásobování a tři fotky pasového formátu (děti do 16 let, které cestovaly

³⁰⁸ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 348, kart. 229.

³⁰⁹ Tamtéž.

v doprovodu rodičů, fotky nepotřebovaly). Co se týče váhy zavazadel, mohla dosahovat až 200 kg na osobu. Vyvézt se mohly veškeré předměty, které byly ve vlastnictví vysídlovaných osob a které nebyly zakázány vyvážet ve všeobecných předpisech. Nemohl se převážet nábytek, ale Němci měli možnost poslat ho předem do Německa. Rovněž zakázán byl vývoz československých platidel, ty ale i po vystěhování zůstaly majetkem vysídlenců a později byly převedeny do Německa. Každá osoba musela zaplatit 350 Kčs (děti do 15 let 150 Kčs) k úhradě nákladů za ubytování a stravu ve středisku, za celní odbavení a za dopravní výlohy.³¹⁰

Podle bílovecké kroniky odešlo do Západního Německa 16. prosince 1950 devět německých rodin, které chtěly odejít za svými příbuznými. V archivních materiálech o tomto odchodu nebyly žádné zmínky.³¹¹

Poslední záznamy o odsunu Němců pocházejí z roku 1951. Několik německých občanů žádalo o dodatečný odsun do Německa, ale všechny žádosti byly zamítnuty a Němcům navrhuto, aby si podali žádost o československé občanství.³¹²

Co se týče repatriací Němců, dochované archivní materiály jsou jen velmi kusé a nedá se z nich vyvodit žádný závěr ani hrubý počet repatriantů. Co do počtu dochovaných žádostí o repatriaci lze hovořit nejvýše o několika málo desítkách, z nichž většina z nich byla zamítnuta, a to i v případě že se jednalo o uznané antifašisty, jako tomu bylo například i u manželů Hájkových, kteří se navíc do odsunu přihlásili dobrovolně, čímž měli údajně „*projevit své německé smýšlení a o repatriaci žádali jen proto, že v Německu jsou t. č. špatné životní podmínky*“, a proto byl jejich pobyt na území ČSR nežádoucí.³¹³

5.2 Střediska pro Němce

První Němci, kteří se v květnu 1945 vraceli do Bílovce, byli internováni ve školní budově na náměstí. Tento „tábor“ spravoval Adolf Kubečka. Internovaným Němcům byl ihned zabaven jejich majetek a každému bylo ponecháno jen 50 říšských marek pro nejnnutnější výdaje.³¹⁴

³¹⁰ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 348, kart. 229.

³¹¹ PŘÍKRYL, E.: *Kronika*, I. díl, s. 83.

³¹² SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 588, kart. 460.

³¹³ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 187, kart. 173.

³¹⁴ PŘÍKRYL, E.: *Kronika*, I. díl, s. 135.

Ke dni 30. července 1945 bylo v bíloveckém okrese celkem šest středisek pro Němce. Dva tábory byly umístěny v Bílovci, na Tkalcovské a Štefánikově ulici, jejichž správcem byl Jaroslav Jaroš. Od počátku si tábory v Bílovci vedly záznamy o zdravotním stavu internovaných Němců jednak proto, aby se zabránilo vzniku jakékoli epidemie, jednak také z důvodu určení pracovní neschopnosti.³¹⁵ Jeden tábor byl dále zřízen ve Studénce zhruba 500 m od nádraží v prostorách velkostatku, spravoval ho Rudolf Langer a dokázal pojmout až 1 500 osob. Další tábor byl v Klimkovicích a vedl ho Ferdinand Trnka. Zbylé dva tábory byly ve Svinově. Ty byly rozděleny na tábor pro muže a tábor pro ženy, zvlášť byly ještě umístěny ženy s dětmi. Mužský tábor vedl Josef Ivánek a ženský tábor Štěpán Slezák.³¹⁶

Podle nařízení ministerstva vnitra se veškerá zařízení pro německé obyvatele od listopadu 1945 dělila do třech skupin. Za prvé to byly internační tábory pro osoby, které se něčím provinily. Zde mohli být internováni kromě Němců rovněž Češi, ovšem museli být umístěni odděleně. Druhým typem byly pracovní tábory pro ty, kteří byli podle dekretu prezidenta republiky č. 71/1946 Sb. přiděleni na práci³¹⁷. A třetím typem byly sběrné tábory, ve kterých byli shromažďováni Němci určení k odsunu. V každém okrese musel být zřízen jeden internační tábor (pro větší počet lidí maximálně dva), který podléhal pouze orgánům podřízeným ministerstvu vnitra. Pracovní tábory zůstaly ve správě ONV s výjimkou přidělování prací, kterou zajišťoval okresní úřad ochrany práce. Vyplácení německých pracovníků bylo v zásadě stejné jako u těch českých³¹⁸, mzdu obdržela správa tábora a nasazené osoby dostávaly deset korun denně kapesného. Zato v internačních táborech celou mzdu dostával tábor. Internovanému měly připadnout dvě koruny na den,

³¹⁵ SOKA NJ, fond Pracovní tábor Bílovec.

³¹⁶ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 87.

³¹⁷ Pracovní povinnost měly všechny osoby, které ztratily československé státní občanství. Vztahovala se na muže od 14 do 60 let a ženy od 15 do 50 let. Od pracovní povinnosti mohli být osvobozeni ti Němci, kteří již obdrželi jedno z osvědčení a až do vyřízení jejich žádosti byli považováni za občany Československé republiky. Určité úlevy také mohly být poskytnuty lidem neschopným práce, těhotným a ženám s nezletilými dětmi. Pracovní povinnost měly osoby žijící v pracovním táboře i volně. (STANĚK, T.: *Odsun*, s. 118.)

³¹⁸ V tomto pramenu nebyla zmíněna 20 % srážka ve prospěch státu, která se vypočítávala z hrubé mzdy a omezení, které nařizovalo, že byl-li výdělek měsíčně vyšší než 2 000 Kčs, náhrada za práci byla převedena na vázaný účet. Jedinými, kdo této srážce nepodléhal, byly osoby zaměstnané jako dělníci v uhelných, rudných a jiných hornických závodech, uznání specialisté a živitelé rodin, kteří pečovali nejméně o tři děti nebo jiné rodinné příslušníky neschopné práce. Takto to probíhalo u Němců, kteří se mohli volně pohybovat. U Němců, kteří žili v pracovním táboře, se zbytek mzdy vyplácel správě tábora, která z těchto financí hradila ubytování, stravování a strážní službu. Pokud z této částky zbyl nějaký obnos, vyplácel se každý den práce 10 Kčs osobám v pracovním středisku a 2 Kčs osobám v internačním středisku, příp. šla tato částka rodinným příslušníkům, kteří z nějakého důvodu nemohli pracovat. Praxe ovšem mohla být jiná. (SOKA NJ, fond Pracovní tábor Bílovec.)

nebyly mu však vypláceny, ale jen se připisovaly a používaly se k úhradě menších potřeb.³¹⁹

V internačních ani pracovních táborech nesměly být drženy děti do 14 let, ať už v táboře měly rodiče či ne. Měly být u svých příbuzných, a jestliže to nebylo možné, v péči sociálních úřadů, klášterů apod. Pokud nešlo uskutečnit ani to, měly být děti české národnosti umístěny u důvěryhodných Čechů a ty německé jako tzv. národní hosté u majetných Němců. Matky s dětmi mohly být propuštěny z tábora, pokud nebyly trestně stíhány.³²⁰ Nicméně děti v internačních táborech stejně pobývaly. V Bílovci došlo k jejich přesunu až 5. listopadu 1945. Jednalo se o tři děti v rozmezí 4–10 let, které byly umístěny do bývalého německého katolického domu na Tkalcovské ulici do péče paní Rabové.³²¹

ZNV v Brně pak v důsledku obav, aby se nerozšířila skvrnivka, uložil ONV v Bílovci, aby zajistil odvěšivení všech osob ve svém obvodě. Zdravotní oddělení ONV v Bílovci nařídilo táborům v Bílovci, Svinově a Klimkovicích, aby jednou týdně věnovali půlden odvěšivování, na které musel dohlížet český lékař a velitel tábora. Odvěšivování se provádělo zásypem DDT, kdy se všichni internovaní museli svléci do naha a zasypat si vnitřní stranu veškerého prádla. Přemísťování osob z jednoho tábora do jiného se až na nezbytné případy nedoporučovalo, a když už to bylo nutné všichni, kteří byli přemísťováni, museli být vykoupáni a převlečeni do čistého prádla opatřeného DDT práškem. Za dodržování těchto nařízení byl zodpovědný velitel tábora a táborový lékař.³²²

Osoby internované v táborech měly rovněž právo na návštěvu bohoslužeb a přijímání svátostí. V případě, že nebyl k dispozici farář, který by do tábora docházel, resp. nebyl internovaný žádný duchovní, který by vedl bohoslužby, mohli internovaní navštěvovat místní kostel. Tak tomu bylo i na podzim 1945 v Klimkovicích, kde byl nedostatek kněží. Proto po dohodě s místním farním úřadem bylo internovaným umožněno jednou týdně, zpravidla v neděli dopoledne, navštěvovat bohoslužby v tamním kostele, resp. přijmout svátost, a to zejména v případě nemoci nebo hrozící smrti.³²³

Po řadě incidentů na několika místech v republice, kdy se němečtí příslušníci pokusili o útěk, došlo ke zpřísnění opatření ve všech internačních a pracovních táborech. Šlo například o omezení vydávání propustek, odesílání korespondence nebo přijímání návštěv,

³¹⁹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ SOKA NJ, fond Pracovní tábor Bílovec.

³²² SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.

³²³ Tamtéž.

větší kontrolu příchozích balíčků, aby se do tábora nedostaly nepovolené předměty (kromě prádla a potravin u sebe internovaní směli mít jen hřeben, kartáček a pastu na zuby a mýdlo) nebo přísnější tresty za porušení kázně. Velitelé těch táborů, kolem kterých jezdily vlaky, pak měli zajistit, aby se internovaní při přejezdu vlaku nezdržovali v jeho dohledu (údajně na několika místech Němci schválně na místech, kde bylo z vlaku vidět, chodili nedostatečně oblečení a vybírali si vši, což mělo poškodit tábory a nepravdivě ukázat jejich špatný stav; netřeba však zdůrazňovat, že podmínky v těchto táborech se leckde blížily těm v koncentračních táborech za druhé světové války). Dále se měl také zpřísnit dohled v noci a všichni internovaní Němci byli na noc ve svých ubikacích zamykáni. Rovněž na ně mělo být dohlíženo při práci a v případě větších skupin byl určen jeden spolehlivější německý občan, který za ostatní ručil. Strážní v tábore museli být o těchto opatřeních zpraveni a dostali zákaz stýkat se a přátelit se s internovanými osobami. Velitelé a strážní táborů se měli řídit heslem, že se „s Němci musí jednat přísně a tvrdě, nikoliv však surově. Němec musí nad sebou cítiti silnou a pevnou ruku, pak poslouchá a pracuje.“³²⁴

V každém sběrném táboru byla ustanovena komise s členem finanční správy, která přebírala a zajišťovala cennosti a další předměty, které bylo zakázáno vyvážet. Tyto předměty pak byly vloženy do vázané úschovy u některého peněžního ústavu a označeny tak, aby bylo jasné, že se jedná o zajištěný německý majetek.³²⁵ Členy komise, která přebírala a zajišťovala cenné předměty, jejichž vývoz byl zakázán, byli Štěpán Donnée (člen MNV v Bílovci), František Gola (člen ONV v Bílovci), František Lakota (přednosta důchodového kontrolního úřadu) a Hubert Laml (okresní velitel SNB). Prohlídky zavazadel byly prováděny ve sběrných střediscích pro Němce.³²⁶

Ve sběrných střediscích byl z řad německého obyvatelstva vybrán kuchyňský personál, zejména se jednalo o ženy bez rodinných příslušníků, který byl lékařsky vyšetřen a byl ve službě až do posledního transportu. Doporučovalo se, aby tento kuchyňský personál byl stálý, aby se zabránilo šíření nakažlivých chorob. Tito lidé pak byli odsunuti posledním transportem.³²⁷

Podle výnosu ZNV v Brně ze dne 17. listopadu 1945 bylo nařízeno, že v těch střediscích, kde byly ubytovány ženy, musely pracovat rovněž ženy-dozorkyně. Strážní mohli vstoupit do ženských ubikací jen s velitelem stráže, dozorkyní nebo v případě

³²⁴ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 73.

³²⁷ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 75.

nutnosti. Ovšem podle dochovaných materiálů ve střediscích v bíloveckém okrese nebyly zaměstnány žádné dozorkyně.³²⁸ Například ke dni 7. prosince 1945 bylo v táboře v Bílovci zaměstnáno celkem devět osob, z toho byl jedním správce tábora, jeho zástupce, kancelářská síla a šest dozorců, všechno muži. Jediné zmínky o ženách zaměstnaných v táborech v bíloveckém okrese se týkaly jedné ženy, která byla zaměstnána nejprve v táboře v Klimkovicích a poté v táboře ve Svinově a která vykonávala funkci vedoucí zásobování, a jedné, která v táboře v Bílovci pracovala jako výpomocná síla.³²⁹

5.2.1 Středisko pro Němce Bílovec

Tábor pro Němce v Bílovci byl zřízen 29. května 1945 a byl umístěn u cesty vedoucí z Bílovce do Velkých Albrechtic (dnes ulice Čs. armády). Tzv. lágr u Velkých Albrechtic v době okupace sloužil Říšské pracovní službě jako místo pro výchovu německé mládeže.³³⁰ K ubytování Němců sloužilo deset dřevěných baráků, z nichž v jednom byla umístěna umývárna a toalety. Jednotlivé baráky pak byly rozčleněny na rozličně velké světnice, které byly porůznu vybaveny dřevěnými nebo železnými postelemi, slamníky, nočními stolky, skříněmi, stoly, židlemi, kamny, policemi nebo dokonce také obrazy a dalšími předměty. Dále zde byla táborová kuchyně, strážnice, kancelář pro správu tábora, ordinace s marodkou a sklad. V táboře byla zřízena také místnost sloužící pro holiče, který podle předpisů mužům zastříhoval vlasy jednou do měsíce a holil je jednou týdně, a krejčovská a obuvnická dílna. V období od 7. června do 13. srpna 1945 (a pravděpodobně i nadále, ovšem to už v archivních materiálech nebylo) byl velitelem stráže v táboře Josef Pelíšek. Stráž se střídala po dvou hodinách, 24 hodin takto vykonávala službu jedna dvojice mužů. Od podzimu 1945 stráž v pracovním táboře pracovala na dvanáctihodinové směny. Službu obvykle vykonávali dva strážní, jejichž směna začínala v 6 hodin ráno a trvala do 18 hodin, kdy je vystřídali další dva strážní.³³¹

Podobně jako v dalších táborech i zde se počet internovaných neustále měnil. Pro příklad bych uvedla stav ze dne 31. srpna 1945, kdy bylo v táboře umístěno celkem 134

³²⁸ SOKA NJ, fond Pracovní tábor Bílovec.

³²⁹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 88.

³³⁰ PŘÍKRYL, E.: *Kronika*, I. díl, s. 135.

³³¹ SOKA NJ, fond Pracovní tábor Bílovec.

osob, z toho bylo 75 mužů, 53 žen, jedno dítě do 6 let, čtyři děti do 14 let a jedno dítě do 18 let.³³²

Suroviny do táborové kuchyně, jako byla např. mouka, cukr, margarín, brambory nebo káva, dodával do tábora bílovecký obchod se smíšeným a lahůdkářským zbožím Josefa Langer. Dodávky pečiva zajišťovali dva pekaři z Bílovce, Josef Tisovský a Alois Jedlička, a Jiří Burček, pekař z Velkých Albrechtic. Všeobecně bylo střediskům povoleno pěstovat si zeleninu a ovoce i jiné plodiny a chovat drobné zvířectvo jako drůbež nebo králíky a rovněž také vepřový dobytek. Vše na vlastní náklady střediska a jen na jeho vlastních pozemcích. Pracovní i jinou obuv internovaným v táboře prodávala místní pobočka firmy Baťa. Další potřeby jako byly hřebíky, žárovky, dráty a různé nářadí poskytoval obchod se železem Františka Orlika a firma Aloise Holuše a Františka Šnapka. Co se týče zásobování, byl v táboře téměř neustálý nedostatek brambor a soli a rovněž také šatstva.³³³ To dokládá také žádost správce tábora o nejméně 200 kusů starších německých uniforem, které by mohl použít jako pracovní oděvy pro internované, kterých se táboru vůbec nedostávalo.³³⁴

Službu tábora lékař vykonával MUDr. Radim Dlouhý, okresní úřední lékař. Leopold Krischke a Anna Klosová sloužili v táboře jako pomocný zdravotnický personál, mimo jiné měli za úkol asistovat správci tábora Jaroslavu Jarošovi při kontrolách zavšivení. Za udržování čistoty v táboře a provádění desinfekcí byl odpovědný Vítězslav Peschel, Leopold Krischke a Emma Linkeová.³³⁵

Co se týče pracovní nasazených, nejvíce jich bylo posíláno na zemědělské a obecní práce, dále pak do větších průmyslových podniků nebo na práce pro sovětskou armádu. V menší míře pak Němci pracovali u řemeslníků a obchodníků. Velký počet pracovních hodin museli Němci nasazení na práci odpracovat ve Stavebním družstvu V. Hrubý a spol., kde měl například v období od 26. září do 25. října 1945 O. Unterstab odpracováno 234 hodin, F. Heinrich 239 hodin a R. Křiške dokonce 271 hodin. Průměrný počet hodin strávených prací pro obec činil průměrně 10 hodin denně, o nedělích pak 5 hodin. O Vánocích měli mít Němci, až na nezbytně nutné práce, volno a měli dostat mimořádné přiděly jídla i dalších potřeb, pokud to poměry tábora dovolovaly. Práce neschopné a postarší osoby byly umístěny zvlášť, a to v budově starého pivovaru č. p. 669 na

³³² SOKA NJ, fond Pracovní tábor Bílovec.

³³³ SOKA NJ, fond Pracovní tábor Bílovec; SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 88.

³³⁴ ZAO, fond ZNV, exp. Ostrava, inv. č. 370, kart. 303.

³³⁵ SOKA NJ, fond Pracovní tábor Bílovec.

Pivovarské ulici. Rovněž zde měly být umístěny ženy s dětmi, těhotné, rodičky i ženy v šestinedělí, ovšem podle jiné zprávy byly ženy s dětmi ubytovány v bývalém německém katolickém domě na Tkalcovské ulici a v bývalém pivovaru byli umístěni jen starší lidé a ti, kteří nebyli schopni pracovat.³³⁶

Na začátku prosince 1945 obdržel správce pracovního tábora v Bílovci Domácí řád pro pracovní a sběrné tábory vydaný ministerstvem vnitra, který mimo jiné stanovil, že ihned po příchodu německých osob do tábora byla přezkoumána jejich totožnost (osobní doklady pak byly uloženy na velitelství tábora až do opuštění tábora). Poté proběhla prohlídka osob i zavazadel. Ženy a děti do 14 let měly být ubytovány odděleně od mužů, nejlépe v samostatné budově, což je zvláštní, protože podle řady vládních výnosů děti vůbec v táborech neměly být, viz výše. Příslušníci tábora mohli dostávat dopisy i balíky, ale až poté, kdy tyto prošly kontrolou a neobsahovaly nic závadného. Rovněž i dopisy odcházející z tábora byly povoleny, ale jen ty psané v češtině a cenzurované. Dále tento řád určoval denní rozpis, od ranního vstávání až po večerku, nebo tresty za jeho nedodržení. Rovněž zde bylo zdůrazněno, že styk mezi příslušníky tábora a stráží měl být co nejmenší a pouze v rámci služebních povinností. Strážní mužstvo pak bylo upozorněno, že jakékoli nelidské zacházení s příslušníky tábora bude přísně potrestáno. Na to byli velitelé táborů upozorňováni zejména poté, kdy se do Československa dostala zpráva, že Němci ve Vídni, kteří byli odsunuti, si americkým okupačním orgánům ztěžovali, že byli bití, okrádáni a byli svědky dalšího nehumánního zacházení. Rovněž byl vydán Domácí řád pro internační tábory, který stanovoval přísnější opatření než řád pro pracovní a sběrné střediska. Jako příklady bych uvedla skutečnost, že všem příchozím byly na krátko ostříhány vlasy, příslušníkům internačního tábora bylo striktně zakázáno kouřit, požívat alkoholických nápojů nebo vyměňovat, příp. prodávat vlastní předměty, museli ráno dříve vstávat, měli kratší polední přestávku apod.³³⁷

Od března 1946 byli němečtí příslušníci z pracovního tábora na příkaz ONV v Bílovci uvolněni a objekty tábora začaly sloužit jako sběrné středisko pro odsun.³³⁸ Jelikož toto středisko nebylo schopno pojmout celý transport, tedy 1 200 osob, byly k tomuto účelu poskytnuty další prostory ve městě. Jednalo se o Národní dům, který byl schopen pojmout 300 osob, Sokolovnu, školu pro ženská povolání na náměstí – v obou prostorách bylo

³³⁶ SOkA NJ, fond Pracovní tábor Bílovec.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ Tamtéž.

umístěno po 150 osobách – a bývalý německý katolický dům (na Tkalcovské ulici) pro 60 osob. Zbytek, tedy 540 osob, byl umístěn ve sběrném středisku umístěném v táborových barácích na tehdejší Štefánikově třídě (dnešní ulice Čs. armády). Zavazadla odsunovaných se shromažďovala jednak přímo ve sběrném středisku a dále pak v budovách národního podniku KOH-I-NOOR a bývalém velkoobchodu Zádruha. Zavazadla měla být hlídána členy SNB a jejich celní kontrolu prováděli úředníci finančního oddělení z Opavy.³³⁹

Sběrné středisko v Bílovci bylo zrušeno na podzim roku 1946, bohužel přesné datum není známo, ale likvidace proběhla patrně v listopadu. Jeho objekty měly být neustále hlídány, neboť v něm do budoucna mělo být zřízeno repatriační středisko.³⁴⁰ Ještě ve zprávě z října 1947 se uvádí, že středisko bude nadále sloužit jako karanténní stanice pro reemigranty a je třeba ho nadále udržovat v dobrém stavu, neboť reemigrace není skončena a bude pokračovat i následující rok.³⁴¹

5.2.2 Středisko pro Němce v Klimkovicích a ve Svinově

Mezi první střediska pro německé obyvatelstvo v bíloveckém okrese patřil internační tábor v Klimkovicích (na oficiálních zprávách byl označován jako koncentrační tábor Němců)³⁴², který byl zřízen dne 8. května 1945.³⁴³ Strážní službu vykonávala civilní Národní stráž v počtu 5 mužů. Velitelem stráže byl Ferdinand Trnka. Tento internační tábor byl umístěn v budově klimkovického zámku. Pro internované bylo zajištěno osm místností, ve kterých byli ubytováni. Dále se zde nacházela strážnice, ošetrovna, kuchyně, koupelna, skladiště a „černá cela“, která pravděpodobně sloužila pro zadržení problémových osob nebo pro účely kázeňského trestu. Celý areál byl ohraničen dvoumetrovou zdí. O zdravotní péči se staral internovaný lékař Jindřich Richter. Denní náklad na jednu zajištěnou osobu činil 12 Kč. Provozní náklady tábora byly hrazeny z výdělku zajištěných osob.³⁴⁴

³³⁹ SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37.

³⁴⁰ ZAO, fond ZNV, exp. Ostrava, inv. č. 370, kart. 303.

³⁴¹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 187, kart. 173.

³⁴² Což nebylo nijak neobvyklé. Jak uvádí Staněk, střediska pro Němce mohla mít různá označení jako např. zajišťovací tábor, internační tábor, sběrný tábor, tábor politických vězňů, kárný tábor ad. (STANĚK, T.: *Tábory*, s. 28.)

³⁴³ Ovšem podle zprávy velitele stanice Sboru národní bezpečnosti v Klimkovicích z 3. října 1945 byl tábor zřízen MNV až dne 15. května. (SOKA NJ, fond Pracovní tábor Klimkovice.)

³⁴⁴ SOKA NJ, fond Pracovní tábor Klimkovice.

První záznam o počtu osob, které se v táboře v Klimkovicích nacházely, pochází ze dne 17. července 1945. Tehdy zde bylo umístěno 213 Němců³⁴⁵, z toho 125 mužů, 77, žen a 11 dětí v letech od šesti do 14 let, tři Češi a jedna Češka, dvě Polky a jeden Rus, celkem 220 osob. Dále pak ke dni 21. srpna 1945 bylo v táboře internováno 69 mužů, 38 žen, 12 dětí do šesti let, 10 dětí do 14 let a 11 dětí do 18 let, celkem tedy 140 osob. Počet internovaných se neustále měnil. Často byli odesíláni na polní a obecní práce nebo na pomocné práce u místních řemeslníků.³⁴⁶ Děti byly umisťovány do dětského zařízení v Klimkovicích a nemocní rozmisťováni v okolních nemocnicích (např. ke dni 1. září bylo sedm mužů hospitalizováno ve všeobecné nemocnici v Moravské Ostravě s popáleninami a 18 osob s tyfem v Zábřehu). Počet internovaných ovlivňovaly také útky, úmrtí, umístění do soudní vazby nebo propuštění z tábora. Tak se stav v klimkovickém táboře ke dni 1. září změnil následovně – počet mužů činil 54 osob, počet žen 12 osob, děti do šesti let zde nebyly umístěny žádné, děti do 14 let bylo 8 a dětí do 18 let 6, celkem 80 osob. Pro příklad bych ještě uvedla, že podle zprávy ze dne 11. října 1945 bylo ze 106 internovaných osob (včetně devíti dětí do 14 let) nasazeno na práci 104 osob. Podle dochovaných materiálů dostávali internovaní v táboře na den 260 g chleba, 53 g margarínu, 5 g másla, 43 g cukru, 7,5 g kávy, 3,8 g soli a 215 g jídla označeného pojmem poživatiny.³⁴⁷

ONV v Bílovci pak zřídil, podle vládního nařízení popsaného výše, v Klimkovicích ke dni 20. listopadu 1945 internační tábor, který byl ale z technických důvodů dne 8. prosince toho roku přesunut do Svinova³⁴⁸ na Kotalovu ulici č. p. 314 (dnes pravděpodobně Kmochova ulice). Tábor se skládal ze dvou zděných budov patřící velkostatku Jana Wilczka, v té době pod národní správou, a jednoho dřevěného baráku pro internované a dvou menších dřevěných baráků, které sloužily jako kanceláře, strážnice, ubikace příslušníků SNB a jako skladiště. Tábor byl rozdělen na mužskou a ženskou část. Internované osoby ve většině tvořili političtí vedoucí nebo příslušníci SS a SA. Ke dni 17. prosince 1945 bylo v táboře internováno 97 osob, z toho 78 mužů a 19 žen. O nemocné se

³⁴⁵ Tábor měl ovšem k dispozici pouze 97 lůžek. (SOkA NJ, fond Pracovní tábor Klimkovic.)

³⁴⁶ Denní mzda přidělených pracovních sil se pohybovala v rozmezí od 10 do 45 Kčs, ovšem zaměstnavatelé platili MNV, internované osoby tedy nebyly vůbec výdělečně činné. (SOkA NJ, fond Pracovní tábor Klimkovic.)

³⁴⁷ SOkA NJ, fond Pracovní tábor Klimkovic.

³⁴⁸ Nicméně v Klimkovicích pravděpodobně nějaké středisko pro Němce fungovalo i nadále, protože se ve fondu Pracovní tábor Klimkovic nachází zpráva o stavu ze dne 12. dubna 1946, ve které je uvedeno, že celkový stav činil 77 mužů a 10 žen. Rovněž obsahuje seznam osob, které byly propuštěny. (SOkA NJ, fond Pracovní tábor Klimkovic.)

staral internovaný lékař z Klimkovic Jindřich Richter. Jako strážce zde působili čtyři příslušníci SNB, z nichž velitelem celého tábora byl Vilém Vašica.³⁴⁹

Mezi problémy, s kterými se internační tábor ve Svinově musel potýkat, byl mimo jiné nedostatek strážní služby. Mnozí, kteří se na tuto pozici dobrovolně přihlásili, službu vůbec nenastoupili, popř. ji brzy přestali vykonávat bez udání jakýchkoli důvodů. Někteří pak byli propuštěni pro svou neukázněnost a nespolehlivost. Dalším problémem byl nedostatek potravin, zejména pak přiděly pro těžce pracující byly nedostatečné.³⁵⁰

5.3 Smíšená manželství

Pojmem národnostně smíšené manželství se rozumělo takové manželství, ve kterém jeden člen byl národnosti české nebo slovenské a druhý člen německé nebo maďarské.³⁵¹ V prvních poválečných týdnech byly často ženy českého původu a děti české výchovy vystaveny omezením pro německé obyvatelstvo, pokud hlavou rodiny byl muž německé národnosti.³⁵² V dekretu prezidenta republiky č. 33 z 2. srpna 1945 se poukazovalo na to, že české ženy provdané za Němce a nezletilé děti se měly posuzovat samostatně (Němkám provdaných za Čechy bylo československé občanství přiznáváno)³⁵³ a pokud si podaly žádost o československé občanství, byly až do jejího vyřízení považovány za československé občanky. Podle Směrnic pro soustavný odsun Němců byly z odsunu osoby žijící ve smíšených manželstvích vyňaty. Věci týkající se smíšených manželství rovněž upravovaly Směrnice o úlevách pro některé osoby německé národnosti a další normy, nicméně v řadě případů docházelo stále ke zmatkům a omylům, a tak ještě v roce 1948 chodily místním národním výborům předpisy, které jim měly pomoci situaci řešit.³⁵⁴

Situace českých žen provdaných za Němce bylo poměrně komplikovaná. Bylo sice stanoveno, že osoby české národnosti se nesměly zařazovat do odsunu, ale často byli i nadále členové rodiny posuzováni podle hlavy rodiny a, v případě sňatku s Němcem, pak bylo často s českými manželkami a nezletilými dětmi po všech stránkách zacházeno jako s osobami německé národnosti. Jisté zlepšení jejich situace nastalo v květnu 1946 po

³⁴⁹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 142, kart. 22, tamtéž, inv. č. 160, kart. 88.

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.

³⁵² STANĚK, T.: *Odsun*, s. 167.

³⁵³ Toto uvádí i T. Staněk a dále píše, že „aby bylo Němkám vydáno osvědčení podle vzoru C, na jehož základě pak byly považovány až do konečného rozhodnutí za čs. státní občanky, muselo se prokázat, že neporušily povinnosti státního občana.“ (STANĚK, T.: *Odsun*, s. 165–166.)

³⁵⁴ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 73.

vydání směrnic ministerstva vnitra, které jim přineslo značné úlevy (vyjmutí z odsunu a omezení platných pro Němce, jejich movitý majetek nespadal od konfiskace, měly stejné platové podmínky jako ostatní zaměstnanci bez 20 % srážky a vázání části mezd nad hranici 2 000 Kčs ad.). Další zlepšení životních podmínek osob žijících ve smíšeném manželství přinesl rok 1947, kdy již německé ženy provdané za Čechy a jejich děti nebyly považovány za osoby německé národnosti.³⁵⁵

Osoby patřící do smíšeného manželství dostávaly legitimace, které potvrzovalo ministerstvo vnitra a které jejím držitelům přiznávaly určité výhody a úlevy a díky nim nepodléhali žádným omezením pro osoby německé národnosti (mimo jiné nemuseli nosit označení, mzdové podmínky měli stejné jako čeští a slovenští zaměstnanci nebo jejich majetek nepodléhal konfiskaci). Německý muž obdržel legitimaci, ve které byli zapsáni jeho rodinní příslušníci – manželka a nezletilé děti české národnosti. Legitimace se skládala ze dvou částí, a to z osobní legitimace německého muže a z legitimace rodinné, kterou obdržela manželka. Legitimace se vydávala i v případě, že muž žil odloučeně od rodiny, např. byl-li internován, nezvěstný, popř. již odsunut nebo zdržoval-li se mimo území ČSR, to se pak vydávala jen rodinná legitimace. O případném odnětí legitimace rozhodovalo ministerstvo vnitra na základě odůvodněných návrhů. K 1. listopadu 1946 bylo v okrese Bílovec 298 Němců ze smíšených manželství. Na konci roku 1947 bylo v bíloveckém okrese 241 rodin, které obdržely legitimace pro smíšená manželství a z nich plynoucí výhody. Bohužel nelze určit přesný počet osob kvůli neúplným pramenům.³⁵⁶

Tabulka č. 16 Smíšená manželství

Obec	Počet smíšených manželství
Velké Albrechtice	15
Bílov	2
Bílovec	39
Bítov	2
Bravantice	4
Bravinné	3
Čavisov	0
Děrné	7
Hrabství	1
Jakubčovice	0

³⁵⁵ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 318–321, 327.

³⁵⁶ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 73.

Jílovec	0
Jistebník	12
Klimkovice	10
Kyjovice	0
Dolní Lhota	0
Horní Lhota	1
Lubojaty	5
Lukavec	8
Olbramice	9
Polanka	23
Krásné Pole	1
Pustá Polom	3
Velká Polom	2
Poruba	2
Pustějov	1
Pustkovec	0
Skřípov	2
Slatina	0
Studénka	19
Svinov	51
Těškovice	2
Tísek	0
Stará Ves	11
Vřesina	4
Výškovice	0
Zbyslavice	2
Celkem	241

5.4 Duchovní

Podle Směrnic k provádění soustavného odsunu Němců transferu podléhali rovněž němečtí duchovní a příslušníci řeholních řádů, kteří odpovídali stanoveným podmínkám. Nicméně zbavení jejich funkcí vyžadovalo v určitých případech řadu zvláštních opatření církevních orgánů, bylo proto nutné jejich odsun oznámit příslušné biskupské konzistoři dostatečně dopředu.³⁵⁷ Církevní správa rovněž usilovala o to, aby byli němečtí duchovní

³⁵⁷ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 73.

(pokud se nějak neprovinili proti republice) odsunováni až v posledních transportech, což ale vždy nebylo dodržováno, viz níže.³⁵⁸

Podle vládního usnesení bylo německým kněžím povoleno vzít si s sebou zavazadla až ve váze 100 kg (místo standardně povolených 50 kg), příp. i více. Rovněž si mohli odvézt osobní předměty, které potřebovali k výkonu svého povolání, tj. kněžský oděv, mešní roucho, prádlo, breviář, misál a odbornou teologickou literaturu, ovšem platilo to jen v případě, že tyto předměty byly jejich vlastním majetkem a nejednalo se o předměty z cenných kovů.³⁵⁹

Za zmínku stojí případ Josefa Slaniny, faráře ve Skřipově, který se 10. července 1945 obrátil na ONV v Opavě, protože mu MNV ve Skřipově údajně neprávem zabavil majetek. Sám Slanina jako důvody, proč mu byl majetek zabaven nespravedlivě, uvedl, že působil ve Skřipově jako farář přes celá válečná léta, kdy bohoslužby vykonával v češtině a rovněž v češtině vedl vyučování v místní škole, a to i přes velký nátlak, který na něho byl činěn po příchodu Němců, aby se „*kostel poněmčil*“, za což byl pak několikrát předvolán gestapem k výslechu. Dále uvedl, že podporoval několik chudých rodin a také pomohl ruskému špionovi, který se u něj schovával od ledna do února roku 1945 a měl mu to také písemně potvrdit. Za Němce ho prý skřipovští občané začali považovat až po převratu a několik z nich se proti němu ostře ohradilo, ale jak sám zdůraznil, jednalo se spíš o osobní nepřátelství. Z důvodu místní příslušnosti se vyšetřování tohoto případu ujal ONV v Bílovci, který došel k závěru, že se bývalý farář měl provinit ve věci udavačství a kolaborace a poškodil tak některé obyvatele obce, proti kterým sbíral usvědčující důkazy, kvůli čemuž byli tito lidé říšskoněmeckým soudem v Litoměřicích odsouzeni k vyšším trestům. V Slaninův neprospěch hovoří také to, že ze skřipovské fary utekl. Dopaden byl dne 11. července a vzat do vazby Lidového soudu v Opavě. Okresní vyšetřovací komise objevila dokumenty, které prokázaly, že se Josef Slanina v roce 1940 přihlásil k německé národnosti, byl členem NSV a podle svědků začal užívat češtinu, až když bylo jasné, že Německo válku nevyhraje. Tímto úřady došly k závěru, že zabavení majetku bylo oprávněné. Po ukončení vyšetřování bylo Slaninovi přiděleno bydliště ve Štěpánkovicích, kde měl vyčkat do zahájení soudního přelíčení. Je možné, že nebýt jeho vlastního dopisu o navrácení majetku, nedostal by se do soudního vyšetřování jako udavač a kolaborant.³⁶⁰

³⁵⁸ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 335–336.

³⁵⁹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 75.

³⁶⁰ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 142, kart. 22.

V listopadu 1945 byl ONV v Bílovci upozorněn ZNV v Brně, aby urychleně vyřídil přezkoumání státní spolehlivosti dvou německých farářů, kteří zůstali na svých bývalých působištích. Jednalo se o Aloise Hesskeho, faráře v Bílově, a Antonína Fischera, faráře v Bravanticích. ONV v Bílovci pravděpodobně věc neřešil, neboť mu v dubnu roku 1946 přišla zpráva se stejnou žádostí, kdy už došlo k vyšetřování obou zmíněných mužů. A. Fischer byl během okupace členem NSV, u místních Němců se těšil značné úcty a chtěl být s ostatními přesunut do Německa, konkrétně do Bavorska. A. Hesske nebyl členem žádné německé organizace a nijak se neprovinil vůči českému národu. Byl odsunut ve čtvrtém transportu 11. května 1946 spolu se svým otcem. A. Fischer pak byl odsunut pátým transportem dne 23. května 1946 do Německa.³⁶¹ Zmíním ještě Maxe Zipse, faráře z Bílovce, který byl odsunut třetím transportem dne 24. dubna 1946. Zips měl u svého jména poznámku, že se jednalo o fanatického nacistu.³⁶² Jeho případ byl projednáván už v létě 1945, kdy MNV v Bílovci žádal Arcibiskupskou konzistoř v Olomouci, aby Zips odešel z města „v zájmu klidného vývoje v Bílovci“ a rovněž konzistoř zpravili o svém rozhodnutí týkající se zákazu německého kázání v místním kostele (alespoň do doby, dokud se německá otázka „právoplatně“ nevyřeší), i přesto, že konzistoř zdůraznila, že němečtí katolíci mají právo na vlastní bohoslužby. Generální vikář arcibiskupské konzistoře dále nabádal také k zachování lidskosti a spravedlnosti. Církevní očistná komise arcibiskupské konzistoře se v září 1945 zabývala případem Maxmiliána Zipse a zjistila, že při všeobecné mobilizaci 25. září 1938 Zips narukoval jako podporučík, při křtech, svatbách a pohřbech mimo latinu používal český jazyk, když si to Češi přáli, rovněž zpovědi vedl česky, nebyl členem NSDAP ani žádných jejích formací, nikdy v kostele nepoužíval „hitlerovský pozdrav“ a dokonce byl pod velmi přísným dohledem bíloveckého Landrátu. Zips se nicméně sám fary v Bílovci vzdal (údajně pro změněné poměry, otázkou zůstává, jak dobrovolné to bylo). Konzistoř se pak ještě za faráře přimluvila, aby směl až do odsunu bydlet ve farní budově a vykonávat funkci pomocného kněze.³⁶³

Na základě množících se žádostí o vynětí, popř. odklad odsunu řádových sester německé národnosti, ministerstvo vnitra rozhodlo, že německé členky různých řádů a kongregací (vyjma sester řádu německých rytířů), které pracovaly v sirotčincích, chudobincích, nemocnicích, starobincích, ústavech pro mladistvé či postižené apod., mohly být vyňaty z odsunu, pokud nebyly politicky nebezpečné. Toto dále upravovalo vládní

³⁶¹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 142, kart. 22.

³⁶² SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 74.

³⁶³ SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 351, kart. 70.

nařízení z března 1947 o vynětí z odsunu některých řeholních sester německé národnosti, které pracovaly jako pomocný personál v nemocnicích, léčebných ústavech nebo ošetrovacích či charitativních zařízeních, a to s odůvodněním zachování řádného chodu těchto ústavů a nemožností v danou chvíli nahradit německý personál tím českým. Z bíloveckého okresu byly ze seznamu pro odsun vyškrtnuty zaměstnankyně okresní nemocnice v Bílovci – celkem 11 sester Kongregace milosrdných sester III. řádu sv. Františka.³⁶⁴

5.5 Antifašisté

V nejbližší době po osvobození nebyly dány přesné směrnice, které by určovaly, které osoby je možné pokládat za antifašisty a které ne. Zpočátku byli za antifašisty považováni zejména němečtí komunisté a sociální demokraté, kteří vstoupili do strany ještě před válkou a mohli to doložit, a dále také osoby, které se vrátily z věznic a koncentračních táborů. Od poloviny května 1945 vyšlo několik nařízení, která upravovala postup v prošetřování antifašistů. Šlo v podstatě o to, že osoby, které chtěly být uznány za antifašisty, musely prokázat, že zůstaly věrné republice, vedly boj proti nacismu nebo byly perzekuovány z politických či rasových důvodů. Prověření antifašisté pak byli vyjmuti z některých omezení platných pro ostatní německé obyvatelstvo. Mohli například dostávat stejné přidělové lístky jako Češi, byli vyňati z lokálních odsunů, neměli být soustředováni a pracovně nasazeni apod., ovšem kvůli nepřesnostem v jejich prokázání docházelo k omylům a často byli odsunuti s ostatními Němci nebo internováni, příp. se stejně víceméně nemohli účastnit veřejného života. Dne 24. srpna 1945 vydalo ministerstvo vnitra oběžník, který určoval podmínky k vystavení osvědčení podle vzoru B, které zajišťovalo Němcům výše zmíněné úlevy až do případného uznání československého státního občanství. Podle tohoto oběžníku měli být za antifašisty uznáni ti Němci, kteří „1) byli vězněni z politických nebo rasových důvodů nebo byli pro věrnost republice jinak pronásledováni, 2) vedli před okupací i během ní boj proti nacismu a za ČSR, 3) byli příslušníky čs. nebo spojeneckých vojenských jednotek, partyzánských oddílů nebo pracovali v jejich službách, 4) nebyli členy nacistických organizací, přestože k tomu byli nuceni (výjimka se připouštěla u osob, které v těchto organizacích působily po dohodě s některou z odbojových složek.“ Zajistit skutečnou objektivitu při posuzování

³⁶⁴ SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37.

antifašistických žádostí bylo však nemožné. Na podzim 1945 se pak šetření vůči žadatelům antifašistických osvědčení ještě zpřísnil. Jména a adresy žadatelů byly zveřejňovány a občané vyzýváni, aby sledovali tyto seznamy a hlásili vše relevantní. Rovněž se přistoupilo k revizím již prověřených osob. Pro antifašisty byla situace značně komplikovaná i z toho důvodu, že kvůli spolupráci s československými úřady nezapadali do zbytku německé komunity a ani v očích českých obyvatel nepůsobili jako spolehliví občané. Často byli zapojováni do obecní správy, ale jakmile byla možnost nahradit je Čechem nebo na nátlak veřejnosti, byli odsunuti do pozadí.³⁶⁵ Takový případ se stal i v Bravanticích, kde byl německý občan Jan Herrmann členem místní správní komise, konkrétně pomáhal rozdělovat práci pro Němce, proti čemuž byly v září 1945 vzneseny námitky ze strany velitelství stanice SNB v Bravanticích (na popud místních obyvatel). Proti Herrmannovi svědčilo několik občanů, kteří ho osobně znali a kteří poukazovali na jeho proněmecké chování, členství v NSV a SA (toto bylo ale později zpochybněno). ONV v Bílovci doporučil ponechat Herrmanna na místě, když dosud svou práci bez problémů zastával, nicméně se do věci vložila expozitura ZNV v Moravské Ostravě, která zažádala o okamžité propuštění Herrmanna z místní správní komise, protože se podle ní jednalo o osobu nespolehlivou. Svou roli v tom pravděpodobně také hrál nesouhlas českých obyvatel v Bravanticích.³⁶⁶ Podobně byl v Jistebníku po osvobození zvolen předsedou MNV jistý pan Herz, což nelibě nesli členové místní sociální demokracie. Pro odvolání pana Herze uváděli jako důvody jeho členství v obecní radě za německou živnostenskou stranu od roku 1936 až do okupace, dobrovolné působení u německého hasičského sboru, jeho funkci pokladníka německého spolku Heimatsöhne a jeho aktivní vystupování pro německé zájmy, přestože byl židovského původu. Členové ČSSD v Jistebníku dále uváděli, že jako žid byl nucen z obce před příchodem německých vojsk odejít, vrátil se jako důstojník ruské armády a v „politickém chaosu“ po osvobození zvolen předsedou MNV díky nově příchozím lidem, kteří neznali jeho minulost, což podle jistebnické ČSSD mělo způsobit, že se obec stala terčem pomluv a posměchu těch, kteří dřívější činnost pana Herze znali. Herz krátce po svém zvolení vstoupil do KSČ, což vyvolalo mezi místními sociálními demokraty a komunisty jisté spory, když sociální demokraté odmítli pana Herze jako předsedu MNV přijmout. Pro další postup se obrátili dokonce na vedení ČSSD v Praze, bohužel se mi nepodařilo zjistit, jak celá věc dopadla, nicméně tyto příklady jasně

³⁶⁵ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 142–144, 147, 150.

³⁶⁶ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 142, kart. 22.

ukazují, že ani uznání němečtí antifašisté nebyli v lehké situaci.³⁶⁷ Ovšem v některých obcích vedli správní komise Němci ještě i na jaře 1946, jako například ve Velkých Albrechticích, Bravanticích, Bravinném nebo Staré Vsi.³⁶⁸

Žadatelé o antifašistickou legitimaci byli podrobeni šetření antifašistické komise, jejímž předsedou byl v bíloveckém okrese Rudolf Kolovrat. Poté antifašistická komise buď žadatele doporučila pro uznání antifašistické legitimace, nebo naopak jeho žádost nepodpořila, příp. mohla rovnou navrhnout vydání československého státního občanství. Konečné rozhodnutí pak bylo na ONV v Bílovci, který mohl zamítnout žádost, jež byla navrhována ke kladnému vyřízení. Vyřizování žádostí bylo značně zdlouhavé, nebylo proto neobvyklé, že někteří žadatelé byli již odsunuti, než se jejich žádost stačila vyřídit. Výjimečně také žadatelé své žádosti stáhli sami a dobrovolně se přihlásili k odchodu do Německa. Antifašistická komise hodnotila uchazeče ne vždy přísně, jako například v případě Rudolfa Hájka, který pašoval dopisy německých obyvatel do Německa (což bylo striktně zakázáno). Komise Hájka označila jako „*dobráka s měkkým srdcem*“ a navrhla jeho uznání za antifašistu. Toto ale bylo spíše výjimkou.³⁶⁹

Dne 15. února 1946 vydala československá vláda usnesení o vystěhování německých antifašistů, kteří se zdržovali na území ČSR, aby tak pomohla při vytváření demokratických poměrů v Německu. Pod pojmem antifašista se rozuměla osoba německé národnosti, která zachovala věrnost Československé republice, neprovinila se proti československému národu, aktivně se účastnila boje proti nacismu, příp. trpěla pod fašistickým režimem. Do amerického okupačního pásma se mohli odstěhovat antifašisté, kteří patřili k německé sociálně demokratické straně dělnické, do sovětského pak členové komunistické strany. Pokud to dovolily dopravní podmínky, mohli si s sebou němečtí antifašisté odvést movitý majetek včetně nábytku, rádiových přijímačů, jízdních kol, psacích a šicích strojů, fotoaparátů, nástrojů, které potřebovali k výkonu svého zaměstnání apod. Každá osoba měla nárok na hotovost ve výši 1 000 říšských marek. V každém transportu mělo být zařazeno zhruba 200 lidí tak, aby rodiny zůstaly spolu. Osoby byly přepravovány v osobních vagónech (pro jeden transport v počtu tří až čtyř), zbytek soupravy tvořily nákladní vagóny, přičemž jeden nákladní vagón měl obsahovat majetek 4

³⁶⁷ SOKA NJ, fond ČSSD Bílovec, inv. č. 24, kart. 3.

³⁶⁸ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 91.

³⁶⁹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 145, kart. 55.

rodin. Podobně jako u ostatních transportů musely mít všechny osoby lékařské osvědčení a přepravní lístky. Odsun do amerického okupačního pásma byl zahájen v květnu 1946.³⁷⁰

V bíloveckém okrese bylo podle seznamu, bohužel bez uvedeného data (pravděpodobně k jaru 1946), 282 německých antifašistů, kterým byly vydány antifašistické legitimace.³⁷¹

5.6 Průmysloví odborníci, specialisté a kvalifikovaní pracovníci

I přes vysídlování Němců bezprostředně po osvobození bylo jasné, že by státní hospodářství takovou ztrátu pracovních sil překonalo jen se značnými obtížemi nebo vůbec, proto se prosadila myšlenka využít německých pracovních sil v co největší míře až do jejich vysídlení. Zprvu byli Němci nasazováni na práci bez jakéhokoli plánu a bez ohledu na jejich kvalifikaci, zkušenosti, pohlaví či věk (ze začátku šlo hlavně o odstraňování následků války a nasazení na práce v zemědělství). Teprve postupně byly některé skupiny Němců z pracovní povinnosti vyňaty.³⁷²

Ministerstvo vnitra vydalo 8. června 1945 pokyny postupu vůči německým zaměstnancům, kteří byli zapotřebí k udržení výroby v důležitých odvětvích. Ti měli být vyňati z opatření proti Němcům a neměli být zařazováni do místních transportů, což ale v prvních poválečných měsících nebylo zcela dodržováno.³⁷³

V listopadu 1945 ONV v Bílovci upozornil místní národní výbory ve svém okrese na záležitosti týkající se vystěhování průmyslových odborníků a obchodníků. Šířily se informace, že mnozí z nich, zejména ti na vedoucích pozicích, byli zbaveni svých postů a zvažovali myšlenku odchodu hned, jakmile to bude možné. Dále se to týkalo také inženýrů, techniků a řemeslnických mistrů, kteří byli zbaveni svých míst na žádost svých podřízených. Jelikož by se tím nejen podnik, ale také stát připravil o potřebné odborné síly, ministerstvo vnitra upozorňovalo, že šlo-li o vysoce kvalifikované zaměstnance, kteří nepatřili do kategorie „jasných“ nacistů, mělo se vůči nim postupovat s rozvahou a obezřetností vzhledem k jejich znalostem a nepostradatelnosti. Místní národní výbory se

³⁷⁰ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.

³⁷¹ Tamtéž.

³⁷² STANĚK, T.: *Tábory*, s. 59.

³⁷³ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 155.

pak měly postarat, aby tyto informace dostaly závodní rady v dané obci a aby je dodržovaly. Řada firem a podniků pak úřadům posílala žádosti se seznamem pracovníků, kteří měli být odsunuti až v posledním transferu, popř. zadržení. Jednalo se o zaměstnance, kteří byli pro své zaměstnavatele nepostradatelní a za které v dané době nebylo možné sehnat náhradu (v ostatních případech vydávaly firmy potvrzení o možnosti odsunu). Tyto žádosti se týkaly zpravidla větších podniků, v bíloveckém okrese, podle dostupných materiálů, hlavně Bíloveckého dřevoprůmyslu³⁷⁴, Tatra – závod Studénka, n. p. (do roku 1945 Moravskoslezská vozovka, a. s.), zejména Massagu, resp. národního podniku KOH-I-NOOR³⁷⁵ a bíloveckého velkostatku, který po odsunu Němců na žňové práce roku 1946 zůstal téměř bez pracovních sil. Většina těchto žádostí byla kladně vyřízena ve snaze zachovat stálý chod hospodářství země. Tyto legitimace ovšem mohly být později zase rušeny a takoví lidé poté zařazeni do odsunu.³⁷⁶

Podle vládního výnosu legitimace německých specialistů v průmyslu a v hornictví zajišťovaly svému majiteli a jeho rodinným příslušníkům značné úlevy (např. v lístkovém systému patřili do stejné kategorie jako osoby české nebo slovenské národnosti) a také tito lidé nepodléhali žádným omezením, která byla stanovena pro osoby německé národnosti.³⁷⁷ Značné problémy nastávaly při zápisu rodinných příslušníků do legitimací,

³⁷⁴ Tento podnik měl k 14. květnu 1946 celkem 115 zaměstnanců, z nichž 30 bylo německé národnosti. Jak ve své žádosti uvádí, pobočka úřadu ochrany práce v Bílovci nebyla schopná najít za ně žádnou náhradu, neboť v té době bylo město osídlené sotva z poloviny, a ztráta takového počtu zaměstnanců by mohla mít pro podnik katastrofální důsledky. Vedení podniku tedy žádalo o vynětí z odsunu a dokonce se přimluvalo o prošetření a udělení československého občanství, neboť převážná většina z těchto zaměstnanců byla českého původu nebo ze smíšených manželství. (SOkA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37.)

³⁷⁵ Firma Massag měla např. ve výrobě označené jako hospodářská skupina železa a kovů celkem 672 zaměstnanců, z toho 269 německé národnosti a z nich pak 32 pracovníků, kteří se řadili do kategorie specialistů nebo ve výrobě výstrojového zboží a oděvní přípravy celkem 233 zaměstnanců, z toho 88 německé národnosti včetně 19 specialistů (je třeba brát ale v úvahu, že se legitimace specialistů mohly také odebrat, a tak se jejich počet často měnil). Vedení firmy Massag ujistilo ONV v Bílovci, že nemá námitky, aby němečtí specialisté, kteří ve firmě pracují, zůstali v podniku i nadále zaměstnáni a požádalo o vyšetření státní spolehlivosti, neboť byť se jednalo o lidi německé národnosti, byli to vesměs loajální občané. Firma pak také dohlížela na to, aby němečtí specialisté, kteří pobírali české potravinové lístky, je skutečně dostávali, jako např. v případě, kdy neobdrželi tabačenku, na kterou měli nárok. (SOkA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37.)

³⁷⁶ V jiném pramenu, bohužel bez uvedení data, počet Němců ve firmě Massag tvořil 1/3 zaměstnanců, v Bíloveckém dřevoprůmyslu 1/5, v městském pivovaru dokonce 1/2, v automatickém elektrickém mlýnu o něco víc než 1/5, v Opavském dřevoprůmyslu 1/3 a v Salcherově parní pile 1/2. (SOkA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 291, kart. 37; ZAO, fond ZNV, exp. Ostrava, inv. č. 759, kart. 776.)

³⁷⁷ Staněk uvádí u německých odborníků a specialistů konkrétně následující úlevy: 1) byli vyňati z osobních omezení v místě bydliště a pracoviště, 2) byli vyjmuti z opatření proti Němcům týkajících se užívání bytů (pokud to nebylo na úkor Čechů a Slováků), 3) mohli kromě movitého majetku, který nepodléhal konfiskaci, využívat i obytné domy s příslušenstvím, popř. malé hospodářství sloužící k vlastní obživě, 4) měli dostávat stejné potravinové lístky jako ostatní zaměstnanci, 5) měli volnost pohybu v rámci svého zaměstnání, směli používat veřejné dopravní prostředky a jednou měsíčně mohli navštěvovat svou rodinu v případě, že byli odloučení, 6) měli mít stejné platové podmínky jako ostatní zaměstnanci stejné kvalifikace a nevztahovala se na ně 20 % srážka ze mzdy ani povinné vázání platu nad 2 000 Kčs. (STANĚK, T.: *Odsun*, s. 305–306.)

protože tento pojem nebyl úplně totožný s pojmem „členů rodiny“, který byl důležitý z hlediska odsunu, a tak často docházelo k omylům. Mohl se tak vyskytnout případ, kdy někteří příbuzní nemohli být zapsáni do legitimace německého specialisty jako rodinní příslušníci a jako takoví využívat s tím spojené úlevy, ale na druhou stranu jako členové jeho rodiny nepodléhali odsunu. Proto byly na tuto věc úřady upozorňovány a podle toho legitimace specialistů vystavovat. Na příkaz ministerstva vnitra pak měl ONV v Bílovci zkontrolovat již potvrzené legitimace a případné chyby opravit.³⁷⁸

Jelikož se legitimace potvrzovaly a vydávaly často na základě neúplných nebo ne zcela spolehlivých podkladů, rozhodlo se ministerstvo vnitra v prosinci roku 1946 zřídit zvláštní revizní komise, které se skládaly ze zástupců ONV, zástupců ministerstva průmyslu a rady odborů. Podniky pak musely vypracovat seznamy německých specialistů, kteří měli potvrzené legitimace, a odevzdat je ONV nejpozději do konce roku 1946. Revizní komise zahájily svou činnost 1. ledna 1947 a měly za úkol přezkoumat v jednotlivých závodech potvrzené legitimace a ujistit se, zda byly skutečně splněny všechny předpoklady pro vynětí z odsunu a získání úlev z pozice nepostradatelného pracovníka. Konkrétně se zaměřily na to, zda legitimace specialistů obdržely ty osoby, které skutečně byly odborně způsobilé a zapotřebí pro chod podniku, zda byly tyto osoby spolehlivé po stránce státní a občanské (tedy jestli např. nebyli členy NSDAP, SS, SA apod.) a jestli bylo nutné je v podniku ponechat (zda je nebylo možné nahradit českými pracovními silami). Ti, kteří by nesplňovali podmínky pro legitimaci, měli být v podniku ponecháni se všemi výhodami a úlevami až do jara 1947, kdy byl plánován další odsun. Pro příklad bych uvedla rozhodnutí revizní komise ze dne 5. února 1947, která prověřovala 25 německých specialistů u národního podniku KOH-I-NOOR v Bílovci. Komisi tvořil František Gola, bezpečností referent ONV, jako předseda komise a Jaroslav Kalus, styčný důstojník ONV. Průmyslový pověřenec ministerstva průmyslu Dr. Bohuslav byl ze schůze omluven. Přítomen byl rovněž místoředitel podniku Oldřich Řeháček. Pro odsun bylo navrženo sedm německých specialistů s rodinami, dohromady tedy 20 osob. V podniku mělo zůstat 11 německých specialistů, jejichž počet i s rodinami činil celkem 27 osob. Ve firmě bylo rovněž ponecháno a z odsunu vyňato sedm německých specialistů, kteří žili ve smíšeném manželství (s rodinami dohromady 19 osob). V prosinci 1947 pak byla šesti lidem odebrána legitimace specialisty a nahrazena legitimací pro smíšená manželství.³⁷⁹

³⁷⁸ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.

³⁷⁹ Tamtéž.

Německých zaměstnanců se netýkal jen odsun do Německa, ale podle ministerského výnosu také jejich přesun za prací do vnitrozemí. V této souvislosti vytvořil v červnu 1948 národní podnik KOH-I-NOOR seznam zaměstnanců, kteří mohli být za náhradu přesunuti a těch, kteří byli pro podnik nepostradatelní. V podniku bylo zaměstnáno 7 pracovníků, kteří měli legitimace ze smíšeného manželství (eventuálně rovněž legitimace specialistů potvrzené ministerstvem vnitra) a kteří měli v podniku zůstat. Pro zajištění hospodářské stability podniku bylo nezbytné ponechat ty z německých zaměstnanců, kteří měli legitimace specialistů. Dále podnik uvedl seznam zaměstnanců, které závod mohl, bez následků na jeho chod, uvolnit za patřičnou náhradu. Takových osob bylo celkem 46 (32 mužů, 14 žen). Dodatečně pak ještě bylo pro přesun navrhnuo šest dělnic, které byly nově do podniku přijaty.³⁸⁰

Velmi důrazně bylo ONV v Bílovci zakázáno odsunovat německé horníky a jejich rodinné příslušníky, aby nedošlo k poklesu těžby uhlí. To se týkalo rovněž německých horníků, kteří by po šetření byli uznáni státně nespolehlivými. Tito mohli být zařazeni do odsunu až po souhlasu ministerstva vnitra. Němečtí horníci i jejich rodiny od ministerstva vnitra obdrželi hornické legitimace, které jim zajišťovaly různé úlevy a výhody. V bíloveckém okrese bylo k 1. listopadu 1946 38 osob s legitimací specialistů v průmyslu a hornictví.³⁸¹

Jelikož bylo zjištěno, že někteří němečtí lékaři a další zdravotnický personál byl nasazen na práci v zemědělství a továrnách, zatímco ve střediscích pro Němce chyběl ošetrovatelský personál, upozornilo ministerstvo vnitra ONV v Bílovci, aby ve svém správním obvodu zjistilo, zda k takové situaci nedošlo. Měla se plně využít odborná praxe těchto lidí pro zdravotní službu v internačních, sběrných a pracovních táborech. Zároveň ministerstvo vnitra nařídilo, aby se provedl soupis německých lékařů a ošetrovatelů, kteří se budou podílet na zdravotní službě při odsunu Němců.³⁸²

Pro zachování fungujícího hospodářství státu bylo nutné Němce vysídlovat postupně s odpovídající náhradou v zaměstnání. Situace německých pracovních sil byla značně komplikovaná, neboť převládal všeobecný názor, že se Němci mají vysídlit co nejdříve v co největším počtu. Na druhé straně ale objevovaly názory, že by se zde práce schopní Němci měli pozdržet co nejdéle, než se za ně najde náhrada. I přes varování ministerstva vnitra

³⁸⁰ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 348, kart. 229.

³⁸¹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 73.

³⁸² Tamtéž.

byli nejen němečtí odborníci a specialisté odsunováni, což mohlo v některých průmyslových odvětvích vést ke kritické situaci.³⁸³ To, že odborníci byli odsunováni, dokládá i případ Pavla Beilnera, který byl zaměstnán u Bíloveckého dřevoprůmyslu. Závodní rada podniku považovala Beilnera za více než nepostradatelného, což dala jasně veřejně najevo a žádala o jeho ponechání v podniku. Nicméně i přesto, že byl Beilner českého původu a obdržel legitimaci specialisty, byl s velkou nevolí firmy odsunut. Členové závodní rady to dávali za vinu bezpečnostnímu referentu s tím, že byla nesmírně poškozena obnova a chod podniku, a žádali, aby k tomu ONV v Bílovci zaujalo stanovisko, jinak by případ předali k dalšímu vyšetřování a uveřejnili v tisku. Bohužel celá věc se následně řešila, aniž by byl zaznamenán její výsledek.³⁸⁴

Objevovaly se rovněž stížnosti a zprávy v tisku o tom, že v pohraničních oblastech zaměstnavatelé odmítali přijmout české uchazeče o práci z toho důvodu, že neměli volná místa, protože „nemohli propustit kvalifikované a zapracované síly německé“, i když šlo spíše o to, že němečtí zaměstnanci vyšli zaměstnavatele levněji. Tito zaměstnavatelé pak byli upozorňováni úřady ochrany práce, aby zařídili, že němečtí pracovníci řádně zaškolí a vyučí český personál, dokud nebudou zařazeni do odsunu. V jiném případě hrozilo, že by po odsunu Němců podniku nebyly přiděleny náhradní pracovní síly.³⁸⁵

5.7 Konfiskace německého majetku

Již v průběhu osvobozovacích bojů docházelo k rozkrádání německého majetku, a to jak příslušníky německé a Rudé armády, tak českým obyvatelstvem. Zejména v obcích s německou většinou zůstával větší počet domů opuštěný. Postupně byl navyšován počet strážných v obcích, kteří měli dohlédnout na to, aby německý majetek nebyl nadále zcizován.³⁸⁶

Výnosem ministerstva vnitra ze dne 20. června 1945 měla být zastavena činnost všech německých (a maďarských) spolků a zajištěn nejen jejich majetek, ale také veškeré písemnosti. ONV v Bílovci pak po všech MNV v okrese žádal vyplnění dotazníku, který měl pomoci zjistit, jak bylo s majetkem německých spolků naloženo. V dotazníku se vyplňovaly tyto informace: název spolku a jeho sídlo, adresy posledních představitelů

³⁸³ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 290–305.

³⁸⁴ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 160, kart. 89.

³⁸⁵ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 187, kart. 170.

³⁸⁶ *Druhá kniha*, s. 117.

spolku, tedy předsedy, místopředsedy, jednatele a pokladníka, jmění spolku ve formě hotovosti, vkladů, cenných papírů, movitostí a nemovitostí, dluhy spolku, sdělení, jak bylo po osvobození s tímto majetkem naloženo a kdo tato opatření provedl. Celkem 22 obcí uvedlo, že se u nich žádné německé spolky nevyskytovaly. Konkrétně se jednalo o obce Bítov, Bravinné, Čavisov, Hrabství, Jakubčovice, Krásné Pole, Kyjovice, Dolní Lhota, Horní Lhota, Lukavec, Polanka, Pustá Polom, Velká Polom, Poruba, Pustějov, Skřípov, Slatina, Těškovice, Tísek, Vřesina, Výškovice a Zbyslavice. Obce Velké Albrechtice, Bílov, Bílovec, Jistebník, Klimkovice, Olbramice a Pustkovec zaslaly seznam německých spolků s uvedením, že spolky po sobě nezanechaly žádný movitý ani nemovitý majetek či listinný materiál. Například v Klimkovicích bylo 22 německých spolků, po kterých nic nezůstalo, údajně vedení spolku všechno přesunulo do jiných spolkových středisek při evakuaci zdejšího kraje. Jen šest obcí z celého okresu zajistilo (a přiznalo) majetek německých spolků. V Bravantcích byl zajištěn majetek tří německých spolků, a to vklad ve výši 15 000 Kčs Spořitelního a záloženského spolku, garáž Dělnického družstva autobusu (samotný autobus byl odebrán sovětskou armádou) a skladiště, jedna ruční a jedna motorová stříkačka, jedna berlovka a dva vozy Hasičského spolku (tyto věci převzal český hasičský spolek). V Děrném byla zajištěna finanční hotovost Spolku selské jízdy (není známa přesná částka) a majetek bez další konkretizace Dobyčtího pojišťovacího spolku a Hasičského sboru. V Jílovci šlo o majetek sdružení zemědělců (Landwirtevereinigung), konkrétně o jeden lukorez v hodnotě 2 000 Kčs, jednu dobytčí váhu v hodnotě 3 000 Kčs, jeden vylušťovač semenného jetele v hodnotě 2 000 Kčs a jedno jeviště v hodnotě 1 000 Kčs. V Lubojatech bylo zajištěno 2 118 říšských marek na spolkové vkladní knížce Spolku chovatelů koní (finanční hotovost 970 říšských marek odebrala spolku milice) a rovněž pošta a časopisy místního Frauenshaftu. Ve Staré Vsi se podařilo získat písemnosti NSDAP a SA a blíže neurčené knihy Spořitelního a záloženského spolku, jehož hotovost byla údajně odcizena. Veškeré spolkové zařízení bylo zničeno v důsledku války. Ve Svinově nebyl zjištěn žádný nemovitý majetek, pouze několik kusů nábytku. Konkrétně dvě skříně a čtyři židle patřící NSV, tři stoly a pec SA, jedna skříň, lavice a stůl od Technische Nothilfe a jedno nefunkční „horské slunce“ spolku Mutter und Kind. Ostatní věci měly být zničeny během válečných operací nebo odvezeny Rudou armádou. Obec Studénka nezaslala žádné informace.³⁸⁷

³⁸⁷ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 174, kart. 133.

Pro jednotlivé obce okresu byly vyhotoveny seznamy zkonfiskovaného nemovitého majetku, a to buď podle dekretu č. 12/45 Sb. nebo podle dekretu č. 108/45 Sb. Dekret prezidenta republiky č. 12/45 Sb. byl vydán 21. června 1945 a týkal se konfiskace a urychleného rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů a zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. Bylo jím nařízeno, že se okamžitě a bez náhrady konfiskuje zemědělský majetek, který je ve vlastnictví všech osob německé a maďarské národnosti (bez ohledu na státní příslušnost), všech zrádců a nepřátel republiky, jejichž nepřátelství se projevilo zejména v letech 1938–1945, a všech akciových a jiných společností a korporací, které jakýmkoli způsobem podporovaly okupační režim. Výjimku z konfiskace tvořily osoby německé a maďarské národnosti, které se aktivně účastnily boje za osvobození. Zemědělským majetkem se rozuměla zemědělská a lesní půda, budovy a zařízení, které k ní patřily, podniky zemědělského průmyslu, movitosti (i živý inventář) a také všechna práva, která s vlastnictvím takového majetku souvisela. Zkonfiskovaný zemědělský majetek spadal pod správu Národního pozemkového fondu až do doby jeho předání přidělcům. V dekretu prezidenta republiky č. 108/45 Sb. z 25. října 1945 se hovořilo o konfiskaci nepřátelského nezemědělského majetku. Konfiskace probíhala bez náhrady a týkala se movitého i nemovitého majetku a majetkových práv, tedy různých pohledávek, cenných papírů, vkladů a nehmotných práv, a to v případě, že se ke dni skončení okupace nacházel ve vlastnictví Německé říše a Království maďarského, jejich politických stran, organizací, podniků, sdružení, fondů a jiných útvarů, které souvisely s těmito režimy, jakožto i ve vlastnictví německých a maďarských právnických osob a také osob fyzických nejen německé a maďarské národnosti, ale všech, které jakýmkoli způsobem podporovaly okupanty (toto platilo i pro osoby právnické). U německých a maďarských příslušníků byla učiněna výjimka u těch osob, které prokázaly věrnost Československé republice, aktivně se účastnily boje proti nacismu nebo trpěly pod nacistickou nadvládou. Z konfiskace byly vyňaty předměty, které byly nezbytné k uspokojení životní potřeb a výkonu zaměstnání, jako byl například oděv, prádlo, peřiny, nářadí a nástroje nebo potraviny.³⁸⁸

Podobně se sepisovaly také seznamy majetku rakouských státních příslušníků. Pro okres Bílovec se v archivních pramenech nacházely materiály jen k několika málo obcím. Obec Děrné nekonfiskovala žádný majetek rakouských občanů a stejně tomu bylo i v obci Bravantice. V Klimkovicích byl konfiskován jeden rodinný dům se zahradou v hodnotě 60 000 Kčs, v Butovicích rovněž jeden rodinný dům se zahradou v hodnotě 45 000 Kčs a

³⁸⁸ JECH, K. (ed.): *Němci*, s. 271–275, 363–364.

v Bílovci čtyři rodinné domy se zahradami v celkové hodnotě 489 672 Kčs. O ostatních obcích nebyla v pramenech zmínka.³⁸⁹

Rovněž byly obce nuceny sepsat seznamy konfiskovaných živností a průmyslových podniků. V soupisech měly být tyto konfiskáty rozděleny na 1) podniky, které byly v provozu a měly zavedenou národní správu, 2) podniky, které neměly zavedenou národní správu a byly likvidovány, 3) podniky, které neměly zavedenou národní správu a nebyly likvidovány, 4) podniky, které měly zavedenou národní správu a byly likvidovány a 5) podniky, které byly zničeny válečnými událostmi. V případě národního správce se uváděl příslušný národní správce a další doplňující informace. Ovšem takto přesně MNV seznamy konfiskátů ve svých obcích neposílaly, většinou se jednalo čistě o seznam konfiskovaných živností a podniků, příp. s uvedením jejich národních správců. Jednotlivé obce svá hlášení posílaly ONV v Bílovci v rozmezí února až dubna 1948. Celkem bylo v okrese Bílovec konfiskováno 376 živností a průmyslových podniků. Pro jednotlivé obce viz tabulka níže.³⁹⁰

Tabulka č. 17 Seznam konfiskovaných živností a průmyslových podniků

Obec	Počet konfiskátů
Velké Albrechtice	16
Bílov	9
Bílovec	178
Bítov	0
Bravantice	21
Bravinné	3
Čavisov	0
Děrné	8
Hrabství	0
Jakubčovice	0
Jílovec	3
Jistebník	16
Klimkovice	35
Krásné Pole	0
Kyjovice	0
Lubojaty	2
Lukavec	8
Dolní Lhota	0

³⁸⁹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 413, kart. 383.

³⁹⁰ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 181, kart. 164.

Horní Lhota	0
Olbramice	žádná zpráva
Polanka	3
Pustá Polom	0
Velká Polom	žádná zpráva
Poruba	1
Pustějov	0
Pustkovec	0
Skřípov	0
Slatina	1
Studénka	10
Svinov	37
Těžkovice	0
Tísek	žádná zpráva
Stará Ves	25
Vřesina	0
Vyškovice	0
Zbyslavice	0
Celkem	376

Jednotlivé konfiskační a restituční majetkové podstaty byly zapisovány do tzv. soupisových listů, které byly opatřeny pořadovými čísly podle jednotlivých obcí a okresů. K těmto listům měly být připojeny rovněž konfiskační výměry, ale ty častokrát chyběly. Majetkové podstaty byly rozděleny do několika skupiny a opatřeny značkou, a to buď značkou K2 (v případě, že nebyla zjištěna žádná závada, majetek mohl jít do přidělového řízení), K1 (objevily-li se nějaké nepřesnosti, přidělové řízení mohlo začít až po jeho odstranění), R1 (nepodléhal-li původní vlastník, ke dni 29. září 1938, konfiskaci, šlo o restituční případ), Z1 (takto se označoval majetek konfiskovaný podle dekretu č. 12/45 Sb., na který se ale pravděpodobně vztahoval dekret č. 108/45 Sb., až do konečného rozhodnutí, pod který konfiskační dekret majetek spadal, nebylo možné zahájit konfiskační řízení), N1 (majetek zabraný národním podnikem, který ale podléhal konfiskaci podle dekretu č. 108/45 Sb., až do vyřízení nemohl být přidělen), L1 (majetek, kterým disponovalo ministerstvo zdravotnictví podle § 18 dekretu č. 180/45 Sb., ale na který se toto ustanovení nevztahovalo, až do vyřízení nemohl být přidělen) a X (majetek, který v soupisech byl zapsán omylem a nevztahovala se na něj konfiskace, nemohl být tedy

přidělen). Soupisy konfiskovaného majetku se pak staly podkladem pro všechna přidělová řízení.³⁹¹

Konfiskaci zemědělského majetku měla na starost osídlovací komise v Bílovci, která zahájila svou činnost 10. září 1945. Vedoucím komise byl Ing. Oldřich Mrázek, který měl k dispozici čtyři další úředníky, Vladimíra Semeráda, Josefa Chlopčíka, Bohumila Cunderlu a Aloise Malinu. V celém okrese bylo zkonfiskováno 11 519 ha veškeré půdy, z toho bylo 6 739 ha orné půdy, 1 205 ha luční půdy, 3 124 ha lesní půdy, 260 ha pastvin a 191 ha ostatní půdy (např. cesty apod.). V okrese bylo zkonfiskováno celkem 1 097 hospodářských jednotek, z čehož bylo k lednu 1947 osídleno 1 021 usedlostí (mezi osídlenci bylo 23 volyňských Čechů, 41 Slováků, 1 příslušník Podkarpatské Ukrajiny, 4 zahraniční vojáci, 9 partyzánů a 50 osídlenců z Moravy, zbytek osídlenců patřil do obvodu ZNV, expositura v Ostravě). Na přidělová řízení dohlížela osídlovací komise ve spolupráci s místními rolnickými komisemi. Dekrety o vlastnictví půdy obdrželo do ledna 1947 771 uchazečů. Co se týče lesní půdy, výměru 2 119 ha v okrese Bílovec převzal stát a zbylá lesní půda zůstala k dispozici pro přiděl obcím.³⁹²

Byl-li konfiskován německý majetek, musela být vyhláška o konfiskaci veřejně vyvěšena po dobu 30 dní spolu se seznamem osob, jejichž majetek byl konfiskován. Ve vyhlášce byly přepsány informace o konfiskaci podle dekretu prezidenta republiky z 25. října 1945. Vyhláška dále uváděla jméno a bydliště osoby, jejíž majetek byl konfiskován, a důvod konfiskace, u kterého bylo téměř vždy uvedeno, že majitel je Němec.³⁹³

Konfiskace se týkala rovněž německého včelařského majetku a samotných včelstev, které pak byly rozděleny mezi české včelařské spolky, dány do národní správy či odprodány zkušeným včelařům. Bohužel prameny k tomuto tématu nejsou úplné, nicméně se dá s jistotou říci, že se to týkalo německého včelařského majetku ze Staré Vsi, z Horní Lhoty a z Klimkovic³⁹⁴. Předpokládám, že i v ostatních obcích v okrese byl zanechán německý včelařský majetek, ovšem v pramenech o něm není zmínky.³⁹⁵

³⁹¹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 416, kart. 384.

³⁹² MRÁZEK, O.: *Zemědělské osídlení okresu bíloveckého*. Věstník Okresního národního výboru bíloveckého, roč. 1, č. 1, s. 7–8. (uloženo SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 1441, kart. 971.)

³⁹³ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 402, kart. 381.

³⁹⁴ Zde se jednalo celkem o 32 úlů (různých typů), několik včelstev, jeden medomet a 5 kg čistého vosku. Tyto věci byly odevzdány do úschovy sedmi místním včelařům a včelařskému spolku. (SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 188, kart. 177.)

³⁹⁵ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 188, kart. 177.

Velmi problematické bylo určení reálné hodnoty zkonfiskovaného majetku, a to zejména toho movitého. Soupis movitostí totiž, zcela logicky, ani nemohl být úplný, vezmeme-li v úvahu, že ne všichni tento majetek přiznávali a že jeho část se jednoduše „ztratila“.³⁹⁶ Podle vyhlášky ministerstva financí měl být cenný majetek (jako byly cenné papíry, drahé kovy a předměty z nich vyhotovené, drahokamy, perly umělecké předměty, sbírky známek apod.) Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů zajištěn místními orgány a vložen do vázané úschovy u jednoho z oprávněných peněžních ústavů. Národní výbory na to byly několikrát upozorňovány, neboť na některých místech se touto vyhláškou neřídily a nakládaly se zajištěným majetkem dle vlastního uvážení.³⁹⁷ V Bílovci působily tři dvojčlenné komise pro prodej konfiskovaného movitého majetku. První dvojici tvořil Jaroslav Jaroš a František Heinz, druhou Julius Chlumský a Albin Fernand a třetí František Richtár s Jaromírem Janíčkem.³⁹⁸

Místní národní výbory zasílaly ONV v Bílovci vyúčtování použití hotovostí plynoucích z konfiskátů podle dekretu č. 108/45 Sb., které byly povinny odvádět Fondu národní obnovy, a to za rok 1945 a část roku 1946 (pravděpodobně do jeho první půli, neboť zprávy přicházely v období od srpna do října 1946). V Olbramicích činil příjem za zabavené movité věci 26 225 Kčs a za zabavené peníze v hotovosti 48 300 Kčs (seznam neobsahoval žádné výdaje), obnosy pak byly uloženy u pobočky okresní spořitelny v Klimkovicích. Ve Svinově získal MNV v zabavené hotovosti 6 427 201, 10 Kčs, za prodej zabaveného nábytku 525 613 Kčs, za textilní zboží 118 006, 68 Kčs, za uhlí, koks a stavebniny 107 539,50 Kčs, za písek a štěrk z Vavrečkovy cihelny 25 076 Kčs, za zeleninu z Tatzlovy zahrady 30 918 Kčs a za různé další zboží 52 710, 20 Kčs, celkem tedy 7 287 064, 48 Kčs. Výdaje měl za práce ve Vavrečkově cihelně 18 438 Kčs, za práce v Tatzlově zahradě 8 974 Kčs, za práci spojenou se zabavováním hotovosti a odprodejem předmětů 14 790 Kčs a neoprávněně zabavené peníze 31 400 Kčs, které byly vráceny, celkem 73 602 Kčs. Zůstatek činil 7 213 462, 48 Kčs. V Pustkovci byla zabavena hotovost v hodnotě 12 000 Kčs, ale MNV udal stejné výdaje (bohužel bez bližší specifikace), takže obec neměla z konfiskátu žádný zisk. V Kyjovicích získal MNV 36 162, 50 Kčs za tržbu ze zámecké zahrady a vydali dělníkům za práci v zahradě 30 187, 80 Kčs, zůstatek 5 974,70 Kčs byl poslán Fondu národní obnovy v Praze. Obec ještě měla uloženou částku 15 000 Kčs za zboží z německého obchodu firmy Balner u Okresní spořitelny v Bílovci,

³⁹⁶ STANĚK, T.: *Odsun*, s. 354.

³⁹⁷ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 174, kart. 133.

³⁹⁸ SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 300, kart. 45.

kteřou fondu zaslala, až se uvolnily vázané vklady. Tísek vybral za nábytek 3 300 Kčs, za stavební materiál 1 300 Kčs a za starý prknový plot 858 Kčs a rovněž měl k dispozici výtěžek z národních správ v hodnotě 1 280 Kčs, celkem tedy 6 738 Kčs. V Bítově získali 1 681 Kčs za prodej zboží jistého Krischkeho. Jistebník ve své zprávě uvedl částku 74 897, 25 Kčs, která byla uložena ve spořitelně v Klimkovicích. Ve Skřipově činil příjem 52 173,70 (získaný z nájmu různých budov, zahrad apod.) a výdaje činily 11 592, 20 Kčs za různé opravy v obci. V Porubě zabavili hotovost v hodnotě 8 394, 80 Kčs, prodejem konfiskátů (ve formě různých svršků a zboží) získali 22 259, 40 Kčs, z výtěžků národních správ 4 705 Kčs a za nájem z bytů 9 642, 50 Kčs, celkem tedy 45 001, 70 Kčs. Výdaje, které byly spojené s odsunem, s léky a potravinami pro Němce, s adaptací německých budov apod., dosáhly částky 37 785, 45 Kčs, zůstatek tedy byl 7 216, 25 Kčs. Horní Lhota přijala za nájemné 4 400 Kčs, za věci po Němcích 5 360 Kčs a hotové peníze Němců v hodnotě 2 700 Kčs, dohromady 12 460 Kčs. Vydala částku 703, 50 Kčs z blíže neurčených důvodů. V Klimkovicích zabavili hotovost v hodnotě 572 388, 80 Kčs, prodejem konfiskátů získali 89 844, 60 Kčs, dále také utřžili částku 8 550 Kčs za propůjčování konfiskátu na zálohy. Z nájmu konfiskovaných budov získali 144 462, 20 Kčs a obecním hospodařením ušetřili 250 000 Kčs. Jejich příjmy činily celkem 1 065 245, 60 Kčs. Výdaje dosáhly částky celkem 535 148, 40 Kč (za dané zálohy obecnímu hospodaření 250 000 Kčs, za výlohy spojené s prováděním konfiskace 32 600 Kčs, za udržování konfiskovaného majetku 112 514, 80 Kčs, za příspěvky na výživu 55 033, 60 Kčs a za odvod hotovosti Fondu národní obnovy 85 000 Kčs) a zůstatek tedy činil 530 097, 20 Kčs. Ve Zbyslavicích získali 5 246 Kčs prodejem tří kusů dobytka a bytu s vybavením, nicméně celá částka byla použita do obecního rozpočtu a na zaplacení milice. V Pustějově zkonfiskovali obnosy na vkladních knížkách v hodnotě 34 363 Kčs, za prodej poživatin získali 22 827, 50 Kčs a za náhrady za dobytek po Němcích 39 597, 65 Kčs. Příjem činil celkem 96 788, 15 Kčs a výdaje celkem 34 039,70 Kčs (za vyplacení milice 24 000 Kčs, za náhradu za zabavené obilí 3 577, 40 Kčs a za náhradu za dobytek odebraný Rudou armádou 6 462,30 Kčs), zůstatek tedy byl 62 748, 45 Kčs. Zástupci Pusté Polomi uvedli, že nevlastní žádnou zabavenou hotovost, neměli ani žádné příjmy z nemovitostí a že byl zabaven majetek, jehož hodnota nebyla odhadnuta a který využívají občané obce. Obce Čavisov, Těškovice, Velké Albrechtice, Krásné Pole, Jakubčovice a Hrabství poslaly ONV v Bílovci negativní hlášení ve výše zmíněné věci a vyúčtování ostatních obcí v okrese se

v archivních materiálech nenacházelo, nelze tedy zpracovat celkový zisk z konfiskátů z celého okresu.³⁹⁹

Za zatajování majetku po Němcích mohly hrozit vážné trestní postihy. Je poměrně zvláštní, že z celého bíloveckého okresu se v pramenech nachází jen jedno, a to ještě nepříliš důležité, trestní řízení zabývající se zatajením německého majetku, konkrétně případ nepřihlášeného radiopřijímače, čímž měla poštovní správě vzniknout škoda 200 Kčs na poplatcích.⁴⁰⁰

Konfiskovaný německý majetek získávali tzv. národní správci. Národní správci živností a podniků měli být odborně způsobilí k vedení podniku, na což měli dohlížet členové národních výborů. Kromě odborných a praktických znalostí se brala v úvahu také mravní bezúhonnost a hlavně státní spolehlivost. Národní správce měl za úkol zajistit veškerý majetek dané živnosti, předcházet jeho ztrátám a zajistit jeho nerušený provoz, za což dostával měsíčně určitou částku. Správce dále skládal slib, že bude svou funkci zastávat svědomitě. Pokud národní správce nějakým způsobem porušil své povinnosti, mohl dostat trest až pět let odnětí svobody, peněžitou pokutu až do výše 16 milionů korun, příp. mu mohl být částečně nebo úplně zabaven majetek. Správcem podniku se mohl stát i jeho zaměstnanec, ale výplatu mohl pobírat jen za jednu funkci. Byl-li ustanoven národní správce, který byl zaměstnán jinde, mohl si na dobu správcovství vzít bezplatnou dovolenou a neztratit tak své zaměstnání. U rodinných domů či bytů se měl národní správce starat o jejich řádnou údržbu a opravy.⁴⁰¹

Národní správci byli rovněž prověřováni. K tomu sloužil dotazník, kde se vyplňovala jména a datum narození národních správců, k jaké národnosti se hlásili v roce 1930 a 1939, příp. za okupace, jestli si podali žádost podle dekretu 33/45 Sb. a zda byly nějaké pochybnosti o jejich národnosti. Těm, u kterých se zjistilo, že byli někdy přihlášení k německé národnosti nebo žijí ve smíšeném manželství, se neměly zaknihovat zemědělské usedlosti, nad kterými vykonávali národní správcovství, a měli být odvoláni. Rovněž se zjišťovalo, zda národní správci nejsou v příbuzenském poměru k bývalým vlastníkům.⁴⁰² Národními správci nemusely být jen fyzické osoby ale také osoby právnické jako například firma KOH-I-NOOR n. p., bílovecká pila nebo cihelna, družstevní lihovar, kostel sv.

³⁹⁹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 174, kart. 133.

⁴⁰⁰ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 319, kart. 221.

⁴⁰¹ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 402, kart. 381.

⁴⁰² SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 151, kart. 69.

Mikuláše v Bílovci, samotná obec nebo okres.⁴⁰³ K první revizi národních správců došlo počátkem roku 1946, při níž bylo několik národních správců ze své funkce odvoláno z důvodu neplnění svých povinností nebo chování během okupace.⁴⁰⁴

S konfiskací německého majetku je spojeno také přidělové řízení. V žádostech o konfiskovaný majetek žadatelé vyplňovali, o jaký druh majetku se jedná, jakou má velikost, kde se požadovaný majetek nachází, kdo byl jeho posledním vlastníkem, zda nad majetkem byl určen národní správce, jak se v současné době majetek využívá a účel jeho budoucího využití. Ke každé žádosti byl navíc přiložen protokol, který podrobněji zkoumal požadavek na konfiskovaný majetek.⁴⁰⁵

Dnem 30. dubnem 1949 byla ukončena I. etapa tzv. akce 1587, tj. přidělování některých konfiskovaných majetkových podstat pro veřejné účely a hospodářskou obnovu republiky. Podle zprávy ze dne 14. dubna 1949 ONV v Bílovci zpracoval a vrátil osídlovacímu úřadu 96 % veškerého postoupeného spisového materiálu. Zbýlé nepojednané případy se týkaly pouze žádostí o přiděl, které se ještě nacházely v odvolacím řízení. I když byly přiděly v podstatě vyřízeny, bylo dále nutné zkontrolovat seznamy přidělců, „*prokádrovati každého, případně sjednati nápravu, kde státní majetek dostal se do nepovolaných rukou*“, jednalo se většinou o osoby, které neměly kladný vztah k lidově demokratickému zřízení.⁴⁰⁶

V létě 1949 docházely ONV v Bílovci zprávy z místních národních výborů, které obsahovaly soupis nemovitého majetku konfiskovaného podle dekretu č. 108/45 Sb., konkrétně rejstřík nemovitých majetkových podstat, seznam nemovitých podstat pro odevzdání obci, seznam zbouraných staveb a seznam dosud nepřidělených rodinných domů. Bohužel v archivních pramenech jsou dostupné jen neúplné materiály, a to jen z některých obcí, nedají se z nich tedy zpracovat odpovídající výsledky.⁴⁰⁷

⁴⁰³ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 151, kart. 70.

⁴⁰⁴ PŘÍKRYL, E.: *Kronika*, I. díl, s. 137.

⁴⁰⁵ SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 412, kart. 383.

⁴⁰⁶ Tamtéž.

⁴⁰⁷ Tamtéž.

5.7.1 Zabavený majetek z velkostatku v Bílovci

Majitelem bíloveckého velkostatku byl Dr. Siegmund Sedlnitzký⁴⁰⁸. Dekretem ze dne 27. června 1945 byla na velkostatku zavedena národní správa, jako národní správce byl ustanoven Julian Peterek. Národní správa byla posléze zrušena ke dni 1. září 1947. Majetek S. Sedlnitzkého se nacházel na katastrálním území Bílovce, Bítova, Lubojat, Tísku a Velkých Albrechtic. Majetek tvořilo celkem 355, 5495 ha půdy, z čehož 137, 7930 ha bylo vedeno jako půda orná, 4, 2137 ha jako zahrady, 29, 9667 ha jako louky, 2, 6459 ha jako pastviny, 171, 6398 ha jako lesy, 4, 2090 ha jako cesty, 2, 0814 ha jako zastavěné plochy a 3 ha jako pronajaté plochy. Majetek sestával z třech obytných budov a jednoho hospodářského komplexu (chlěvy, stodoly, kůlny apod.), kovárny, lihovaru a zámečnické dílny v Bílovci a poplužního dvora Anna v Lubojatech, který zahrnoval obytná i hospodářská stavení a přináležela mu také pískovna. Budovy patřící Sedlnitzkému utrpěly značné škody v důsledku války a živý inventář byl odebrán německými vojsky, nicméně národní správce neuplatnil nárok na náhradu válečných škod, údajně z nevědomosti. Do majetku Sedlnitzkého rovněž patřila i budova zámku, která ale během válečných událostí vyhořela. K zámku patřilo ještě zahradnictví o výměře 3 ha. Zámek byl posléze předán městu. Rovněž byla sestavena východisková bilance, při níž bylo zjištěno, že ke dni 23. května 1945 činila aktiva 6 383 074, 20 Kčs a pasiva 2 542 002, 10 Kčs, jmění Sedlnitzkého tedy dosáhlo výše celkem 3 841 072, 10 Kčs.⁴⁰⁹

Rovněž byl zabaven inventář nacházející se na bíloveckém zámku. Byl vypracován seznam předmětů, které podle všeho patřily Hermíně Sedlnitzké⁴¹⁰ a které byly MNV v Bílovci zabaveny. Šlo o majetek v celkové hodnotě 3 806 720 Kčs. Vesměs se jednalo o prádlo, šatstvo, nádobí, umělecké předměty, šperky a menší kusy nábytku (např. troje večerní šaty v hodnotě 15 000 Kčs, stůl v hodnotě 20 000 Kčs, sada ubrusů s ubrousky v hodnotě 40 000 Kčs, kompletní velký servis Stará Vídeň v hodnotě 100 000 Kčs, velká zlatá krabice v hodnotě 80 000 Kčs, příborový servis se znakem a monogramem v hodnotě 300 000 Kčs, brož s diamanty v hodnotě 450 000 Kčs, tři prsteny v hodnotě 600 000 Kčs

⁴⁰⁸ Dr. Sedlnitzký opustil Bílovec těsně před koncem války spolu se svým synem Jiřím a dcerou Marií Magdalenou. Konec války pak přečkali ve Vídni. (VALEŠ, E.: *Zámek Bílovec*. Bílovec 2012, s. 24.)

⁴⁰⁹ SOKA NJ, fond Okresní osídlovací komise – Úřadovna Národního pozemkového fondu, Bílovec (bez bližší specifikace – fond není inventarizován).

⁴¹⁰ Hermína Sedlnitzká byla zadržena 11. května 1945 v Žamberku. Byla jí zabavena osobní zavazadla, která obsahovala „*ložní prádlo na tři postele, polštáře a nejjemnější plátno, 12 ručníků, jednu prošivanou přikrývku, žiněnky na dvě postele, tři páry bot, jeden pár gumových holínek, jeden pár holínek „hunya“, jeden kufr na klobouky s dvěma dámskými klobouky.*“ (VALEŠ, E.: *Zámek*, s. 25.)

ad.). Část těchto věcí byla zazděna v zámeckém sklepe, patrně proto, aby nebyly zabaveny⁴¹¹ (jednalo se o předměty v hodnotě 919 870 Kčs). Otázkou je, jestli byly předměty Hermíně Sedlitzké posléze vráceny, neboť dotyčná byla rakouskou státní příslušnicí a byla uznána státně i politicky spolehlivou, měla by tedy mít minimálně nějaké úlevy a právo alespoň část movitého majetku vyvézt z republiky.⁴¹²

5.8 Odsun Němců na stránkách místních kronik a ve vzpomínkách pamětníků

V souvislosti s touto kapitolou je třeba vzít v úvahu to, že většina kronik byla psána retrospektivně a často až po únoru 1948, což mohlo ovlivnit faktografické údaje, které jsou v kronikách zapsány. A rovněž u výpovědí pamětníků je třeba počítat s čistě subjektivními vzpomínkami a nebrat je jako daný fakt.

Bílovecký kronikář se k odsunu Němců vyjádřil takto: „*Na jaře 1946 došlo k prvnímu odsunu občanů německé národnosti. Byl to počátek spravedlivé odplaty těm, kteří zapříčinili strašné utrpení českého národa za druhé světové války a kteří byli příčinou nesmírných válečných zbesilostí v okupovaných územích.*“⁴¹³

K poválečné situaci se vyjádřil rovněž kronikář z Bravinného: „*V tyto dny dochází k dílu znamenající revisi českých dějin od Bílé Hory. Dochází k vyvlastňování cizácké šlechty a likvidaci zásahů šestiletého nacistického panství do české pozemkové reformy. Vládní program ohlásil řadu dalekosáhlých opatření směřujících k odčinění zločinů napáchaných okupanty a jejich zrádcovskými pomocníky na českém a slovenském národním i soukromém majetku. Jedno z nejdůležitějších je vystěhování většiny německého a maďarského obyvatelstva z Československa.*“ Komisař v Bravinném, „*hodně sebevědomé a vznětlivé povahy*“, nařídil všem Němcům v obci každodenní pracovní povinnost, jejíž účast byla každý den pečlivě kontrolována. Pořádek v obci pomáhala udržovat česká milice. Komisař v Bravinném, Josef David, byl příkladem člověka, který nedbal žádných nařízení a řídil se podle svého, nutno ale dodat, že první tři měsíce byl na správu obce sám. Množily se na něj stížnosti, ve kterých mu bylo vytýkáno, že Němce při polních pracích

⁴¹¹ Místnost v zámeckém sklepe, ve které byly zazděny cenné předměty, byla k tomuto účelu pečlivě vybrána – jednalo se o suchou místnost, která byla těžko identifikovatelná pro osoby, které neznaly plány nebo přímo zámecké prostory. Zazděná místnost byla náhodou objevena při jedné z obchůzek zámku a věci v ní uložené byly zabaveny MNV v Bílovci. (VALEŠ, E.: *Zámek*, s. 24–27.)

⁴¹² SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 300, kart. 45.

⁴¹³ PŘIKRYL, E.: *Kronika*, I. díl, s. 63.

nechával bez dozoru, že neprovedl soupisy konfiskovaného majetku, odmítl prozradit, kam zmizely některé zabavené movitosti apod. Na podzim proto byla zřízena správní komise, která měla jeho chování usměrňovat, jejím předsedou se ale stal David a i nadále ji spíše neuznával a některá zásadní rozhodnutí prováděl sám.⁴¹⁴

Se svými vzpomínkami na odsun se rozhodla podělit i paní Ocásková (rozená Polášková), která vyrůstala v národnostně smíšené rodině. „*Němci, teda ti, co se vrátili (myšleno z evakuace, viz výše – pozn.), se museli hlásit v lágru, který byl pod zámkem, kde byl dřív městský pivovar. Tam se taky stravovali, protože neměli potravinové lístky a peníze nebyly k ničemu. Někteří se ale mohli vrátit do svých domů. Ti z lágru museli na šatech nosit označení N na bílém podkladu. Ti, co byli v SS nebo SA byli označeni zvlášť. Bylo vidět, jak těžce nesou porážku ve válce. Až do té doby, co je pak odváželi do Německa, odklízeli haraburdí, trosky a všechno, co zbylo po frontě z rozbitých baráků.*“⁴¹⁵

Kronikář z Velkých Albrechtic popsal odsun německého obyvatelstva následovně: „*5. března 1946 nastala v místní obci historická chvíle – první odsun Němců. Tato událost probíhala v místní obci celkem klidně. Ba byly případy, že Němci se k odsunu dobrovolně hlásili. Před odjezdem byli všichni soustředěni do společné místnosti v hostinci U Garguláků. Tam byli členy MNV prohlédnuti za přítomnosti SNB. Těžší zavazadla byla zemědělci odvezena do soustřeďujícího tábora v Bílovci. Za nimi následoval transport Němců za dozoru členů SNB. Odchod ze soustřeďujícího tábora byl Němci proveden velmi provokativně, jemuž nasvědčoval jejich zpěv a celkové chování. (...) Tento historický okamžik v našich dějinách je navždy zapsán pro svůj nesmírný čin, kterým byla alespoň částečně odčiněna křivda na českém národě, kterou nám Germáni po staletí páchali. Tak se Němci konečně dostali do své ‚vytoužené vlasti‘.*“⁴¹⁶

„*Konečně přišel okamžik zbaviti se našich utiskovatelů, kteří nás zde po dlouhou dobu okupace šikanovali. Byla to také přání většiny Němců schovat se pod křídla německé orlice. Všechny Čechy chtěli vyhnati na Sibiř a oni, že se budou dále roztahovati po naší vlasti. Ale ‚Pravda vítězí‘ a také zvítězila.*“ Takto se vyjádřil jistebnický kronikář k vysídlení německého obyvatelstva. I podle něj probíhal odsun poklidně. Chování Němců hodnotil jako slušné. Během transportu si údajně mladší Němci vesele prozpěvovali a

⁴¹⁴ BLAHA, J.: *Kronika obce Bravinné*. Bravinné 1958, s. 14–15, 18–19.

⁴¹⁵ KUČHTA, Z.: *Kronika*, s. 80–82.

⁴¹⁶ BLAHETA, J.: *Paměti obce Velkých Albrechtic od roku 1945*. Velké Albrechtice 1948, s. 20–21.

prohlašovali, jak moc se těší na cestu do Německa. „*Starší pak, rozumnější, ti sobě dovedli představit tu hrůzu vystěhování a při loučení se odehrály dojemné scény.*“⁴¹⁷

Ani v další obci s německou většinou, Děrném, nenastaly při odsunu žádné problémy. „*Postižení Němci nesli toto opatření (myšlen odsun – pozn.) velmi těžce, nebylo však slyšet, že by se někdo z nich byl odbojně choval. Jisté však je, že československé vládě neblahořečili. Jejich odchod se omezil pouze na slzy loučení s příbuznými starousedlíky Čechy. Jiných pozoruhodných úkazů při tom nebylo.*“⁴¹⁸

Správce tábora v Bílovci Jaroslav Jaroš byl vykreslen jako velmi spravedlivý člověk, který nejenže u jednotlivých Němců rozlišoval jejich míru provinění, ale dbal také na pořádek a řádné vybavení tábora. Podle kronikáře Přikryla byl proto u internovaných Němců do značné míry oblíben. Kronikář zaznamenal i Jarošovu výpověď týkající se odsunu: „*Během týdenního soustředění byl každý lékařsky prohlédnut a bylo učiněno opatření proti zahmyzení všech. Z Němců – nacistů – určených k odsunu, jen jediný Krischke Oto mně prohlásil přímo: ‚To je správné, že nás posíláte pryč, kdybychom tu zůstali, nebylo by nikdy klidu. Český člověk se nemůže nikdy na nás dívat přátelsky, protože my máme vinu na válce.‘ (...) Ostatní se tvářili zdrceně, protože se jim zhroutily všechny představy o vládě nad světem. Večer před odsunem téměř všichni dlouho do noci chodili po nádvoří střediska a zpívali. Tím se loučili se zemí, kterou před několika lety hanebně zradili, a tato zrazená země s nimi jen po právu v roce 1945 účtovala. Vždy jsem dbal o to, by zacházení s nimi ve středisku bylo slušné, abychom se ničím nepodobali tyranským gestapákům. Pozoruhodná při odsunu byla též skutečnost, že všichni větší funkcionáři NSDAP se chovali zvláště ukázněně.*“ Za největšího odpůrce Jaroš považoval bývalého hraběte Stollberga z Kyjovic, který se i nadále snažil obhajovat fašistickou ideologii.⁴¹⁹

K poválečné situaci se vyjádřila i jedna pamětnice, která se do Bílovce přistěhovala až po válce. Na dotaz, zda si pamatuje, jestli v Bílovci docházelo k nějakým excesům, odpověděla kladně. „*V kronice, která tu zůstala po těch starých Němcích, se o tom psalo, ale za komunismu se to nemohlo zveřejnit. (...) Oni je tam, jak je Schrom, tak tam je všechny nahnali.* (myšleni Němci, kteří byli odvedeni do tábora u Velkých Albrechtic – pozn.) *Jedna paní, Němka, co tu zůstala, říkala, že si utrhla švestku a byla za to hodně*

⁴¹⁷ MATĚJ, F.: *Kronika obce Jistebník nad Odrou*. I. díl. Jistebník nad Odrou 1954, s. 112.

⁴¹⁸ *Kronika obce Děrného*. Děrné 1950, s. 44.

⁴¹⁹ PŘIKRYL, E.: *Kronika*, I. díl, s. 135–137.

zbita. (...) *To máte jako ten zámek. Se říkalo, že Rusové ho vybombardovali, ale to není pravda. Lidé z vesnic ho zapálili a vyrabovali. (...) Mně vyprávěla jedna paní, co bydlela na zámku – to jedno křídlo bylo obývané – tak jak se píše, že všichni museli dál, pryč z Bílovce (myšlena pravděpodobně evakuace – pozn.), tak jak se vrátili, že potkala paní ve svém kabátě. Že to byla paní z Tisku a měla její kabát.*⁴²⁰ Naproti tomu další pamětnice má na tu dobu naprosto odlišné vzpomínky. Prohlásila, že k žádným odvetným akcím na Němcích nedocházelo, protože Čechů tu zbylo jen málo a nově příchozí neznali místní poměry. Její postoj k německému obyvatelstvu odpovídá tehdejším poměrům: „*Ale říkám vám, že je to skutečně velice dobře, když těch Němců po válce vyvezli, protože to by zas bylo, zas by to bylo.*“ Potvrzuje rovněž to, že Němci museli obstarávat ty nejtěžší práce, zároveň ale popřela, že by docházelo k rabování v prázdných německých domech.⁴²¹ Naproti tomu paní Garguláková prohlásila, že „*se strašně kradlo. Z Bílovce lidi ani tak ne, ale z okolních dědin, z Tisku a tak podobně jezdily celé povozy.*“ K Němcům rozhodně neměla tak negativní postoj jako předešlá pamětnice. „*Pokud šlo o ty Němce ve čtyřicátém pátém, ti se k žádnému odporu nechystali. Byl nějaký pán, který denně tloukl Němce. Tam jsou prostory pod radnicí, tam je bil a tam byl často řev. (...) Nebylo správné, jak se k nim hned zkraje chovali.*“⁴²²

Okolnosti vysídlení popsal i jeden z odsunutých, Rudolf Augustin z Bílovce, kterému bylo v době odsunu 15 let. Potvrdil, že Němci museli být stále označeni písmenem „N“ a osoby ve věku 14–65 let byly pracovní nasazeny. V té době si podle něj Češi také chodili prohlížet německé domy a mnohé z nich pak zabavili. „*My jsme měli štěstí, že jsme mohli v našem domě zůstat až do vysídlení. Po roce nám bylo sděleno, že musíme 15. května 1946 jít do tělocvičny (která posléze byla využívána jako Národní dům – pozn.). Tam byla naše zavazadla prohledána kvůli šperkům, hodinkám a cenným předmětům. Každý si s sebou směl vzít jen padesátikilové zavazadlo. Potom jsme museli jít na nádraží, kde jsme byli umístěni do dobytčích vagónů. Tak jsme opouštěli, vtěsnaných asi 30 osob v jednom vagónu, směrem na Prahu a později směr Furth im Wald naši vlast a mysleli si, že za nějaký čas pojedeme zpátky. Kdo si uměl představit, že svou vlast znovu uvidí až za 20 let. Ve Furth im Wald jsme museli vystoupit a každý dostal prášek proti vším na odvšivení oblečení. Potom jsme jeli normálním osobním vlakem do Řezna a později do Dachau. V Dachau, v bývalém koncentračním táboře, jsme se museli zaregistrovat a dostali jsme*

⁴²⁰ Kol. autorů: *Rozhovor s paní Cardovou*. In: Kol. autorů: *Z(a)traceni v čase*, s. 92–93.

⁴²¹ Kol. autorů: *Rozhovor s paní Fiuráškovou*. In: Kol. autorů: *Z(a)traceni v čase*, s. 98–100.

⁴²² Kol. autorů: *Rozhovor s paní Gargulákovou*. In: Kol. autorů: *Z(a)traceni v čase*, s. 103–105.

nové identifikační průkazy. Transport rozdělili, část šla do Wolfratshausenu a naše část šla do Aichachu. Týden jsme byli ubytováni na zámku Haslangkreut, odkud jsme jeli nákladními vagóny do Rehlingu. Jednotlivé rodiny byly starostou rozděleny do místních rodin. Nás ubytovali u rodiny Jakobových v Unterachu, to bylo 23. května 1946.⁴²³

Z Bílovce byla odsunuta, na vlastní žádost, jedna poměrně velká rodina (celkem 32 členů), která byla posléze rozdělena do různých částí Bavorska. Gilbert Kutscher popisoval odsun následovně: „Všichni vyhnání se museli shromáždit na prostranství před nádražím v Bílovci. Nejprve jsme byli posláni osobními vagony z Bílovce do Studénky. Tam jsme museli přesehnout do dobytčáků. Převezli nás do Oberweißenbrunnu v bavorském Rhönu. Tam nás ubytovali u sedláka. Ve vsi bylo ubytováno ještě asi 50 vyhnáných obyvatel, to znamená, že najednou přibýlo 10 % obyvatelstva!“⁴²⁴

Za zmínku stojí i příběh pana Josefa Beilnera z Bílovce, který pocházel z národnostně smíšené rodiny (otec Němec, matka Češka), ve které se hovořilo více německy než česky. V roce 1940 byl nucen narukovat do wehrmachtu a v rámci válečných operací se dostal do Ruska a poté do Pruska, kde jeho jednotku 23. dubna 1945 zajali. Poté byl Beilner pracovníčně nasazen na Ukrajině. „Už jsem se smířoval s tím, že se dom nevrátím. Najednou, bylo to 16. listopadu 1945, se na mě usmálo štěstí. Naložili nás do vagónů a jelo se. (...) Mysleli jsme, že nás vedou na Sibiř. Ale vezli nás na západ. Trvalo to celý měsíc (...) A pak najednou Hauptbahnhof Vídeň. (...) Ve Vídni jsem měl hned dvě sestry, ty mě pomohly ubytovat. Chtěl jsem jet dom, ale byla tam spousta Němců, co utekli z Brna nebo odjinud. Ti mě zrazovali, abych se vracel.“ Až v roce 1947 mu bylo povoleno se vrátit domů k české manželce, kterou neviděl více než šest let.⁴²⁵

⁴²³ Německý originál textu: „Wir hatten Glück, dass wir bis zur Aussiedlung in unserem Haus bleiben konnten. Nach einem Jahr wurde uns mitgeteilt, wir müssten uns am 15. 5. 1946 in die Turnhalle begeben. Dort wurde unser Gepäck nochmals durchsucht, auf Schmuck, Uhren und wertvolle Gegenstände. Man durfte ja nur 50 kg Gepäck mitnehmen. Danach mussten wir uns zum Bahnhof begeben, wo wir in die Güterwagen verteilt wurden. So verließen wir, eingezwängt mit ca. 30 Personen in einem gedeckten Güterwagen Richtung Prag, später weiter nach Furth im Wald, unsere Heimat und dachten, wir kämen nach geraumer Zeit wieder zurück. Wer hätte geahnt, dass wir erst nach fast 20 Jahren die Heimat wieder sehen würden. In Furth im Wald mussten wir aussteigen und jeder bekam Puder in die Kleidung gespritzt, der Läuse wegen. Weiter ging es mit einem normalen Personenzug nach Regensburg und später nach Dachau. In Dachau, im ehemaligen KZ, mussten wir uns melden und bekamen dort neue Ausweise. Diesen Transport hatte man geteilt, ein Teil ging nach Wolfratshausen und unser Teil ging nach Aichach. Wir wurden im Schloss Haslangkreut eine Woche untergebracht, von wo es mit dem Lastwagen nach Rehling ging. Die einzelnen Familien wurden durch den Bürgermeister zu einheimischen Familien verteilt. Uns hat man bei der Familie Jakob in Unterach untergebracht, es war der 23. 5. 1946.“ (AUGUSTIN, R.: *Kriegsende und Vertreibung aus Wagstadt*. Alte Heimat Kuhländchen roč. 68, 2015 č. 5 September/Oktober, s. 443–445.)

⁴²⁴ Kol. autorů: *Kutscherovi – rodina, která směla žít*. In: Kol. autorů: *Z(a)tracení v čase*, s. 85.

⁴²⁵ KUČHTA, Z.: *Kronika*, s. 267–269.

Ne všichni Češi schvalovali odsun německého obyvatelstva. Na tu dobu vzpomínala i paní Jiříková, která si pamatuje, že i její rodiče byli proti. „*Před válkou se tady žilo bez problémů, Češi vedle Němců. A po válce ... Já mám takový názor, že když někdo bojuje proti nějakému zlu, tak by to zlo neměl uplatňovat jako vítěz. A přesně to udělali Češi. Jeden z mužů Revoluční gardy znásilnil moji německou spolužačku, které bylo teprve třináct. Když mi to vyprávěla, byl to jeden z nejhorších zážitků z tohoto poválečného období. V Bílovci na náměstí byla knihovna a tahle Revoluční garda vyházela všechny německé knihy a na náměstí je zapálila. Některé knihy jsem si i vzala, protože by to všechno spálili. Zajímavé je, že to byli všechno lidé, kterým se za války nic nedělo. Najednou se na Němcích začali škaredě mstít. (...) Vybavuji si, že Němci, ne všichni, byli nahnáni a zavřeni v jednom domě v Albrechticích. Pak přišli Češi a vše, co bylo německé, brali a stěhovali se do německých domů.*“⁴²⁶

Na odsun vzpomínal také Gottfried Rimel z Klimkovic, kterému bylo v době odsunu třináct let. „*Na konci války byla celá naše rodina uzavřena v budově zámku v táboře pro německé obyvatele. Prožívali jsme tam nelehké období. Byl hlad, nucené práce a hodně nemoci. (...) V květnu roku 1946 jsme společně s tetou Emílií a s bratrem Heinrichem nastoupili ven před zámek se zavazadlem, které nemohlo mít více než 50 kg na osobu. Byli jsme na nákladních automobilech převezeni do Bílovce a odtud přes Studénku jsme v transportu pokračovali v dobytčích vagónech po železnici až do západního Německa. Tak pro nás skončila historie naší rodné vlasti. Ocitli jsme se spolu s mnoha milióny odsunutých lidí německé národnosti ve válkou zničené zemi. Ačkoli byla nouze, byli jsme šťastní, že jsme unikli velkému ponižování tehdejších českých provokatérů.*“⁴²⁷

Se svými vzpomínkami se podělil i Willi Demel, kterému bylo na konci války pouhých šest let a jeho vzpomínky tak tvoří jen útržky a to, co si zapamatoval z vyprávění svých příbuzných. Při evakuaci německého obyvatelstva z Bílovce došlo k rozdělení jeho rodiny. Při několika přesunech se dostal až do Prahy na fotbalový stadion, kde byli drženi další Němci. Tam zemřel jeho malý bratranec kvůli nedostatku jídla. Došlo ještě k několika přesunům, než se Demel vrátil zpět do Bílovce. Po půl roce se setkal se svou matkou. Celá rodina byla odsunuta do Gemündenu am Main v Dolních Frankách. Svůj život v Německu popsal takto: „*Chudší než kostelní myš, začal náš vzmach ve vsi, která se tvářila jako svatá. (...) Neměli jsme co jíst, ale vlastně jsme neměli vůbec nic. O oblečení se nedalo*

⁴²⁶ Kol. autorů: *Rozhovor s paní Jiříkovou*. In: Kol. autorů: *Z(a)traceni v čase*, s. 109.

⁴²⁷ PILICH, J.: *Klimkovic*. Dny zkázy a nové naděje (období let 1938–1946). Ostrava 2014, s. 82–83.

vůbec mluvit. (...) Když měli vrabci, vrány nebo straky mladé a odletěli, nosil jsem mlád'ata z hnízd a chtěl jsem je vychovat. Myslel jsem si, že je to hra s ptáčky, které jsem zavíral do kartonu. Kolikrát jsem ale přišel ze školy a nikde žádný ptáček nebyl. Babička mi vždy na mé otázky odpovídala, že ptáček určitě uletěl. Potom, když byl oběd, viděl jsem, kam ptáčci odlétli. Kostičky měli užší než stébla slámy. (...) Nezažili moji rodiče, a vůbec celá rodina, dost trápení a bolesti, které museli snést? Jsme uprchlíci, nebo vyhnanci? “⁴²⁸

⁴²⁸ Kol. autorů: *Příběh pana Williho Demela*. In: Kol. autorů: *Z(a)traceni v čase*, s. 118–122.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo podrobně zpracovat vysídlení německého obyvatelstva po druhé světové válce z politického okresu Bílovec a případně zjistit, zda se zde vyskytovala nějaká lokální specifika.

Obecně se dá říci, že v přípravách, organizaci i samotném průběhu odsunu Němců často panoval větší či menší chaos, což bylo zapříčiněno také počáteční neznalostí vlastních kompetencí úřadů a řadou neustálých změn, které do příslušných orgánů docházely takřka denně. To jsem si potvrdila i při studiu archivních materiálů. Řada vyhlášek a směrnic docházely na ONV v Bílovcích se zpožděním, popř. nabízely jen velmi krátkou lhůtu na jejich splnění, navíc ONV v Bílovcích musel většinou předat nové zprávy místním národním výborům, příp. správním komisím, což celý proces ještě zpomalilo. Dalšími problémy, které ztěžovaly uskutečnění odsunu, byly nedostatek úřednického personálu a naprosté zahlcení úřadů nejen vládními nařízeními, oběžníky a výnosy, ale také řadou různých žádostí občanů. Jedním typem nejfrekventovanější žádostí byly žádosti o osvědčení o politické a národní spolehlivosti. Tady je třeba uvést, že T. Staněk ve svých pracích pracuje pouze s pojmem národní spolehlivost, já jsem se v pramenech setkala jednak s tímto pojmem, ale také s označením politická spolehlivost, či již výše zmíněnou kombinací politické a národní spolehlivosti, která byla uváděna na oficiálních dokumentech ONV v Bílovcích, a může se tak jednat o místní specifikum. Dále občané žádali o udělení československého státního občanství, před jehož vydáním probíhalo šetření pomocí stanoveného dotazníku, výpovědí spoluobčanů nebo záznamů ze sčítání obyvatel. Němečtí obyvatelé zpravidla žádali o vyjmutí z odsunu (bohužel, tady se nepodařilo zjistit, jaký byl podíl kladných a záporných odpovědí, protože u mnohých žádostí odpověď zcela chyběla) a o zproštění nosit označení „N“. Zde je zajímavé, že pravděpodobně k listopadu 1945 bylo 306 osob z Bílovce zproštěno toto označení nosit, ale v odborné literatuře jsem se s něčím podobným nesešla. Bohužel v archivních materiálech nebylo upřesněno, o které osoby se konkrétně jedná. Předpokládám, že se jednalo o osoby považované za Němce, které si podaly žádost o československé státní občanství a s kterými se podle vládních nařízení mělo zacházet jako s příslušníky ČSR, pokud měly osvědčení o národní spolehlivosti, až do konečného vyřízení žádostí. Tady pak ale vyvstává otázka, zda by osob osvobozených od označení nemělo být více. Mohlo se také jednat o uznané antifašisty.

Agendu spojenou s odsunem Němců měl v bíloveckém okrese na starosti bezpečnostní referent ONV v Bílovci František Gola. O zajištění stravy osob určených k odsunu se staral správce sběrného střediska Jaroslav Jaroš. Příprava jednoho transportu od shromáždění odsunovaných osob, přes zpracování veškeré administrativy až po samotné vagónování trvala zhruba pět dní. Při přípravě transportu všechny místní národní výbory přichystaly seznamy osob, které byly určeny k odsunu, a to pro každý vagón zvlášť, tedy maximálně 30 osob. Soupiska obsahovala datum transportu, jména a příjmení odsunovaných, jejich věk, pohlaví, národnost, trvalé bydliště, zaměstnání a místo, kam by si přál odsunovaný odejít (to se ale v bíloveckém okrese až na několik výjimek nevyplňovalo). Každý vagón musel mít svého velitele z řad odsunovaných, který dohlížel na pořádek ve vagónu. Na každou osobu byla povolena částka 1 000 říšských marek; osoby, které neměly vlastní vklady, obdržely částku 200 říšských marek. Odsunovaným byla tolerována zavazadla do hmotnosti 60 kg.

Podle všeho nebyl z okresu Bílovec vypraven žádný transport v rámci tzv. divokého odsunu. Jedna zpráva uváděla, že jistý pan Müller měl být odsunut dne 10. července 1945, ale dále už nebylo uvedeno, jestli se opravdu v době odsunu nacházel ve zdejším okrese. Další zmínka naznačující, že by přece jen k nějakým odsunům mohlo dojít, je datována 31. srpna 1945 a zmiňuje, že na jistebnickém nádraží stál několik týdnů transport v počtu 2 000 mužů, neuvádí však, zda se jednalo o osoby z tohoto okresu. Pro nedostatek dalších zpráv a oficiálních dokumentů se přikláním k názoru, že v okrese Bílovec nedocházelo k svévolnému vysídlování Němců. Ani po postupimské konferenci nebyl do konce roku 1945 zorganizován žádný transport.

V roce 1946 bylo provedeno ze sběrného střediska v Bílovci šest řádných transportů, a to v době od 10. března do 18. června 1946 po 1 200 osobách, celkem se tedy jednalo o 7 200 osob. Zdravotní prohlídku všech transportů provedl okresní lékař Radim Dlouhý ve spolupráci s německými lékaři M. Rotherem a H. Richterem. Podle oficiálních zpráv i zápisů v kronikách všech šest transportů proběhlo hladce, bez narušení pořádku a všechny osoby byly řádně vybaveny šatstvem i obuví. Podle všeho bylo s Němci zacházeno dobře a až na několik výjimek nedošlo k žádným velkým incidentům. V těchto šesti transportech bylo, podle mého výzkumu, dohromady odsunuto 1 639 mužů, 3 668 žen a 1 893 dětí do 14 let. Počet žen ve všech transportech více než dvojnásobně převažoval nad počtem mužů (u obou pohlaví byly věkové kategorie vyrovnané jen u dětí, zhruba do osmnáctého roku, a u starších lidí, přibližně od čtyřicátého roku výše). Ženy byly odsunovány převážně s dětmi

nebo samy, celé rodiny se objevovaly v menší míře. Na základě dostupných dat se dá konstatovat, že drtivá většina odsunutých žen byla v domácnosti. Nejčastějším ženským zaměstnáním pak byla pozice dělnice a s velkým odstupem pak pozice úřednice nebo zaměstnání v zemědělství. U mužů byly druhy povolání rozličnější. Stejně jako ženy také muži nejčastěji pracovali na pozici dělníka, s velkým odstupem to pak byla práce v zemědělství. Následně se objevují povolání jako úředník, zámečnický a další řemeslnické profese. Všechny tyto transporty směřovaly do Brodu nad Lesy a dále do západní okupační zóny.

Dále bylo provedeno šest dílčích transportů, a to dva do sběrného střediska v Odrách (1 141), dva do sběrného střediska v Opavě (270), jeden do sběrného střediska v Krnově (149) a jeden do sběrného střediska v Kunštátu u Hodonína (30) za účelem doplnění tamního transportu. Těmito dílčími transporty bylo odsunuto celkem 1 590 osob. Ze sběrného střediska v Bílovci bylo rovněž odsunuto 128 antifašistů do sovětského pásma, 297 antifašistů do amerického pásma a 15 osob odešlo do Německa dobrovolně. Poslední odsun se uskutečnil 12. října 1946 a celkem v něm bylo zahrnuto 244 osob německé národnosti z okresu Bílovec. V letech 1945 a 1946 bylo tedy odsunuto z bíloveckého okresu 9 474 německé národnosti, odečteme-li 29 osob z Moravské Ostravy, které byly zařazeny do zdejších transportů, získáme 9 445 odsunutých osob, které patřily do okresu Bílovec.

V letech 1947–1950 pak bylo z okresu odsunuto 142 osob a dalších 35 osob bylo přesunuto do Nového Města na Moravě. V roce 1951 ještě několik osob německé národnosti žádalo o odsun do Německa, ale všechny žádosti byly zamítnuty. Podle mého výzkumu tak bylo celkově z okresu Bílovec vysídleno 9 622 Němců. Vezmeme-li v úvahu, že k 28. červenci 1945 bylo v okrese celkem 9 603 osob německé národnosti, dá se předpokládat, že do odsunu byly zahrnuty také osoby české národnosti (minimálně několik Češek žijících ve smíšených manželstvích) nebo, což je pravděpodobnější, provedené záznamy o soupisu Němců nebyly přesné, což je možné, protože v materiálech se často objevovala protiřečící si čísla. Navíc je třeba také vzít v úvahu, že někteří Němci zde zůstali, např. jako průmysloví odborníci a specialisté či jako osoby žijící ve smíšeném manželství, a byli průběžně z odsunu vyňati, proto by počet vysídlených měl být spíše nižší a mohl by se pohybovat mezi 9 000–9 500 osobami.

Co se týče středisek pro Němce, bylo v okrese Bílovec ke dni 30. července 1945 celkem šest míst, ve kterých byli Němci soustředováni. Dva tábory byly umístěny v Bílovcích, jeden tábor byl zřízen ve Studénce (ten byl posléze zrušen), další tábor byl v Klimkovicích (který byl rovněž zrušen a přesunut do Svinova) a zbylé dva tábory byly ve Svinově (rozděleny na tábor pro muže a tábor pro ženy a měly charakter internačního tábora). Tábor v Bílovcích sloužil nejprve jako pracovní a posléze sběrné středisko. Jelikož ale nebylo schopno pojmout celý transport (1 200 osob), byly k tomuto účelu poskytnuty další prostory ve městě – Národní dům (300 osob), Sokolovna, škola pro ženská povolání na náměstí (v obou po 150 osobách), bývalý německý katolický dům (60 osob). Zbýlých 540 osob bylo umístěno ve sběrném středisku umístěném v táborových barácích na dnešní ulici Čs. armády. Sběrné středisko v Bílovcích bylo zrušeno na podzim 1946 a dále sloužilo jako repatriační středisko. Poměrně zajímavé bylo zjištění, že ani v jednom středisku v okrese nebyly zaměstnány ženy-dozorkyně, jak bylo vládou nařízeno.

Mým záměrem bylo původně také zpracovat i téma konfiskace německého majetku v okrese Bílovec, ale bohužel v pramenných materiálech byly vesměs jen neúplné informace, proto se jedná víceméně jen o stručný nástin. Chybí celkové soupisy konfiskovaných nemovitostí a vytvářet takovéto seznamy už, bohužel, nebylo v rámci této práce možné. Na druhou stranu se zde nabízí možnost další studie, přičemž lze čerpat z fondu *Okresní osídlovací komise – Úřadovna Národního pozemkového fondu, Bílovec a Fondu národní obnovy*, který je uložen v Národním archivu v Praze. Pro mě bylo hlavně z časových důvodů nereálné prozkoumat a analyzovat dokumenty z těchto fondů, neboť *Fond národní obnovy* obsahuje pouze jednotlivé konfiskační karty a fond *Okresní osídlovací komise* není zpracovaný a nacházejí se tam zejména žádosti o přiděl německého majetku, bylo by tedy nutné tento rozsáhlý fond projít celý a pracovat opět s jednotlivými konfiskáty. Nicméně v tomto tématu vidím potenciál, zejména kdyby se propojil ještě s poválečným osídlením okresu a přiděly konfiskovaného majetku.

V práci jsem uvedla rovněž několik výpovědí pamětníků, které jsou převzaty buďto z literatury nebo z kronik. V této souvislosti bych chtěla zmínit periodikum *Alte Heimat Kuhländchen*, ve kterém publikovali i odsunutí Němci z Bílovecka. Osobně jsem prošla několik posledních ročníků, ve kterých ale mnoho článků k tématu vysídlení nebylo. Takovéto články se pravděpodobně budou nacházet hlavně v ročnících z 50. a 60. let 20. století. Jelikož se ale v České republice nenachází souvislá řada tohoto periodika, a rovněž z toho důvodu, že už jsem neměla dostatek času, nebylo možné se časopisu *Alte Heimat*

Kuhländchen více věnovat. Opět se zde nabízí možnost dalšího studia, protože provést analýzu článků z pera vysídlených Němců by bylo do značné míry zajímavé.

Téma samotného odsunu Němců z Bílovecka je víceméně vyčerpáno. Kromě výše zmíněného by bylo vhodné zpracovat také vývoj česko-německých vztahů v bíloveckém okrese, a to nejen do konce druhé světové války, ale také v druhé polovině 20. století, např. se zaměřením na město Bad Neustadt an der Saale, kolem kterého se usídlila řada obyvatel vysídlených z Bílovecka a které je partnerským městem Bílovce, což by mohlo přinést nové, zajímavé informace o historii regionu, proměnách česko-německých vztahů a životě Němců bezprostředně po jejich vysídlení.

Přínosnou svou práci považuji zejména v souvislosti s regionálními dějinami, kdy byla zpracována další, dosud opomíjená, kapitola a zaplnila tak jedno z prázdných míst historie bíloveckého okresu. Dále ji chápu jako dílčí studii k obecnému vysídlení Němců z Československa, přičemž považuji takové práce týkající se jednotlivých okresů a zpracované z materiálů pocházejících z těch nejnižších úřadů za velmi důležité, neboť mohou upřesnit celkový obraz odsunu Němců, vyvrátit některá nepodložená tvrzení, předložit místní specifika odsunu nebo případně pomoci vyrovnat se s vlastní minulostí. V neposlední řadě vidím přínos také ve zjištění dosavadního stavu bádání a možnosti studia dalších témat v bíloveckém regionu.

RESUMÉ

Tato diplomová práce je zaměřena na vysídlení Němců z okresu Bílovec po druhé světové válce. Mapuje jeho přípravu, organizaci a samotný průběh. První část práce je věnována obecně česko-německým vztahům, prosazení principu kolektivní viny a myšlenky odsunu a vysídlení Němců z Československé republiky. Druhá část se pak soustředí na samotné vysídlení německého obyvatelstva z bíloveckého okresu.

Podle dostupných materiálů nebyl z okresu Bílovec vypraven žádný transport v rámci tzv. divokého odsunu a žádný nebyl zorganizován ani od postupimské konference do konce roku 1945. V následujícím roce bylo provedeno v době od 10. března do 18. června šest řádných transportů v celkovém počtu 7 200 osob. Všechny tyto transporty směřovaly do Furth im Wald a odtud dále do západní okupační zóny. Dále bylo provedeno ještě šest dílčích transportů, které dohromady čítaly 1 590 osob. Téhož roku bylo vysídleno zvláštními transporty 128 antifašistů do sovětského pásma a 297 antifašistů do amerického pásma. Poslední transport v hlavní etapě odjel z okresu Bílovec 12. října 1946 a čítal 244 osob. V letech 1947–1950 bylo z okresu vysídleno ještě 177 osob. Podle mého výzkumu bylo z bíloveckého okresu vysídleno 9 622 Němců, nicméně je třeba vzít v úvahu nepřesnosti v archivních materiálech, proto předpokládám, že se počet odsunutých mohl pohybovat spíš v rozmezí 9 000–9500 osob.

V okrese Bílovec bylo celkem šest míst, ve kterých byli Němci soustřeďováni. Dva tábory byly umístěny v Bílovci, jeden tábor byl zřízen ve Studénce, další tábor byl v Klimkovicích a zbylé dva tábory byly ve Svinově. Tábor v Bílovci sloužil jako nejprve jako pracovní a posléze sběrné středisko. Jelikož ale nebylo schopno pojmout celý transport, byly k tomuto účelu poskytnuty další prostory ve městě.

Podle oficiálních zpráv i zápisů v kronikách transporty probíhaly hladce, bez narušení pořádku a nedošlo k žádným velkým incidentům. Nicméně i zde se objevilo několik případů nelidského zacházení s Němci.

Práce doplňuje další fakta k obecnému vysídlení Němců z Československa a v této souvislosti představila specifika Bílovecka. V neposlední řadě ji lze také chápat jako přínos k regionálním dějinám.

SUMMARY

This diploma thesis is focused on the resettlement of Germans from the Bílovec region after the Second World War. It describes its preparations, organization and process. The first part of the thesis explains basic facts about relationships between Czechs and Germans in Czechoslovakia, the enforcement of the principle of collective guilt and of the idea of the transfer of the German population and the resettlement of Germans from Czechoslovakia. The second part is focused on the transfer of Germans from the Bílovec region.

According to accessible materials, no transport was dispatched from the Bílovec region within the disorganized fleeing of Germans and not even in the period between the Postdam Conference to the end of 1945. The next year, six regular transports were organized from 10 March to 18 June 1946 in the total number of 7 200 people. These transports went to Furth im Wald and then to Allied Occupation Zones. Besides this were organized six other transports in the total number of 1 590 Germans. The same year, 128 anti-fascists were resettled to the Soviet occupation zone and 297 anti-fascists to the American Zone of Occupation. The last transport went from the Bílovec region on 12 October 1946 in the total number of 244 persons. During the years 1947 and 1950, additional 177 people were resettled another from the region. According to my research, altogether 9 622 Germans were resettled from the Bílovec region, however it is necessary to take into account inaccuracies in archival materials, therefore I assume that the total number of displaced Germans could be rather about 9 000–9 500 persons.

There were six objects in the Bílovec region where the Germans were concentrated. Two camps were situated in Bílovec, one camp was in Studénka, one camp was in Klimkovice and two camps were in Svinov. Camp in Bílovec functioned at first as labour camp and then as reception camp. Because the camp in Bílovec couldn't take in the whole transport, the further objects in the town were adapted for this purpose.

According to official documentations and chronicle records, all transports proceeded well without any complications. However, also in this region Germans experienced some cases of maltreatment and inhuman behaviour.

This thesis adds on general facts about the resettlement of Germans from Czechoslovakia and relating to that it describes local specificities. Last but not least it is an acquisition to regional history.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Archivní prameny

Státní okresní archiv Nový Jičín

fond Československá sociální demokracie – okresní výkonný výbor Bílovec

fond Městský národní výbor Bílovec

fond Okresní národní výbor Bílovec

fond Okresní osídlovací komise – Úřadovna Národního pozemkového fondu, Bílovec

fond Pracovní tábor Bílovec

fond Pracovní tábor Klimkovice

Zemský Archiv v Opavě

fond Moravskoslezský Zemský národní výbor, expozitura Ostrava

Kroniky

BLAHA, J.: *Kronika obce Bravinné*. Bravinné 1958.

BLAHETA, J.: *Paměti obce Velkých Albrechtic od roku 1945*. Velké Albrechtice 1948.

Druhá kniha pamětí obce Kyjovic. Kyjovice 1946.

HURNÍK, M. – METTER, A.: *Kronika obce Stará Ves*. I. díl. Stará Ves 1948.

Kronika obce Bílov. I. díl. Bílov 1945.

Kronika obce Děrného. Děrné 1950.

KUCHTA, Z.: *Kronika města Bílovice*. XI. díl. Bílovec 1999.

LEHNERTOVIČ, V. – DAVID, O.: *Kronika obce Pustějov*. Pustějov 1970.

MATĚJ, F.: *Kronika obce Jistebník nad Odrou*. I. díl. Jistebník nad Odrou 1954.

MOUCHA, V.: *Kronika Bílovec 1974–1978*. VI. díl. Bílovec 1979.

PŘIKRYL, E.: *Kronika města Bílovce*. I. díl. Bílovec 1958.

PŘIKRYL, E.: *Kronika města Bílovce*. III. díl. Bílovec 1970.

RUSEK, M.: *Kronika obce Studénky*. II. díl. Studénka 1951.

SOKOL, M.: *Kronika Jakubčovice*. I. díl. Jakubčovice nad Odrou 1953.

VÝTISK, A.: *Pamětní kniha města Klimkovic*. II. díl. Klimkovic 1945.

Tištěné prameny

MRÁZEK, O.: *Zemědělské osídlení okresu bíloveckého*. Věstník Okresního národního výboru bíloveckého, roč. 1, č. 1.

SKOTNICA, A.: *Vznik a činnost ONV v Bílovci*. Věstník Okresního národního výboru bíloveckého, roč. 1, č. 1.

Literatura

Alte Heimat Kuhländchen, roč. 66, 2013 č. 2 März/April.

ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. 1. díl Češi a Němci do roku 1945. Středokluky 2010.

AUGUSTIN, R.: *Kriegsende und Vertreibung aus Wagstadt*. *Alte Heimat Kuhländchen* roč. 68, 2015 č. 5 September/Oktober.

BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Sv. 14. Okresy: Opava, Bílovec, Nový Jičín. Olomouc 1995.

BENEŠ, Z. – KURAL, V.: *Od negativismu k nacismu 1933–1939*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha 2002.

BENEŠ, Z.: *Národnostní politika ČSR*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha 2002.

BERNKOPF, F.: *Činnost odboru stavební obnovy a válečných škod za dobu od 1. dubna 1947*. In: ŠMÍRA, Č. – FIALA, K.: *Osvobozená země 1945–1947. Dva roky práce Moravskoslezského zemského národního výboru, expozitury v Ostravě pro stát, zemi a lid*. Ostrava 1947.

BRANDES, D.: *Cesta k vyhnání. 1938–1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska*. Praha 2002.

BRÜGEL, J. W.: *Češi a Němci 1939–1946*. Praha 2008.

CRKOVSKÝ, F.: *Z počátků okupace Bílovecka německým fašismem*. *Vlastivěda ostravského kraje* č. 38, *Bílovecko* č. 9, 1959.

HROCH, M.: *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*. Praha 1999.

JANČÍK, D.: *Germanizace a exploatace českého hospodářského prostoru za okupace*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha 2002.

JECH, K. (ed.): *Němci a Maďaři v dekretech prezidenta republiky. Studie a dokumenty 1940–1945*. Brno 2003.

KADLČÍK, K.: *Osvobozovací boje o Bílovecko v r. 1945*. *Vlastivěda ostravského kraje* č. 45, *Bílovecko* č. 12–13, 1960.

KAPLAN, K.: *Pravda o Československu 1945–1948*. Praha 1990.

KÁRNÍK, Z.: *České země v éře První republiky (1918–1938)*. Díl první. *Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha 2000.

KLADIWA, P.: *České země v dualistickém Rakousko-uhersku*. In: GÁSPÁR, Z. (ed.): *Rakousko-uherská monarchie: habsburská říše 1867–1918 slovem a obrazem*. Praha 2011.

Kol. autorů: *Kutscherovi – rodina, která směla zůstat*. In: Kol. autorů: *Z(a)traceni v čase*. Bílovec 2017.

Kol. autorů: *Mnichov není jen historie*. *Sborník materiálů z ideologické konference OV KSČ v Novém Jičíně k 25. výročí Mnichova dne 9. října 1963*. Nový Jičín 1965.

Kol. autorů: *Okres Nový Jičín. Místopis obcí. II. díl*. Nový Jičín 1998.

Kol. autorů: *Příběh pana Williho Demela*. In: Kol. autorů: *Z(a)traceni v čase*. Bílovec 2017.

- Kol. autorů: *Rozhovor s paní Cardovou*. In: Kol. autorů: *Z(a)traceni v čase*. Bílovec 2017.
- Kol. autorů: *Rozhovor s paní Fiuráškovou*. In: Kol. autorů: *Z(a)traceni v čase*. Bílovec 2017.
- Kol. autorů: *Rozhovor s paní Gargulákovou*. In: Kol. autorů: *Z(a)traceni v čase*. Bílovec 2017.
- Kol. autorů: *Rozhovor s paní Jiříkovou*. In: Kol. autorů: *Z(a)traceni v čase*. Bílovec 2017.
- KONVALINKA, A.: *Bílovecký okres*. Stručný popis geologický, archeologický, zeměpisný, dějepisný a místopisný. Velká Polom 1936.
- KOSSERT, A.: *Chladná vlast*. Historie odsunutých Němců po roce 1945. Brno 2011.
- KOVÁČ, D.: *Vysídlenie Nemcov zo Slovenska (1944–1953)*. Praha 2001.
- KŘEN, J.: *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. Praha 1990.
- KUBŮ, E.: *Hospodářské aspekty reality ČSR*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha 2002.
- KUČERA, J.: *Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945–1946*. Jinočany 1992.
- KUČERA, J.: *Odsunové ztráty sudetoněmeckého obyvatelstva*. Problémy jejich přesného vyčíslení. Praha 1992.
- KUCHTA, Z.: *Stručné dějiny města Bílovce od založení do roku 2000*. Bílovec 2006.
- KURAL, V. – PAVLÍČEK, V.: *Protektorát a jeho realita*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha 2002.
- KURAL, V.: *Atentát a heydrichiáda*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha 2002.
- KURAL, V.: *Cesta k „Mnichovu“*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha 2002.
- KURAL, V.: *Cesta k česko-sudetoněmeckému rozchodu po druhé světové válce*. In: RICHTER, K. a kol.: *Bez démonů minulosti. Česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha 2003.
- KURAL, V.: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918–1938)*. Praha 1993.

- KURAL, V.: *Místo společenství konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938–1945)*. Praha 1994.
- KURAL, V.: *Odbojové hnutí*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha 2002.
- MACEK, J.: *K problematice dějin odtrženého pohraničí (zvláště tzv. Sudet) v letech 1938–1945*. In: ŘEZANKOVÁ, I. – KURAL, V. (eds.): *Cesta do katastrofy*. Praha 1993.
- MATĚJEK, P. – TRUPAR, M.: *Kronika pochodu smrti. Pochody smrti Opavskem*. Opava 1987.
- NĚMEČEK, J. a kol.: *Cesta k dekretům o odsunu Němců*. Datová příručka. Praha 2002.
- OLIVOVÁ, V.: *Dějiny první republiky*. Praha 2000.
- Osvobození a výstavba okresu Bílovec 1945–1955*. Bílovec 1955.
- Pamětní zápisy města Bílovce 1784–1925*. Bílovec 1993.
- PAVLÍČEK, V.: *Uznání československé vlády a vznik dekretální pravomoci*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha 2002.
- PAZDEROVÁ, A.: *Emil Jelonek*. In: Kol. autorů: *Z(a)traceni v čase*. Bílovec 2017.
- PERNES, J.: *Česko-německé soužití ve společném státě v 19. a 20. století*. In: FAJMON, H. – HLOUŠKOVÁ, K. (eds.): *Konec soužití Čechů a Němců v Československu*. Sborník k 60. výročí ukončení II. světové války. Brno 2005.
- PILICH, J.: *Klimkovice. Dny zkázy a nové naděje (období let 1938–1946)*. Ostrava 2014.
- RADVANOVSÝ, Z.: *Říšská župa sudety*. In: Kol. autorů: *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha 2002.
- RICHTER, K.: *Mírová konference*. In: Týž a kol.: *Bez démonů minulosti. Česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha 2003.
- RICHTER, K.: *Pokus o odtržení českého pohraničí*. In: Týž a kol.: *Bez démonů minulosti. Česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha 2003.
- RICHTER, K.: *Utváření česko-německých vztahů*. In: Týž a kol.: *Bez démonů minulosti. Česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. Praha 2003.

STANĚK, T. – ARBURG, A. VON: *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. 1. část, Předpoklady a vývoj do konce května 1945. In: *Soudobé dějiny*, č. 3–4, Praha 2005.

STANĚK, T.: *Vyhnání a vysídlení Němců z Československa 1945–1948*. In: ŘEZANKOVÁ, I. – KURAL, V. (eds.): *Cesta do katastrofy*. Praha 1993.

STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha 1991.

STANĚK, T.: *Perzekuce 1945*. Praha 1991.

STANĚK, T.: *Tábory v českých zemích 1945–1948*. Šenov u Ostravy 1996.

STANĚK, T.: *Vysídlení Němců z Československa*. Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918–1948). Ostrava 1992.

SÝKORA, A.: *Klimkovicko a Bílovecko ve dnech světové války a ve dnech převratových*. In: GUDRICH, O. (ed.): *Deset let československého Opavska*. Opava 1928.

VALEŠ, E.: *Zámek Bílovec*. Bílovec 2012.

Internetové zdroje

<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/>

<https://www.zivakronika.cz/rudolf-knopp>

<https://www.zivakronika.cz/zofie-vratna>

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

SdP	Sudetoněmecká strana
SHF	Sudetendeutsche Heimatfront – Sudetoněmecká vlastenecká fronta
ÚVOD	Ústřední vedení odboje domácího
SOkA NJ	Státní okresní archiv Nový Jičín
ČSSD Bílovec	Československá sociální demokracie – Okresní výkonný výbor Bílovec
MNV	Místní národní výbor
ONV	Okresní národní výbor
ZNV	Zemský národní výbor
SS	Schutzstaffel, ochranná složka, formace NSDAP
SA	Sturmabteilung, úderné oddíly, formace NSDAP
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei – Národně socialistická německá dělnická strana
NSKK	Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps – Nacionálně socialistický motoristický klub
BDO	Bund der Deutschen im Osten – Svaz Němců na východě
NSFK	Nationalsozialistisches Fliegerkorps – Nacionálně socialistický letecký sbor
NSV	Nationalsozialistische Volkswohlfahr – Nacionálně socialistická péče o blaho lidu
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SNR	Slovenská národní rada
ZAO	Zemský archiv Opava

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 Počet Němců v okrese Bílovec

Tabulka č. 2 Počet Němců v jednotlivých kategoriích

Tabulka č. 3 První transfer

Tabulka č. 4 Druhý transfer

Tabulka č. 5 Třetí transfer

Tabulka č. 6 Čtvrtý transfer

Tabulka č. 7 Pátý transfer

Tabulka č. 8 Šestý transfer

Tabulka č. 9 První transfer do Oder

Tabulka č. 10 Druhý transfer do Oder

Tabulka č. 11 Poslední transfer

Tabulka č. 12 Seznam Němců vhodných k přesunu do vnitrozemí

Tabulka č. 13 Seznam zbylých Němců k odsunu ke dni 30. 6. 1948

Tabulka č. 14 Přesun Němců 3. 8. 1948 do Nového Města na Moravě

Tabulka č. 15 Přesun Němců 22. 9. 1948 do Nového Města na Moravě

Tabulka č. 16 Smíšená manželství

Tabulka č. 17 Seznam konfiskovaných živností a průmyslových podniků

SEZNAM PŘÍLOH

Obrazová příloha

Obrázek č. 1 Mapa bíloveckého okresu

Obrázek č. 2 Tzv. německé Trümmerfrauen označené písmenem „N“ při odklizení trosek

Obrázek č. 3 Členové Národní stráže u internačního tábora v Klimkovicích

Obrázek č. 4 Příklad antifašistické legitimace

Obrázek č. 5 Náčrtek střediska pro Němce v Bílovci

Obrázek č. 6 Náčrtek střediska pro Němce v Klimkovicích

Obrázek č. 7 Odsun Němců z Klimkovic

Obrázek č. 8 Odsun Němců z Klimkovic

Obrázek č. 9 Odsun Němců z Klimkovic

Obrázek č. 10 Odsun Němců z Bílovce – odchod z Národního domu

Obrázek č. 11 a č. 12 Odsun Němců ze střediska v Bílovci

Obrázek č. 13 a č. 14 Odsun Němců ze střediska v Bílovci

Obrázek č. 15 a č. 16 Odsun Němců ze střediska v Bílovci

Obrázek č. 17 a č. 18 Odsun Němců ze střediska v Bílovci

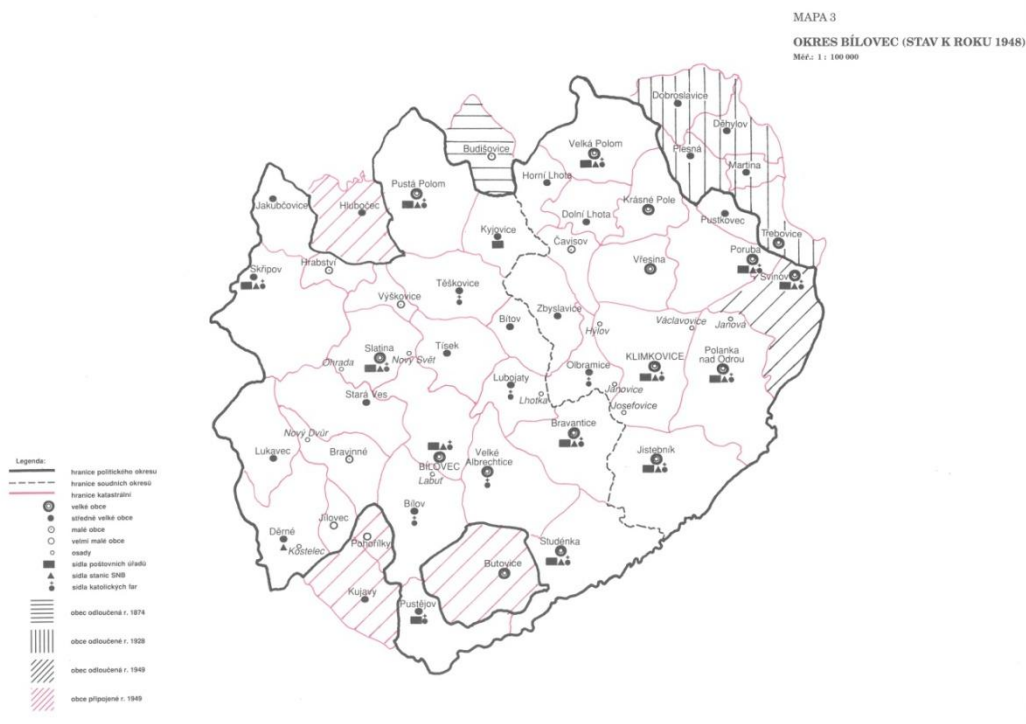
Obrázek č. 19 a č. 20 Odsun Němců ze střediska v Bílovci

Obrázek č. 21 a č. 22 Odsun Němců ze střediska v Bílovci

Obrázek č. 23 Odsun Němců ze střediska v Bílovci

Obrázek č. 24 Odsun Němců ze střediska v Bílovci

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obrázek č. 1 Mapa bíloveckého okresu

(Zdroj: BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Sv. 14. Okresy: Opava, Bílovec, Nový Jičín. Olomouc 1995.)

Obrázek č. 2 Tzv. německé Trümmerfrauen označené písmenem „N“ při odklízení trosek
(Zdroj: Alte Heimat Kuhländchen roč. 66, 2013 č. 2 März/April, s. 115.)

Obrázek č. 3 Členové Národní stráže u internačního tábora v Klimkovicích
 (Zdroj: PILICH, J.: *Klimkovice. Dny zkázy a nové naděje* (období let 1938–1946). Ostrava 2014, s. 101.)

Jako průkaz platí pouze původní vyhotovení

Antifašistická legitimace č. 90

Pan B a t r i o v á P a v l a
 nar. dne 1. června 1909 v Staré Vsi
 bytem v Bravanticích č.151.
 byl uznán ve smyslu § 1. (1) dekr. č. 108/1945 Sb., § 2. (1) dekr. č. 33/1945 Sb. a výn. min. vnitra z 24. 8. 1945, č. A-4600-16/8 -45 za

ANTIFAŠISTU

Jmenovaný jest tedy vyňat ze všech opatření proti Němcům a Maďarům a jest pod ochranou čsl. úřadů, nepodléhá odsunu, jeho majetek a byt nepodléhá zabavení a v pracovním poměru a zásobování jest postaven na roveň čsl. občanům české neb slovenské národnosti.

V Bílovci dne 1946.

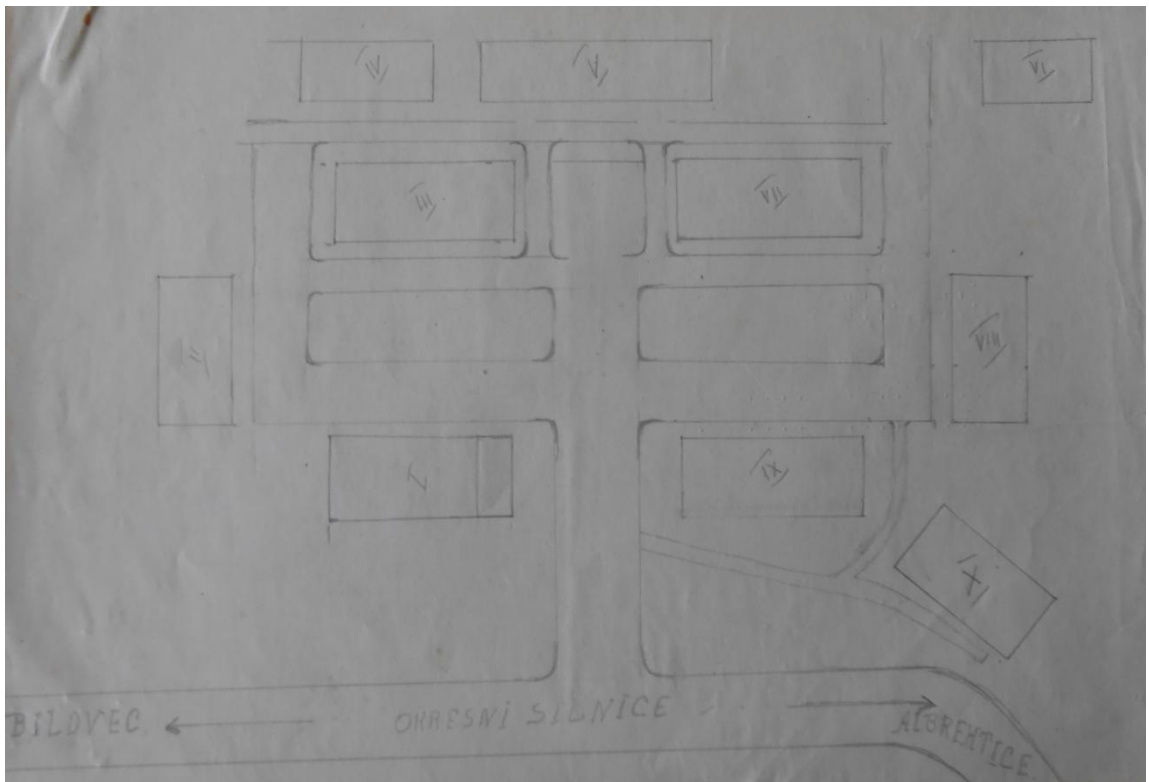
Člen O N Předseda O N V:

Legitimace platí i pro děti do 14 let a to

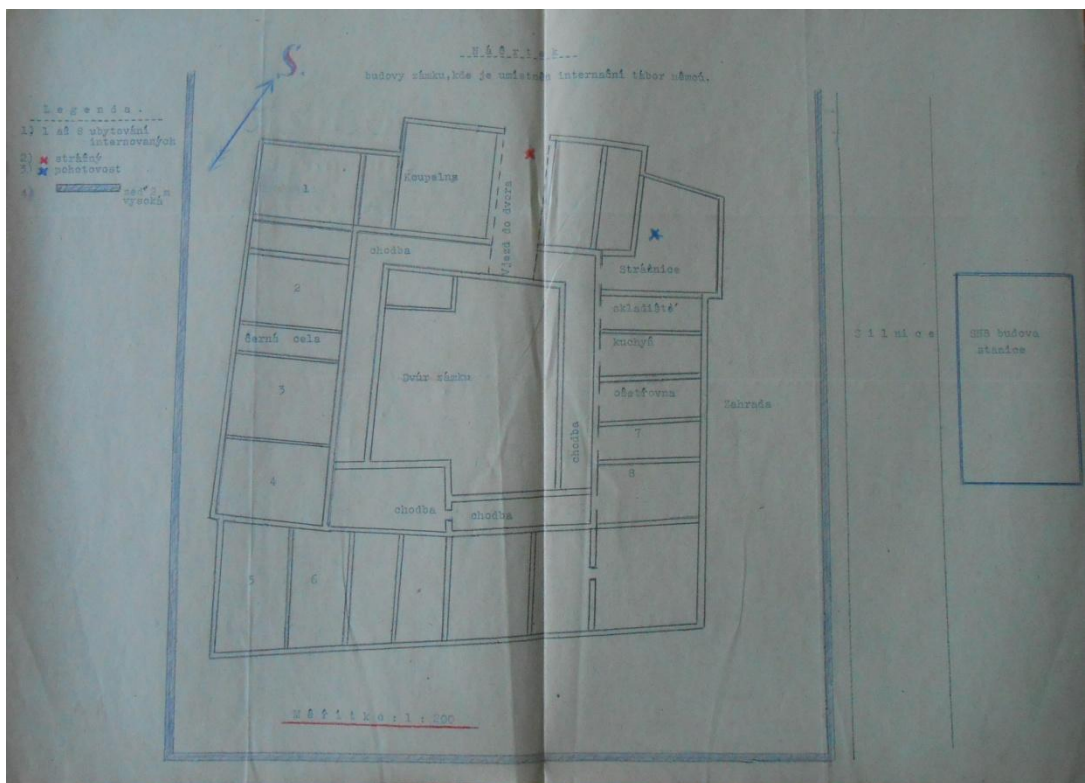
1. nar.
 2. nar.
 3. nar.
 4. nar.

Obrázek č. 4 Příklad antifašistické legitimace
 (Zdroj: SOKA NJ, fond ONV Bílovec, inv. č. 152, kart. 71.)

Obrázek č. 5 Náčrtek střediska pro Němce v Bílovci
 (Zdroj: SOkA NJ, fond Pracovní tábor Bílovec.)

Obrázek č. 6 Náčrtek střediska pro Němce v Klimkovicích
 (Zdroj: SOkA NJ, fond Pracovní tábor Klimkovic.)

Obrázek č. 7 Odsun Němců z Klimkovic

(Zdroj: VÝTISK, A.: *Pamětní kniha města Klimkovic*. II. díl. Klimkovic 1945, s. 353.)

Obrázek č. 8 Odsun Němců z Klimkovic

(Zdroj: VÝTISK, A.: *Pamětní kniha města Klimkovic*. II. díl. Klimkovic 1945, s. 353.)

Obrázek č. 9 Odsun Němců z Klimkovic

(Zdroj: VÝTISK, A.: *Pamětní kniha města Klimkovic*. II. díl. Klimkovic 1945, s. 353.)

Obrázek č. 10 Odsun Němců z Bílovice – odchod z Národního domu

(Zdroj: SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 396, fotoalbum.)

Obrázek č. 11 a č. 12 Odsun Němců ze střediska v Bílovci
(Zdroj: SOkA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 396, fotoalbum.)

Obrázek č. 13 a č. 14 Odsun Němců ze střediska v Bílovci
(Zdroj: SOkA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 396, fotoalbum.)

Obrázek č. 15 a č. 16 Odsun Němců ze střediska v Bílovci
(Zdroj: SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 396, fotoalbum.)

Obrázek č. 17 a č. 18 Odsun Němců ze střediska v Bílovci
(Zdroj: SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 396, fotoalbum.)

Obrázek č. 19 a č. 20 Odsun Němců ze střediska v Bílovci
(Zdroj: SOkA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 396, fotoalbum.)

Obrázek č. 21 a č. 22 Odsun Němců ze střediska v Bílovci
(Zdroj: SOkA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 396, fotoalbum.)

Obrázek č. 23 Odsun Němců ze střediska v Bílovci
(Zdroj: SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 396, fotoalbum.)

Obrázek č. 24 Odsun Němců ze střediska v Bílovci
(Zdroj: SOKA NJ, fond MNV Bílovec, inv. č. 396, fotoalbum.)